משנה · ראשונים · ר״ש משאנץ

ר"ש משאנץ על משנה כלאים

רבנו שמשון [הר"ש] משאנץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ר"ש משאנץ על משנה כלאים

רבנו שמשון [הר"ש] משאנץ

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רש-משאנץ-על-משנה-כלאים/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 7
משנה ג 8
משנה ד 8
משנה ה 8
משנה ו 9
משנה ז 10
משנה ח 11
משנה ט 12
פרק ב 14
משנה א 14
משנה ב 15
משנה ג 17
משנה ד 17
משנה ה 17
משנה ו 18
משנה ז 18
משנה ח 19
משנה ט 19
משנה י 20
משנה יא 21
פרק ג 22
משנה א 22
משנה ב 27
משנה ג 27
משנה ד 28
משנה ה 29
משנה ו 29
משנה ז 31
פרק ד 32
משנה א 32
משנה ב 32
משנה ג 32
משנה ד 33
משנה ה 33
משנה ו 34
משנה ז 35
משנה ח 35
משנה ט 36
פרק ה 36
משנה א 36
משנה ב 37
משנה ג 38
משנה ד 39
משנה ה 39
משנה ו 41
משנה ז 42
משנה ח 43
פרק ו 43
משנה א 43
משנה ב 44
משנה ג 45
משנה ד 45
משנה ה 45
משנה ו 45
משנה ז 46
משנה ח 46
משנה ט 46
פרק ז 47
משנה א 47
משנה ב 48

משנה ג 49
משנה ד 50
משנה ו 51
משנה ז 52
משנה ח 54
פרק ח 55
משנה א 55
משנה ב 56
משנה ג 56
משנה ד 57
משנה ה 57
משנה ו 59
פרק ט 60
משנה א 60
משנה ב 61
משנה ג 63
משנה ד 63
משנה ה 64
משנה ו 64
משנה ז 64
משנה ח 65
משנה ט 65
משנה י 66

פרק א

משנה א

החטין והזונין אינן כלאים. כולה מתניתין זוזי זוזי קתני כדמשמע בירושלמי (הל' א) רבי יוסי בשם רבי יוחנן כולהו זוגות זוגות מה על כל פירקא קא אמרת או על הדא הלכתא ואסיק על כל פירקא ומשמע הכא דכוסמין עם החטין כלאים ושיפון עם השעורים או עם שבולת שועל כלאים ותימה דבמנחות פרק רבי ישמעאל (מנחות דף ע.) תנא כוסמין מין חטים שבולת שועל ושיפון מין שעורים ויש לומר דההיא לענין לצאת ידי מצה מיתניא דהא בסוף ואלו מנחות (דף עה:) תניא ליקט מכולן כזית ואכלו אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה היא אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח ומכלן היינו מכל חמשת המינים דאי מכל חמש מנחות הא קתני חמץ וכולן באות מצה ועוד שהן קדושות ולא קרינא בהו מצתכם דמשלכם בעינן דאתיא לחם לחם כדאיתא בפרק כל שעה (פסחים דף לח.) וצריך לומר דלענין חלה מיתני' ולהכי מייתי לה במנחות פרק רבי ישמעאל אמתני' דהתם החטין והשעורים ושבולת שועל ושיפון הרי אלו חייבים בחלה ומצטרפין זה עם זה ולאו אכולהו קאמר שמצטרפין זה עם זה אלא כדפרישית בברייתא בגמרא וכן פירש שם בקונטרס ומיהו בירושלמי דחלה משמע דאכולהו קאמר דמצטרפים אהדדי דמתני' דהתם שנויה כמו כן בריש מסכת חלה ותנן בפרק בתרא דחלה מין במינו חייב ושלא במינו פטור איזהו מין במינו החטים אינן מצטרפין עם הכל אלא עם הכוסמין ושעורים מצטרפין עם הכל חוץ מן החטין ובריש חלה פריך להו אהדדי בירושלמי (פ"א הל' א) ומשני רבי יוסי אמר להו סתם ורבי יונה בשם רבי יוחנן תמן בנשוך וכאן בבלול כלומר כשהמינין בלולין יפה ועשה מהן עיסה אחת כולן מצטרפין וכשעשה עיסה מכולן מין ומין בפני עצמו ואח"כ העיסות נושכות זו בזו מצטרפות בכי האי גוונא דקתני והא דקתני השעורים מצטרפין עם הכל חוץ מן החטים דמשמע דמצטרפים עם הכוסמין ובברייתא קתני כוסמין מין תטים דמשמע אבל מין שעורים לא לא קשיא מידי דהכי קאמר כוסמין אף מין חטין ושבולת שועל ושיפון מין שעורים דוקא ואם תאמר והנך מינים שהם כלאים היאך מצטרפים הא דתנן בפרק ה' (משנה ו') דתרומות כל שהוא כלאים בחברו לא יתרום זה על זה וי"ל דגבי חלה תלוי הטעם לפי שעיסותיהן דומות זו לזו כדאיתא בירושלמי בפרק בתרא דחלה (הל' ב') ועוד יש לפרש דכשיש בכל אחד בפני עצמו כדי חיוב חלה אין תורמין ממין על שאינו מינו וכן מוכח בתוספתא דחלה (פרק ב') דקתני קב חטין וקב שעורין וקב כוסמין הרי אלו מצטרפין כשהוא תורם תורם מכל אחד ואחד שאין תורמין ממין על שאינו מינו חצי קב חטים וחצי קב שעורים וחצי

קב כוסמין נוטל מן הכוסמין ונראה דזהו הטעם דה' רבעיות קמח חייבים בחלה ומיירי כגון שהג' מינין נושכין כולן זה בזה שכל אחד נושך בשני המינין משום הכי ברישא תורם מכל מין ומין כיון שהשנים אחרים מחויבין בלא השלישי אבל בסיפא דבעי כולהו לצרף נוטל מן הכוסמין שעיסתו דומה לשנים ומיהו יש לפרש דרישא וסיפא שהכוסמין באמצע וכדפרשינן שהכוסמין מצטרפין עם החטין ומצטרפין עם השעורין הלכך ברישא שיש בכל אחד קב מצטרפין לחייב החטין בלא השעורים והשעורים בלא החטין ותורם מכל אחד ואחד שאין תורמין ממין על שאינו מינו אבל סיפא דליכא אלא חצי קב בכל אחד ליכא שיעור עד שיצטרכו שלשתן ונמצא דכוסמין ששניהם מצטרפין עמהן חייבין וחטין ושעורין דאין מצטרפין זה עם זה פטורין:

ירושלמי (פרקין שם) שדך לא תזרע כלאים הייתי אומר אפי' שני מיני חטין או שני מיני שעורין בהמתך לא תרביע כלאים הייתי אומר אף הכא אפי' שור שחור עם שור לבן או לבן בשחור [ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך ה"א שני מיני צמר אפי' שני מיני פשתן] ת"ל (בגד כלאים) שעטנז צמר ופשתים מה כאן שני מינים אסור לא זה ממין זה ולא זה ממין זה אף כלאים שאסר לא זה ממין זה ולא זה ממין זה [והחטין והזונין אינן כלאים זה בזה] הא עם שעורין כלאים חטין וזונין אינן כלאים זה בזה דבר שאינו אוכל הוינן מטעה ומתני כלאים אמר רבי בא בר זבדא שכן מקומות מקיימין אותו ליונים אמר רבי בא בר זבדא כר' אליעזר דתנינן תמן המקיים קוצים בכרם רבי אליעזר אומר קידש וחכ"א לא קידש א"ר אבהו טעמא דרבי אליעזר שכן מקיימין אותן לגמליהם בערביא מה דרבנן סברי למימר אין מקומות מקיימין אותן [לגמלים ויבדקו רבנן אמרי מקום שמקיימים אותן] אסורים שאין מקיימין אותן מותרין מאי טעמא דרבי אליעזר מכיון שמקיימין אותן במקום אחד נאסר מינן בכל מקום ולא רבי בא בר זבדא כר' אליעזר תמן אין דרך בני אדם להביא קוצים ממקום למקום ברם הכא דרך בני אדם להביא זונין ממקום למקום מעתה יהו כלאים עם החטין א"ר יונה מין חטין הן אלא שהפירות מזנין כהדא דכתיב ולא תזנה הארץ מיכן שהפירות מזנין. בראשית רבה ר' לולייני בר טבי' משום ר' יצחק אף הארץ זונה הוו זרעי' חטין ומסק' זונין והני זונין מדור המבול הם ולא חזו לאכילה אלא ליונים ותנן במסכת תרומות (פ"ב משנה ו) אם תרם מן הרע על היפה תרומתו תרומה חוץ מן הזונין על החטים שאינו אוכל:

שבולת שועל. מפרש בפרק כל שעה (פסחים דף לה.) שבלי תעלה כוסמין גילבא שיפון דישרא פול. מפרש בירושלמי (שם) פול"א הספיר פיישונ"א פורקדן גולבינ"א טופח מילותא מרשיא השעועית פסילותא אמר רבי יונה למה נקרא שמה שעועית שמשעעת

הלב ומהלכת בני מעים כלומר שמטמטמת הלב ומשלשלת מלשון ועיניו השע וטח את הבית תרגום וישוע (ויקרא י״ד:מ״ב):

משנה ב

ירושלמי (הל' ב) אמר ר' יודן בר מנשה דברי חכמים אדם נוטל מעה אחת מפיטמא של קישות ונוטעה והיא נעשית אבטיח אדם נוטל מעה אחת מפיטמא של אבטיח ונוטעה ונעשית מלפפונים ר' יהודה אומר עיקרו כלאים אדם נוטל מעה מפיטמא של אבטיח ומעה מפיטמא של תפוח ונותנן בגומא אחת ומתאחין ונעשים כלאים ומשום כן צווחין ליה בלשון יון מלפפונין הקישות והאבטיח מה אמר בה רבי יודא נשמיעיני' מן הדא הקישואין והאבטיחים והמלפפונו' אינן כלאים זה בזה ר' יודא אמר כלאים נאמר הקישואין והמלפפונות אינן כלאים האבטיחין והמלפפונות אינן כלאים ר' יודא אומר כלאים והקישואין והאבטיחין צריכה. פי' מעה לזרע קורא מעה וכשנוטל מן הזרע שלצד הפיטמא של קישות וכן נמי כשנוטל מזרע שלצד הפיטמא של אבטיח וזורעו פעמים שמשתנית צורתו ונעשה מלפפונין הלכך יש לנו לחושבן מין אחד כדאמר לעיל זרע חטין ומפקא זונין כלומר לפעמים ולא שיהא בכל שעה כן בסוף פרק ב' דתרומות תנן הקישות והמלפפונות מין אחד רבי יהודה אומר ב' מינין לתרו' מזה על זה איירי ורבי יהודה לטעמי' ורבנן לטעמייהו:

חזרת. בפרק כל שעה (פסחים דף לט.) מפרש חסא:

גלים. ירושלמי (שם) אמר רבי חנינא חסא דאיגרין גל תרגום דגורא כלומר הגדילה בגלים ודוקא חזרת וחזרת גלים אבל חזרת ועולשין כלאים וכדאמר רב בפרק כל שעה זוגות זוגות שנינו:

עולשין. הינדבי. ובירו' (שם) טרוכסימון:

עולשי שדה. עולשי חקלא:

ברישין. כרתי:

כוסבר. כזרע גד תרגום ירושלמי כבר זרע כוסבר (שמות טז):

דלעת מצרית.

ירושל' (שם) תני תנא בשם רבי נחמיה דלעת ארמית היא דלעת מצרית:

והרמוצה. ירושלמי (שם) כמין דלעת מרה היא והן ממתקין אותה ברמץ ובגמרא דידן לא קיימא הך מלתא דאמרינן בפרק הנודר מן המבושל (נדרים דף נא.) מאי הרמוצה אמר שמואל קרי קקוזאי רב אשי אמר דלעת הטמונה ברמץ איתיביה רבינא לרב אשי רבי נחמיה אומר דלעת מצרית כלאים עם הרמוצה תיובתא:

והחרוב. ירושל' (שם) אמר רבי יונה כמין פול מצרי פרסי הוא וקצוויי דמיין לחרובא:

משנה ג

הלפת והנפוץ. א"ר יונתן כאן הלכו אחר העלין כלומר לפי שעליהן דומין להדדי אינן כלאים זה בזה:

והתרובתור. ירושלמי כרוב דקיק:

לעונין. המעויין:

בצלצול. פללגולא:

פלסלוס. פרמותא:

תורמוס. מין קטנית ושולקין אותו ז' פעמים ואוכלים אותו בקינוח סעודה כדאיתא בפרק אין צדין (ביצה דף כה:):

משנה ד

ובאילן. משום דעד השתא איירי בתבואה ובמיני ירקות קתני ובאילן:

קרוסתומלין. מין של אגסים הן ופירוש בערוך שדומין לעפצים שקורין מילין:

פרישים. ירושלמי (הל' ד)רבי יונה אמר אלספרגין ולמה נקרא שמם פרישין שאין לך מין אילן פרוש לקדירה א לא זה בלבד:

עוזרדין. מפרש בפרק כיצד מברכין (ברכות דף מ.) אמרי טולשי ואמרי קונעיש ופרישין קודונייץ וזה אי אפשר דלא דמי אהדדי כלל ופשיטא שהן כלאים זה בזה:

ירושלמי (שם) בשם רבי יהושע בן לוי כולהו זוגות זוגות רב אמר כולהו מין אחד:

הזרר. מעין תפוח [וגדל ביער] ומשליכין פריו לחזירים:

ירושלמי (שם) בתחום אריח היו מרכיבין תפוח על גבי חזרד ראם תלמיד אחד אמר להם אסורים אתם והלכו וקצצום ובאו ושאלו ביבנה ואמרו יפה אמר אותו תלמיד:

ירושלמי (שם) נכרי שהרכיב אגוז על גבי הפרסק אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל ממנו ייחור והולך ונוטע במקום אחר מה נפיק מנהון קירדו פירסיקיא הרכיב תרדין על גבי ירבון אע"פ שישראל אסור לעשות כן נוטל ממנו זרע וזורעו במקום אחר מה נפיק מביניהון קירבי לבנין וגדין ולפת מה נפיק מביניהון אסטפלינון שומר וכרפס מה נפיק מינהון פיטרוסילנון:

משנה ה

ירושלמי (הל' ה) אמר רבי יש מהן שהילכו אחר הפרי ויש מהן שהילכו אחר העלין הלפת והצנון הילכו אחר הפרי הלפת והנפוס הילכו אחר העלין התיבון הרי צנון והנפוס

הפרי והעלין דומין ואת אמרת כלאים אמר רבי יונה בזה הילכו אחר טעם הפרי. פירוש אחר פרי להחמיר וכן אחר העלין להחמיר וכן אחר הטעם להחמיר:

משנה ו

כלב כופרי. קטן כעין שועל ומגדלין אותם בני הכפרים:

יעלים. פירוש בערוך גבי של יעל פשוט בפרק ראוהו בית דין (ראש השנה דף כו:) יעל כשבה נקבה קרנות שן והובנין (יחזקאל כז) תרגם קרנות דיעלין שן דפילין וטווסין ועל כרחין יעלים דהכא דהן כלאים עם הכשבה מין החיה היא כדכתיב עת לדת יעלי סלע (איוב לט) והוא אקו דמתרגמי' יעלה:

ערוד. חמור הבר ומין חיה הוא כדתנן בסוף מכילתין ומצוי במדבר כדמוכח בפרק קמא דראש השנה (דף ג.) דאמר ערוד שדומה לערוד במדבר כדאמר פרא למוד מדבר (ירמיהו ב׳:כ״ד) והוא יהיה פרא אדם (בראשית ט״ז:י״ב) תרגום ירושלמי מדמי לערוד:

ירושלמי (הל' ו) הא כלב עם כלב כופרי אינו כלאים ודלא כר"מ דרבי מאיר אמר כלאים אע"ג דאמר ר"מ כלב מין בהמה מודה ר"מ בכלב כופרי שהוא מין חיה הא כלב עם כלב כופרי על דעתיה דר"מ כלאים עוף לא תניתה א"ר יוחנן אייתיתה מן דבר דליא תרנגול עם הפסיוני או עם הטווס אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה ריש לקיש אמר משנה שלימה שנה לנו רבי וכן חיה ועוף כיוצא בהן אמר רבי יונה צורכא להא דרבי יוחנן תנינן הכא חיה ופרשנתה תמן תנינן בהמה הכא ופרשנת' תמן עוף תניתה תמן ופרשנתה הכא א"ר יוסי ויאות בא להודיעך שהעוף אסור אף בכלאים ר' ירמיה אמר כהנא שאל לריש לקיש המרביע בחיות הים מהו אמר ליה [אף הן כתיב] בהם למיניהם ר' אחא לא אמר כך אלא הוה א"ר אחא בשם ריש לקיש כל שכתב בו למינהו כלאים נוהג בו התיב [רב] כהנא הרי חיות הים כתיב בהן למינהו מעתה כלאים נוהג בהן א"ר יוסי ברבי בון הכא פרס כהנא מצדתיה על ריש לקיש וצדייה אמר רבי יונה יכול אנא פתיר ליה משום מנהיג מייתי חוט וקשר באודניה דליכסא ובאודניה דירוקא ואינון צייפין דין עם דין ומזרעין. פירוש וכן חיה ועוף כיוצא בהן משנה היא בסוף שור שנגח את הפרה (בבא קמא דף נד:) ודייקינן מינה התם דתרנגול טווס ופסיוני כלאים זה בזה כלומר דיש איסור כלאים בעוף צורכא להא דרבי יוחנן כדמשנינן התם דסלקא דעתך אמינא כיון דרבו אהדדי לא הוו כלאים ופרשנתה תמן דמתני' הכא אירי בין בכלאים דהרבעה בין בכלאים דחרישה וגבי חרישה כתב שור וחמור שאר בהמה וחיה לא כתב והיינו ופרשנתה תמן דשור וחמור דקרא לאו למעוטי שאר בהמה וחיה כדקתני התם אם כן למה נאמר שור וחמור אלא שדיבר הכתוב בהווה והתם כולהו יליף בגזרה שוה עוף

תנינא תמן דקתני תמן וכן חיה ועוף כיוצא בהן ופרשנתה הכא דאפי' בעופות הדומין זה לזה איכא איסור כלאים כגון תרנגול טווס ופסיוני כדאשכחן הכא גבי חיה ובהמה דקתני מתניתין אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה בזה ומפרש ומתיישב בכך סוגיא דשור שנגח את הפרה דמעיקרא קאמר כאן שנה רבי תרנגול טווס ופסיוני כלאים זה בזה ופריך פשיטא ומשני אמר רבי חנינא משום דרבו בהדדי מהו דתימא חד מינה הוא והשתא אם כן [איך] הייתי דייק לה ממתני' דלמא שאני הכא דרבו בהדדי אלא על כורחי' אמתניתי' דהכא סמוך כדפרישי' ומיהו לאו קושיא היא דיש סוגיות הרבה בגמ' כיוצא בו כמו שאפרש שם המרביע חיות הים כל סוגיא שנויה שם בבראשית רבה אקרא דלמינהו וכתובה שם בשיבוש ובשילהי פרק שור שנגח את הפרה (בבא קמא דף נה.) א"ר ירמיה המרביע שני מינים שבים לוקה ומגיה שם ר' מנחם ברבי יצחק המנהיג משום ההיא דבראשית רבה דמסיק דאין הרבעה בחיות הים ועל חנם הגיה דר' ירמיה לטעמא דאמר בירושל' דשייך בהו הרבעה:

משנה ז

וירק בירק תימה בפרק ואלו טרפות (דף ס.) בעי רבי חנינא הרכיב שני מיני דשאים לרבי חנינא בר פפא מאי כיון דלא כתב בהו למינהו לא מחייב או דלמא כיון דאסכים מריה עלייהו כמאן דכתב בהו למינהו דמי תיקו מאי קא מיבעיא ליה מתני' היא דאין מביאין ירק בירק ויש לומר דמיבעיא ליה בחוצה לארץ דשרי כלאי זרעים ואסירא הרכבת האילן כדאיתא בסוף פ"ק דקדושין (דף לט.) דדרשי' שדך למעוטי זרעים שבחוצה לארץ והרכבת האילן אסור מדכתיב (ויקרא י"ט:י"ט) בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה ומה בהמתך בין בארץ בין בחוצה לארץ אף שדך בין בארץ בין בחוצה לארץ [ומיבעי' לי']אי חשיבא הרכבת דשאים כהרכבת אילן משום דכתי' בהו למינהו בעשיה או לא אי נמי אפי' בארץ מיבעיא ליה לרבי יאשיה דאמר עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד דדלמא מתני' דהכא כרבנן אי נמי בשאר זרעים דרבנן איירי התם דאמרי' בהקומץ זוטא (דף טו.) קנבום ולוף אסרה תורה שאר זרעים דרבנן אי נמי לבני נח מיבעיא ליה דשרי בכלאי זרעים ואסירי בהרכבת האילן כדאיתא בפרק ארבע מיתות (סנהדרין דף ס.) ונפקא ליה מדכתיב את חקותי תשמרו חוקים שחקקתי לך כבר [בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים והיינו בהרכבה דומי' דבהמה ושחקקתי לך כבר] היינו בבני נח דכתיב בהו למינהו באילנות ובבהמות דלמינהו איסור כלאים משמע כדמוכח בסוף שור שנגח את הפרה (שם) דבעי ב' מינין שבים מהו מי גמרי למינהו מיבשה או לא ומיבעיא ליה בהרכבת דשאים

אי מיתסרא ליה כהרכבת האילן והוי בכלל שדך אי לא ואע"ג דכתיב למינהו אצטריך את חקותי ללמד על למינהו דמשום איסור כתבי' ולמינהו נמי אצטריך דהוה אמינא חוקים שחקקתי לך כבר במרה כדאמרינן נמי (סנהדרין דף נו:) כאשר צוך ה' אלהיך במרה:

רבי יהודה מתיר ירק באילן. ירושלמי (הל' ז)מחלפא שיטתיה דרבי יהודה תמן אמר נוטל אדם מעה מפיטמא של אבטיח ומעה מפיטמא של תפוח ונותן לתוך גומא ומתאחין וכה אמר הכין תמן ע"י [שהוא נותן] זה בצד זה מתאחין ונעשים כלאים ברם הכא ירק באילן הוא פירות קשיא ליה הא דאסר ליה ר' יהודה לעיל קישות ומלפפונין מהאי טעמא דעיקר מלפפונין מכלאים אתו ממעה של אבטיח וממעה של תפוח דהוא אילן [וירק] שזרען יחד:

ירושלמי (שם) תני מנין שאין מרכיבין עץ סרק על עץ מאכל או עץ מאכל על עץ מאכל בשאינו מינו ת"ל (שם) את חקותי תשמרו משמע דעץ סרק אעץ סרק לא אסיר מדלא תני ליה ושמא ה"ט כיון דעץ סרק נינהו אפי' מין בשאינו מינו כחד מינא חשיב ואית ספרים דגרסי שאין מרכיבין אילן סרק על עץ סרק ועל עץ מאכל:

משנה ח

סדן השקמה. עד שלא נקצצה נקראת בתולת השקמה משנקצצה נקראת סדן השקמה כדתנן בפ' המוכר את הבית (בבא בתרא דף סח:):

פיגם. מין ירק כדתנן בריש עוקצין שורשי המינתא והפיגם וירקות שדה:

קדה לבנה. מין אילן אבל סתם קדה מין ירק כדמשמע בפ' בכל מערבין (עירובין דף לד:) דאמרי' הקנים והאטדין וקידין ואורבנין מין ירק:

חצוב. מין ירק שבו תיחם יהושע לישראל את הארץ ומקטע רגליהון דרשיעיא בפרק אין צדין (ביצה דף כה:):

מקירו. מלשון קור שתהא מקררו אי נמי לצורך עלה להיות עלין שלה כמין קירוי מלשון המקרה במים עליותיו (תהילים ק"ד:ג') מימיה לתוכה שהאבטיח מלאה מים ונראית הגפן שותה את המים:

ירושלמי (הל' ח) רבי זכריה חתן דר' לוי בעי בלא כך אינו אסור משום זרעים תחת הגפן אמר רבי יוסי תפתר במעמיק שורש למטה מג' טפחים חוץ מג' כהדא דתני שורשי פאה הנכנסין לתוך ד' אמות שבכרם למטה מג' טפחים מותר פי' בלא כך שהוא תוחב הגפן לתוך אבטיח אפילו נטע אילן אסור משום זרעים תחת הגפן דאפילו גפן יחיד בעי הרחקה ומשני בשהעמיק שורש הגפן והאבטיח למטה מג' טפחים ושם הכניס זה לתוך זה ובמקום שהענפים יוצאין חוץ מן הארץ רחוקין זה מזה ג' דאי משום זרעים תחת הגפן

יחידי שרי ומשום אילן בירק אסור והא דנקט בירושלמי חוץ לג' לרבנן דתנן לקמן בפרק ו' (משנה א) עבודת הגפן לכל רוח ו' טפחים הוה ליה למינקט חוץ לששה ושמא סבר לה כר' עקיבא דאמר עבודת הגפן ג':

וחלמית. מלשון בריר חלמות (איוב ו':ו') מלוא בלע"ז ובלשון חכמים ארני:

משנה ט

הטומן לפת. להשתמר בקרקע שכן דרכן ובטומן אגודין מיירי כדתני רבי חייא בירושלמי (הל' ט) כדון אגודה של לפת ואגודה של צנון דהיינו שלא כדרך שתילתם דנלי אדעתיה [שאינו] רוצה בהשרשתם:

אם היו מקצת עליו מגולין. לענין שבת נקט דוקא בכי האי גוונא דאם אין לו מקצת עלין מגולין אין לו במה לאחוז אא"כ מזיז עפר בידים ולענין כלאים ושביעית ומעשר נקטיה לרבותיה דאע"ג דמיחזי כדרך שתילה במה שמקצת העלין מגולין אפילו הכי אינו חושש כיון דאגודה טמון וגלי דעתיה דלא ניחא ליה בהשרשתן ולשון אם משמע דלדוקא נקטיה ולא לרבותא והיינו משום שבת:

לא משום כלאים. בכרם דלאו כזרועין הן ואפי' הוסיף מאתים שרי אע"ג דגבי עציץ בכרם תנן אם הוסיף במאתים אסור התם כדרך זריעה אבל הכא באגודה לאו כדרך זריעה:

ולא משום שביעית. דאם היו מששית ונכנסו לשביעית והוציאו ספיחים כדרך שעושין הבצלים בתלוש מוציאין עלין אע"ג דספיחי שביעית אסורין הני מותרין:

ולא משום מעשר. דאם היה משנה שניה שדינה במעשר שני ונכנסו לשלישית והוציאו ספיחים יהבינן מעשר שני לפי שאינו רוצה בהשרשתן ושלא כדרך השרשים קיימי:

ונטלין בשבת. שאוחז בעלין ונוטלן דכתלושין דמו ואע"ג דמזיז עפר ממקומו טלטול מן הצד הוא ובכי האי טלטול מן הצד דאינו אלא ניעור בעלמא כולי עלמא מודו דשרי כדמוכח במסכת שבת וממשנתינו איתותב שמואל בסוף במה טומנין (שבת דף נ.) דאמר האי סכינא ביני אורבני דצה ושלפא והדר דצה שרי ואי לא אסור ובריש פ' חלון (עירובין דף עז.) פריך מינה לרב יחיאל דאמר כפה ספל ממעט ובערוך פירוש בשם רב האי דמקצת עלין מגולין טעות הוא שאם האמהות טמונין והעלין מגולין הרי זו זריעה היא אלא דוקא אם היה מקצתן מגולין אינו חושש משום כלאים דלאו ירק באילן הוא ולא משום שביעית דלאו זריעה היא ולא משום מעשר דאי איכא התם שמנה ראשי לפתות לא מצטרפות לחייבינהו במעשר ועל חנם דחק לשבש המשנה ועוד מה שפירש דמעשר

בעי צרוף לא מצינו כן בשום מקום אלא גבי מעשר בהמה דמעשר ירק פשיטא דמחייב אכל לפת ולפת:

ירושלמי (הל' ט) תני פגה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים אם מקצתן מגולין נטלין בשבת ואם לאו אין נטלין בשבת ר' אליעזר בן תדאי אומר בין כך ובין כך תוחב בשפוד או בסכין ונטלין אתיא ר' אליעזר בן תדאי כר' שמעון דתניא לא יגרור אדם את הכסא ואת המטה ואת הקתדרא בשבת משום חורץ ור"ש מתיר ר' בא בשם רבי הונא רבי חגא בשם ר' זעירא ור' יוסי בשם ר' הילא מודין חכמים לר"ש בכסא שרגליו שוקעות בטיט שמותר לטלטלו וכמה דתימא מותר לטלטלו דכוותיה מותר [להחזירו] א"ר יוסי אוף אנן תנינן נטלין בשבת אמר רבי יוסי ברבי בון רבי שמעון היא והא תנינן שביעית אית לן למימר שביעית דר' שמעון פתר לה רבי שמעון מתיר בספיחי שביעית ואת אמרת כן אע"ג דר' שמעון מתיר בספיחי שביעית אית ליה משום קדושת שביעית אוף הכא אינו חושש לא משום שביעית ולא משום קדושת שביעית פי' [דרצה] לדקדק דמתני' דלא כר' שמעון מדאצטריך למיתני ולא משום שביעית דהא אפילו ספיחי שביעית שרי ר' שמעון כדתנן במס' שביעית (פ"ט מ"א) ומייתי לה בפ' מקום שנהגו (פסחים דף נא:) ואסיק דאפי' לר' שמעון אצטריך למימר דאין בהן קדושת שביעית אע"ג דשאר ספיחים יש בהן קדושה:

ירושלמי (שם) זרע שני מינין בבקעה שני מינים בחורבה וחולקן גדר ר' יוחנן אמר פטור ריש לקיש אמר חייב וכו':

בשתי חטין ושעורה. יש לפרש עעמא דר' יהודה משום דכתיב (ויקרא י"ט:י"ט) שדך לא תזרע כלאים כלו' שיהא כלאים בהדי שדך והיינו נמי טעמא דר' יאשיה דלא מחייב בכלאי הכרם עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן דבעי כלאים בהדי כרמך אע"ג דמודה דמשום כלאי זרעים מיחייב בשני מינין לר' יאשיה כמו שנפרש לקמן בפ"ח דקסבר שהקרקע בלא זרעים קרויה שדה אבל אינה קרויה כרם בלא חרצנים ורבי יהודה סבר דקרקע נמי לא מיקרי שדה בלא זרע אי נמי בקרא דלא תזרע כלאים פליגי רבנן סברי דב' מינין נמי הויא זריעה ור' יהודה לא חשיב זריעה בפחות מג' מינין וכי האי גונא פליגי במכילתין גבי כלאי בגדים דלא חשיב ר"י חיבור בב' תכיפות עד שישלישׁ: [מתני' פליגא על ר"י הזורע חטה ושעורה כאחת הרי זה כלאים פתר לה בנתונים בתוך ששה על ששה דאמר ר"י אינו חייב עד שיהיו ו' על ו' מוקרחים בתוך שדה תבואה או מוקפת גדר] פי' במפולת יד זרען וביציאתו מתוך ידו נתרחקו בבקעה או בתורבה או חילקן גדר ומסיק דמתני. פתר לה ר"י הכי הזורע חטה ושעורה כלאים בנותנן בתוך ששה על ששה

בהדא ר"י אומר אינן כלאים [א"ר זעירא ר"י] כדעתי' דאמר בשדה ירק טפח כלומר דירק מרחיק מירק טפח לא הוי כלאים עד שיהיו ב' חטין ושעורה סמוכין בפחות מטפח והדר קאמר מ"ט דר"ל מכיון שהוציא מתוך ידו לזרוע חייב ומתני' פתר לה הכא הזורע חטה ושעורה כאחת כלאים אפי' בבקעה ר' יהודה אומר אינו כלאים קסבר דהוי חטה כמו ראש תור לשעורה ומותר דראש תור מותר בתורבה ופריך מעתה אפי' ב' חטין ושעורה ומשני פתר לה חטה מכאן וחטה מכאן גדר מכאן וגדר מכאן ושעורה קבוע באמצע א"ר מתתיה הדא דתימא בשאין חורבה לשם אבל יש חורבה לשם מותר והשתא כי איכא גדר אסור טפי משום דלא שייך ביה ראש תור אבל בלא גדר דשייך ביה ראש תור מותר ומשמע מתוך סוגיא דירושלמי בין לרבי יוחנן בין לריש לקיש מודה רבי יהודה דחטה ושעורה לחודייהו בתוך טפח הוי כלאים:

פרק ב

משנה א

רובע הקב. הוא אחד מכ"ד לסאה ששה קבין.

ימעט. אותו מין אחר המעורב עד שיפחות מרובע ויתבטל בתוך הסאה ומותר לזרוע ולא מיתסר משום זורע כלאים:

ר' יוסי אומר יבור. מכיון שהתחיל יסיר את הכל אבל תחלתן פחות מרובע שרי:

בין ממין אחד. יהא אותו רובע:

בין משני מינין. כגון חצי רובע מזה וחצי רובע מזה ימעט הואיל ובין שניהן רובע ורבי שמעון פליג קסבר דאין שני מינין מצטרפים לרובע וחכמים אכולהו פליגי כמו שאפרש:

ירושלמי (הל' א) אנן תנינן שיש בה אית תנא תני שנפל לתוכה אמר ר' מנא מאן דאמר שיש בה אחד מכ"ד [מ"ד שנפל לתוכה א' מכ"ה] מאי כדון מאן דאמר שיש בה מתלוש מאן דאמר שנפל לתוכה במחובר מה אנן קיימין אם במתכוין לזרע אפי' חטה אחת אסור אם לערב אפילו כל שהוא אסור רבי יעקב בר אחא ורבי אבא בשם רבי חייא הבורר צרורות מכרי חבירו חייב להעמיד לו חטים יפות תחתיהן אמר רבי יוסי ואת אומרת שאסור לערב. פי' בתלוש נתערב אותו מין אחר בתוך הסאה ומאן דאמר במחובר היינו שנפל בשדה בעוד הכל מחובר וגדל עמו ונקצר עמו והדר דייק למאן דאמר בתלוש היכי דמי אם בעירב בו במתכוין כדי לזרוע אסור לערב אפילו חטה אחת משום כלאים וכדי למכור נמי אסור לערב כדמוכח מההיא דהכא ומסיק [שם] כשנתערבו דרך מכנס

כלומר כשהיה מכנס תבואתו לאוצר נפל שם מין אחר אי נמי עירבן להאכיל לאנשי ביתו ונמלך לזורען:

ירושלמי (שם) כיצד ימעט או יוסיף על סאה או פחות מרובע לא כן אמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל האיסורין שריבה עליהן שוגג מותר מזידי אסור תמן את מרבה לבטל איסור תורה ברם הכא את מרבה לבטל מפני מראית העין:

ירושלמי (שם) ר' יוסי אומר יבור מה טעמא דר' יוסי מכיון שהתחיל ברובע צריך להשלים את כל הרובע מודי ר' יוסי שאם היה שם פחות מן הרובע משעה ראשונה אין זקוק לו היך עבידא היה שם רובע א' מב' מינין בורר מין אחד ודיו ואין צריך לברר כולן פי' היך עבידא לשון כיצד הוא ובגמ' דידן פריך בפרק המוכר פירות (בבא בתרא דף צד.) ואמרי' טעמא דר' יוסי משום דמיחזי כמקיים כלאים מכיון שהתחיל לברור אם לא היה בורר את כולו ולפי סברא זו רובע ב' מינין נמי לא סגי ליה בבורר כל מין אחד אלא אם כן יברור כל שניהם:

ירושלמי (שם) ר' שמעון אומר לא אמרו אלא מין אחד הא שני מיני' לא עד היכן עד רובה של סאה חזר והוסיף חזרה התבואה להתירה כמה דרבי שמעון אמר אין ב' מינין מצטרפין לאיסור כן הוא אומר הכא אין שני מינין מצטרפין להתיר היך עבידא היו שם עשרים ושנים רבעים ומחצה של חטין וחצי רובע שעורים ונפל לתוכו פחות מרובע עדשים אפי' כן אין ב' מינין מצטרפין להתיר. פי' עד רובה של סאה אין המינין מצטרפין אבל אם רבים המינים על הסאה מודה ר"ש דמצטרפין אע"פ שכל מין ומין בפני עצמו פחות מרובע כ"ב רבעים ומחצה כ"ג רבעים הוא שיעור לבטל לפחות מרובע כמו שבארנו שהוא א' מכ"ד ואם היה חצי רובע שעורים זה מצטרף עם הכ"ב רבעים ומחצה חטין נמצאת כאן כ"ג רבעים והיו מבטלין פחות מרובע עדשים שנפל אחרי כן:

כל שהוא כלאים בסאה מצטרף לרובע. לכאורה חכמים היינו תנא קמא אבל כד מעיינת בה שפיר מיפלג פליגי כגון סאה שעורין שיש בה רובע שבולת שועל וכוסמין לתנא קמא צריך למעט לחכמים אין צריך למעט דאין שבולת שועל מצטרף לכוסמין כיון דלא הוי כלאי' בסאה:

משנה ב

תבואה במין תבואה או בקטנית הוא דאמרי' ברובע לסאה ימעט אבל זרעוני גנה שנתערבו בתבואה או בקטנית אחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה חטין דיש בזרעוני גנה לפי שהן דקין שבקב שלהן כדי לזרוע בו סאה חטין ויש מהן עדיין דקין יותר ובחצי קב מהן יש בהן כדי לזרוע בו סאה חטין דהיינו חמשים על חמשים כדאמר (עירובין דף

כג:) סאתים כחצר המשכן שהיה מאה על נ' הלכך אם נתערב בהן בסאה חטין כביצה או כחצי ביצה דהוא כ"ד בקב או בחצי קב ימעט דמשערינן בהו לעולם לאחד מכ"ד בזריעת בית סאה חטין שנתערב בהן:

כשם שאמרו להחמיר. כדפרשינן כך אמרו להקל כגון זרע פשתן שנתערב בסאה חטין שצריך ממנו שלשה סאין לזרוע בית סאה חטין כדמוכח בירושלמי (הל' א) הלכך לא אמרינן ימעט עד שיתערבו שלשה רבעים לסאה:

ירושלמי (שם) ותני עלה כגון שלשה קבין וארבעה קבים הא קביים אחד מכ"ד באמת אמרו. אמר רבי אלעזר כל מקום שנאמר באמת הלכה למשה מסיני ותני עלה כגון קב וחצי קב הא קביים ברובע הכא את אמר קביים ברובע וכה את אמר קביים א' מכ"ד רבי זירא ור' אבינא בשם רב הונא [ורבי בא בשם רב הונא] חד אמר עד ט' קבין וחרנא אמר עד ח' קבין תשעה ועשרה מהו שיצטרפו איתא חמי תשעה וג' מצטרפין ט' ועשרה לא כל שכן ר' אבין ור' חנינא תרוייהו אמרו סאה חולקת ביניהון ורובע סאה אסור בשלשה קבין ורובע שלשת [קבין] אסור בסאה רובע סאה אסור בח' (נ"א ט') קבין רובע ח' (נ"א ט') קבין אסור בסאה שלשת רבעים פשתן אוסרים בסאה היך עבידא אתר דזרע רובע חטין זרע שלשה רבעים דכיתן. פי' כגון שלשה קבין וארבעת קבין התבואה וקטנית דיש מהן מין דג' קבין הוא כדי זריעת בית סאה חטין ויש מין דארבעה קבין כדי זריעת בית סאה [דינן ברובע אבל אם הם דקין שבשני קבין זורעי' בית סאה] דינן בכ"ד כזרעוני גנה ואידך ברייתא קתני כגון קב וחצי קב ואזרעוני גנה קאי דיש מין דקב הוא כדי זריעת בית סאה חטין ויש מהן דחצי קב הוא כדי זריעת בית סאה חטין ודינן בכ"ד ומשמע הא אותן דקביים שלהן הוא כדי זריעת בית סאה חטים דינן ברובע ופליגן הנך ברייתות אהדדי עד ט' קבין יש במיני זרעים שצריך ח' קבין או ט' לבית סאה כדאשכחן בזרע פשתן שצריך ג' סאה לבית סאה ואם נתערב באותן ט' או ח' קבין רובע תבואה או קטנית או זרעוני גנה אחד מכ"ד לבית סאה ימעט למר בשמונה ולמר בתשעה אבל נתערב בעשרה כגון באותן זרעים שצריך י' קבין לבית סאה כולהו מודו דלא ימעט מהו שיצטרפו היכא דנתערבו בסאה תבואה או בסאה קטנית ב' מינין שא' מהן ט' לבית סאה [וא' עשרה לבית סאה] ונתערב מזה חצי א' מכ"ד שבו ומזה חצי א' מכ"ד שבו מהו שיצטרפו לאסור תבואה וקטנית עד שימעט ומסיק דבוא וראה דאפי' ג' וט' מצטרפין סאה חולקת מילתא באנפי נפשה היא וא"ר שמעון קאי דאמר אף להקל וקמ"ל דיש דברים צריך רובע סאה לאסור בג' קבין כגון אם צריך י' סאין לבית סאה דאחד מכ"ד שבו הוא רובע סאה ואם נתערב באותו מין שג' קבין לבית סאה ימעט ויש מהן דרובע ג' קבין אוסר בסאה וכן כולהו כל

חד וחד לפי מה שיצריך ממנו לבית סאה והיינו דקאמר סאה חולקת דסאה חטין מברר לכולן שיעורין:

משנה ג

עד שתתליע. מפרש בירושל' (הל' ב) עד כמה מתלעת עד שתהא בארץ ג' ימים במקום הטיט ולא במקום הגריד כלומר במקום שהארץ מלוחלחת ולא במקום שהיא יבשה:

ויופך. כלומר ויהפך הארץ ויחרוש:

וכמה יהא חורש. בירושל' (שם) תני אבא שאול אין מחייבין אותו להיות חורש חרישה דק אלא כתלמי הרביעה כלומר כתלמים שדרך בני אדם לחרוש אחר שתרד הרביעה שחורשים עוד תלמים תלמים גדולים:

כדי שלא ישייר. קסבר אבא שאול דאין דרך לחרוש את כולה:

רובע לבית סאה. יש לפרש בכל הבית סאה רובע במקום אחד ויש לפרש דכשתצטרף מה שאינו חרוש לא יעלה לרובע:

משנה ד

זרועה. שהיתה שדהו זרועה תבואה ונמלך עליה לנוטעה גפנים.

גומם. מלשון גוממו עם השופי דפרק גיד הנשה (חולין דף צב:) כלומר קוצץ הגפן סמוך לארץ שלא ישייר טפח:

משנה ה

קנבוס. אית דגרסי קנבוס והנך מינים אין להם התלעה וחרישה שעומדים בקרקע ג' שנים ואין מתליעין:

איסטיס. כמו סתיס גיסדא בלעז שצובעין בה:

מקום הגרנות. שדשין בה תבואה וקטנית:

תלתן. פינוגריקו בלעז:

אין מחייבין אותו לנכש. דסופו לעוקרן בעל כורחו דקשה להו שאף למקום גרנות קשין הזרעים הגדילים שם שמחלידין את הקרקע ומלקין אותו ולא חזי תו למקום דישה ובשילהי מרובה (בבא קמא פא:) פריך מעשרה תנאים שהתנה יהושע דמלקטין עשבים בכל מקום חוץ משדה תלתן אלמא תלתן מעלו ליה עשבים ומשני לה התם:

ואם ניכש או כיסח. אמקום גרנות קאי דכיון דניכש או כיסח אותן גלי אדעתיה דניחא ליה באותן מינין ועוקר הכל חוץ ממין אחד משום מקיים בכלאים. נוכש עוקר העשבין בידו עם השורש כיסח שחותך העלין והשורש נשאר בארץ מלשון (ויקרא כה) לא תזמור תרגום לא תכסח:

משנה ו

משר משר. מלשון רב זרע לה לגינתא דבי רב משרי משרי בסוף פ"ק דקדושין (דף לט.) כלומר ערוגות ערוגות מינין הרבה כל ערוגה ממין אחד:

ושלשה תלמים של פתיח. כלומר עושה המשר רחב כשיעור ג' תלמים של פתיח מלשון יפתח וישדד אדמתו (ישעיהו כ"ח:כ"ד) ומניח בור וזורע וכן לכל שדהו:

השרוני. בקעה מל' והיה העקוב למישור (ישעי' מ):

ירושלמי (הל' ד) ר' זירא בשם ר' חייא רבה עושה ב' אמות ומיצר והולך אפי' כל שהוא. פי' עושה ב' אמות על ב' אמות כל משר ומשר והמצר שבנתים כל שהוא דא"צ להרחיק כר"מ לקמן ושמא מלא העול הוא ב' אמות א"נ כולה בהרחקה איירי שהמשרים רחוקים זה מזה ב' אמות בראש הא' ואותן ב' אמות הולכות ומצירות עד שכלות לראשן א' לכל שהן ושם המשר סמוך וכל שעה ושעה המשר הולך ומתקצר עד כל שהוא והא דקאמר ב' אמות על ב' אמות לא שיהו מרובעות אלא על אורך ב' אמות שכלות עד כל שהוא:

משנה ז

ראש תור חטים. כגון שדה חטין אצל שדה שעורים ושורה אחרונה של חטים יוצאת ממנה ונכנסת לתוך שדה שעורין מותר מפני שאותה שורה נראה כסוף שדה חטין:

מותר לסמוך לו מאותו המין. דלבעל השדה של חטים מותר לסמוך חטים אצל שדה מין אחר של חבירו ואין נראה ככלאים בשדה חבירו אלא נראה כסוף שדה חטין: ויותר נראה לפרש דמותר לסמוך אצל שדה חטים שלו מאותו המין של שדה חברו ואין נראה ככלאים בשדהו משום דנראה כסוף שדה חברו:

ולא תלם של מין אחר. בירושלמי (הל' ה) פריך מה אנן קיימין אם מתכוין לבדוק אפי' באמצע שדהו מותר אם אינו מתכוין לבדוק למה לי שאר המינין אפילו זרע פשתן אסור ומשני לבדוק אנן קיימין רבי יוסי לא חשש למראית העין כלומר ולפיכך שרי באמצע שדהו ורבנן חשו למראית העין:

ר' שמעון אומר אחד זרע פשתן ואחד כל המינין. מפרש בירושלמי (שם) משום דרבי שמעון סבר דאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו כלומר ומתוך דלא מיתסר משום חבירו לא מיתסר נמי משום דנפשיה ורבי יוסי נמי אף על גב דאית ליה נמי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו בההיא דהמסכך גפנו מכל מקום אסר הכא בשלו:

מותר לבדוק בתלם של פשתן. כלומר שאין מתכוין לקיים הפשתן שאינו חושש בו אלא לבדוק אם שדה זו יפה לפשתן כדי לזרוע בה פשתן בשנה אחרת:

משנה ח

ירושלמי (הל' ז) כיני מתני' אין מקיפין הא לסמוך סומכין מתני' דרבי יהודה דתני עלה אין מקיפין חרדל וחריע אלא לחסיות בלבד דברי ר' מאיר רבי יהודה אומר לכל מקיפין חרדל וחריע חוץ מן התבואה רבי שמעון אומר לכל מקיפין רשב"ג אומר ערוגות קטנים [של ירק] מקיפין אותן חרדל ותריע. פי' חריע מפרש בירושלמי מוריקא חסיות בפרק הנודר מן הירק (נדרים דף נח:) תניא אלו הן חסיות כגון הלוף והשום והבצלים וטעמא דהני תנאי לא איתפרש:

סומך. לבור. דאם יש בתוך שדה תבואה מקום בור בית רובע או יותר סומך שם זרע אחר:

וכן ניר מקום שנחרש מלשון נירו לכם ניר (הושע י):

ולדרך. אם יש לו שדה אחת כעין ב' שדות שדרך היחיד מפסיק ביניהן מותר לזרוע מין א' בזו ומין אחר בזו:

ולגפה. גדר אבנים בלא טיט:

מיסך על הארץ. מפרש בתוספתא שאין נופו גבוה מן הארץ ג' טפחים וכיוצא בה לענין טלטול. בפרק המוציא תפילין (דף צט:) ואם יש תחתיו זרע מותר לסמוך מבחוץ זרע אחר דכגדר דמי:

ולסלע. הא ודאי דמחיצה של סלע עדיפא מכולהו אלא אצטריך לאשמועינן דאפילו בסלע בעינן רוחב ד' דבפחות מכאן אין שמה מחיצה להפסיק כדאשכחן בשילהי פ"ק דעירובין (דף טז). גבי נמצאת אומר ג' מדות במחיצה ורוחב ד' דקתני ברישא גבי חריץ אגפה וגדר נמי קאי ומיהו לא יתכן דאינו מענין אחד דארבעה דגדר לאו בעובי גדר אלא ברוחב אע"פ שעוביו כל שהוא אבל ד' דחריץ אפי' ארוך כמה אמות בעי ד' טפחים משפתו לשפתו:

ירושלמי (שם) גדר יש בו להקל ולהחמיר היך עבידא פחות מבית רובע מוקרח בתוך שדה תבואה אסור לזרוע בו הקיפו גדר מותר בבית רובע בבקעה מותר לזרוע בו ב' מינים הקיפו גדר אסור:

משנה ט

כ"ד קרחות לגבי בית סאה ובכל קרחה זורע מין א' ובית סאה הוא חמשים על חמשים אמה וכשאתה עושה מהן כ"ד קרחות נמצאת כל קרחה י' אמות וב' טפחים ומחצה אורך על י' אמות רוחב כיצד שאם תעשה מהם כ"ה קרחות נמצא כל קרחה י' על י' אמות קח אחת מהן ותחלקנה לכ"ד רצועות נמצא כל רצועה ב' טפחים ומחצה רוחב על אורך

עשר שהאמה בת ו' טפחים נמצאו תשעה טפחים לי' אמות ותן אלה הקטנות אחת אחת על כל הגדולות.

מרקחת לבית רובע. שהרי יש בסאה כ"ד רבעים של קב: כל מין שירצה. ולא בעי ר"מ הרחקה כלל:

היתה

בתוך שדה תבואה קרחת אחת של בית רובע או שתי קרחות זורען חרדל דאינו נראה כשדה חרדל בתוך תבואה אבל שלשה קרחות נראה כשדה חרדל בתוך שדה תבואה ואסור:

וחכ"א ט' קרחות מותרות. ארישא דרוצה לעשות שדהו קרחת קיימי דמהנך דכ"ד אמה אין מותר לזרוע מכל מין אלא התשע כיצד כשאתה מחלק חמשים על חמשים לחמש שורו' ואח"כ תחלק שורה ראשונה ושלישית וחמישי' כל אחת לחמש בית רובע זורע בכל שורה ג' בית רובע ורובע בור מפסיק ביניהן שזורע בכל א' בית רובע ומניח בית רובע ושורה כולה בורה וכן רביעית נמצא זורע תשע רביעיות שיש בית רובע בור מפסיק בין כל א' וא' ואי אפשר לזרוע השאר שלא יסמוך:

משנה י

כל שהוא בתוך בית רובע. כגון נקעים מלאים מים:

עולין למדת בית רובע. ליחשב הרחקה אע"ג דלא חזו לזריעה דהנהו נגאני דארעא מיקרי כדאמרי' בפ' בית כור (בבא בתרא דף קג.) וכן גדר שאין גבוה י' נמי עולה למדת רובע כדקתני בתוספתא (פ"ב):

אכילת הגפן. מה שהגפן תופס כגון סביב הגפן כדי עבודתה ויש מפרשים גפן שיבש ולא נשאר כ"א השרש בארץ עולה למדת בית רובע להשלים י' אמות וב' טפחי' ומחצה על י' אמות דהוא שיעור בית רובע כדפרשינן לעיל: וכן הקבר נמי עולה וכן הסלע שאינו גבוה י' דאילו גבוה י' מפסיק בפני עצמו:

ירושלמי (הל' ח) ר' בון בר' חייא בשם ר' זעירא לא שנו אלא אכילת הגפן הא הגפן עצמה לא למה מפני שאסורה בהנאה והרי הקבר אסור בהנאה קבר אין איסורו ניכר ועבודת הגפן (אין אסורו ניכר ועבודת הגפן) אין אסורה בהנאה אלא כר' ישמעאל דאמר אין עבודה לגפן יחידי:

תבואה בתבואה בית רובע. שאם שדהו זרועה חטים ורוצה לזרוע בה שעורים צריך להרחיק בית רובע ומפרש בירושלמי (שם) ובלבד שלא תהא חבושה מארבע רוחותיה

כלומר שלא יהו חטים מקיפין את השעורים מארבע רוחות כאדם החבוש בבית הסוהר התם לא מהניא הרחקה עד שיהא פתוח מרוח אחת:

ירק בתבואה בית רובע. במרובע הוא דבעינן הכי אבל בשורה מקילין שאם רוצה לעשות שורה של ירק בתוך שדה תבואה עושה אורך י' אמות ומחצה על רוחב ששה כדקתני בירושלמי (שם) דאית לרבנן קל בשורה וחומר במרובע והיינו נמי טעמא דר' אליעזר דאמר ירק בתבואה ששה טפחים קסבר דמקלינן במרובע כמו בשורה:

תניא בתוספתא (פ"ב) וכמה היא מדת בית רובע י' אמות ומחצה מרובעות ר' יוסי אומר אפילו ארכו כשנים ברוחבו עבודת ירק בירק אחר ו' טפחים בין מן האמצע בין מן הצדדין ורואין אותם כטבלא מרובעת אפי' אין שם אלא קלח א' נותנין לו עבודה ו' טפחים היו קלחים נוטים לד' רוחותיה מותר מפני שהוא כסוף שדהו. פי' י' אמות ומחצה אותה מחצה באמה בת ה' טפחים העשר באמה בת ו' טפחים ומרובעות דקתני לא שיהא רוחב כאורך שאין בית רובע עולה כי אם י' אמות וב' טפחים ומחצה אורך על רוחב עשר כדפרישית לעיל אפילו ארכו כשנים ברחבו כגון כ"א אמה אורך על חמשה אמות ורביע רוחב חשיב הרחקה מאחר דאיכא בית רובע בין הכל ורואין אותה כטבלא מרובעת אירק אחר קאי דערוגה של ירק אחר או במרובעת ואמרינן בפרק אמר ר' עקיבא (שבת דף פה:) דנקט מרובעת להתיר ראש תור הנכנס והיוצא הימנה:

משנה יא

תבואה נוטה על גבי תבואה. כגון חטים על גבי שעורין וכולה מתני' בזרועין כדינן אלא שהשבולים ועלי ירקות מתוך גודלן נכפפין ושוכבים זה על זה:

ירושלמי (שם) תני חמשה דברים נאמרו בדלעת יונית אין מסככין אותה על גבי זרעים ומביאה הטומאה וחוצצת הטומאה ועוקצה טפח ואוסרת כל שהוא והנודר מן הדלועין אינו אסור אלא בדלעת יונית בלבד ר' יונה בעי ולמה לית אנן אמרין מביאה וחוצצת תרתי תני בר קפרא שבעה אין מסככין ומביאה את הטומאה וחוצצת ועוקצה טפח ונותנין לה עבודתה וכלאים עם הארמית וכלאים עם הרמוצה ולא תנא לא אוסרת ולא נודר. פי' אין מסככין כדתני במתני' מביאין את הטומאה אם מאהלת על המת ועל הכלים וחוצצת אם טומאה תחתיה וכלים על גבה והני תרתי חשיב להו בחדא אבל בר קפרא חשיב להו תרתי ועוקצה טפח להיות יד להכניס לה טומאה ולהוציא ולמעוטי יותר מטפח אבל פתות כל שכן דחשיב יד דלא תקשי ההיא דפרק המפלת (נדה דף כו.) והכי מסיק התם אאבן היוצאה מן התנור ואוסרת כל שהוא דחשיב לה בסוף מסכת ערלה עם הדברים המקדשים ארמית דלעת והרמוצה דלעת הרמוצה כדפרישית לעיל בפ"ק:

ירושלמי (הל' ח) מהו רואה אני את דבריהן מדברי אמר ר' חנינא אם דלעת מצרית שמסככת יותר מקישות אתה אומר מותר קישות ופול לא כ"ש א"ל רבי אבא מרי לא כן הוה רבי מונא אמר (ר' אמר) כל הן דתני רבי קישות ופול המצרית אף דלעת מצרית בכלל מהו רואה אני את דבריהן מדברי שאין כולן מסככין כמו דלעת יונית:

פרק ג

משנה א

חמשה זרעונים. בפרק אמר רבי עקיבא (שבת דף פד:) דריש ליה מקרא דכתיב (ישעיהו ס"א:י"א) כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח ואמר מאי משמע אמר רב יהודה צמחה תרי זרועיה תרי תצמיח חד הא חמשה וקים להו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי מהדדי ואע"ג דקים להו לרבנן דלא ינקי אי לאו קרא הוה אמינא דאיכא ערבוב ואסורה ובהדיא מוכח בירושלמי (שם) דקרא עיקר דרשה ולאו אסמכתא מדדריש נמי מקרא טעמא דר' יהודה דאמר בסיפא ששה ועוד דאמרי' בירושלמי (הל' א) ר' יוחנן בשם רבי ינאי כולהו בתוך ששה כהנא בשם ריש לקיש כולהו חוץ לששה כלומר כולהו אותן של ד' רוחות וקסבר ריש לקיש דאפי' בא לזורען סמוך לערוגה מבחוץ אין יכול לזרוע אלא חמשה בין הכל ופריך אם כולהו חוץ לששה ניתני תשעה משמע דלמאן דאמר בתוך ששה לא קשיא מידי דאע"ג דלא ינקי אסור משום ערבוב אבל אם נזרעין מבחוץ סמוך לד' רוחות הערוגה בזה לא אסר הכתוב וכל מה שיוכל לזרוע יזרע והא דתנן לעיל בפרק ב' (משנה י) ירק בירק ו' טפחים הני מילי בשדה גדולה שיש בה ירק הרבה אבל הכא דאין זורע מכל אחד ואחד אלא מעט לא חיישי' ודכוותיה אשכחן גבי תבואה דתנן לעיל בפרק ב' (מ"ב) תבואה בתבואה בית רובע. ואמרינן בירושל' (הל' א) מהו להקריח בית רובע ולזרוע בתוכה ה' מיני תבואה מה אם ששה על ששה שלוקין עליו דבר תורה אתמר מותר כאן שאין לוקין עליו כל שכן דבכל מקום שאין זורע מכל מין ומין אלא מעט לא חיישי' אלא שלא יינקו המיני' זה מזה ואפי' במה שהיניקות מתערבות ויונקין ממקום אחד לא חיישינן כדאיתא בירו' (שם) אמר ר' יונה עבודה פוגעת בעבודה ואין מין פוגע בחברו לחובשו ולשון חבישה פירשתי לעיל וסדר הזריעה רגילין לפרש שזורע שורה אחת לכל רוח אלא שמניח חרב לכל קרן וקרן טפחיים וחומש מצד זה וטפחיים וחומש מצד זה דנמצאו ג' טפחים ומשהו מזרע מזרח לזרע דרום לפי חשבון כל אמתא בריבוע' אמתא ותרי חומשי באלכסונא וכן לשאר קרנות ובאמצע הערוגה גרעין אחד לבדו ולא יתכן כדפרישי' דלא בעי הרחקה אלא טפח ומחצה ועוד בירושלמי (שם) דריש זרועיה

מעוט זרעים שנים אמר רבי שמואל בר ססרטאי משנים אתה למד ארבעה מה שנים אתה נותן בתחלת ששה ומיצר והולך אף ארבעה אתה נותן בתחלת ששה ומיצר והולך אי אפשר שלא יהא שם נקב אחד פנוי ליטע את האמצעי וסוגי' זו אי אפשר ליישב לפי אותה שיטה דמה שייך ומיצר והולך אם אין רוחב השורה אלא כמדת גרעין הנזרע אלא כך הוא הדין דאין צריך להרחיק המיני' זה מזה אלא טפח ומחצה כשיעור יניקתן ובפרק אמר ר' עקיבא פי' בקונטרס דשיעור יניקת כל ירק טפח ומחצה ואף על פי שפירש שם עם מקום הזרע לא היה צריך לפרש כן אלא לפי שיטתו פי' דמצריך להרחיק ג' טפחים זה מזה שלא יתערבו היניקות ואינו כן דלא חיישי' בעירוב היניקות אלא שלא יינק כל א' מגופו של חברו והא דתנן בפרק לא יחפור (בבא בתרא דף יז.) מרחיקין את הזרעין מן הכותל ג' טפחים דמשמע כך הוא שיעור יניקתן מ"מ עיקר יניקתן לא אזלא אלא טפח ומחצה ואפשר משום שהשרשים מתפשטין ג' טפחים כדאשכחן גבי אילן בפ' לא יחפור (בבא בתרא דף כה:) דתנן מרחיקין את האילן מן הבור כ"ה אמה ואפילו הכי אין יניקתו אלא ט"ז אמה כדאיתא בשילהי לא יחפור (בבא בתרא דף כז:) ולמאי דמסקי' נמי בפרק לא יחפור דזרעים לא משתרשי לצדדין וטעמא דהרחקה מפני שמחלידין את הקרקע ומעלין עפר תיחוח מ"מ לא ינקי כולי האי ועוד מתני' דלא יחפור דלמא בזרעים דינקי [טפי] והכא בירקות כדאיתא בפרק כל שעה (פסחים דף לט:) וכדתנן בפרקין וא"ת מה דאמר בפ' ר"ע דאמר רב ערוגה בחורבה שנינו מנ"מ גבול של ערוגה טפח ולב' ערוגות איכא ב' גבולין ונמצאו ב' טפחים בין זרע של ערוגה לזרע של חברתה וי"ל דב' ערוגות זו אצל זו גבול אחד לשתיהן דשיעור גבול כמלא רוחב פרסה להלך סביב להשקותן כדאמר התם ובחד טפח סגי והשתא כך הוא סדר הזריעה שמניח בקרנות חרב טפח וחצי חומש על טפח וחצי חומש כדי שיתרחק זרע מזרח מזרע דרום כשיעור אלכסון של טפח וחצי חומש על טפח וחצי חומש משהו יותר מטפח ומחצה ובטפח ומחצה סגי וכן לכל קרן וקרן ונמצא רוחב הזרע ד' טפחים חסר חומש בתחלת ו' ומיצר והולך מצד ימין ומצד שמאל עד שהוא כלה לרוחב טפח חסר חומש וכן לכל רוח ורוח עד שהוא מניח באמצע הערוגה ג' על ג' חרב ועושה באמצע נקב וזורע בו גרעין אחד ונמצאו כל המינין רחוקים זה מזה טפח ומחצה כזה* והיינו דקאמר בירושלמי (שם) דזורע ד' מינין ומיצר והולך עד שמניח שם נקב אחד וזורע בו את האמצעי והא דפריך בירושל' (שם) ניתני תשעה למאן דאמר כולהו חוץ לו' פריך לפי שאף למאן דאמר כולהו בתוך ו' היה יכול לזרוע ט' אם לא משום ערבוב אבל משום יניקה לא מיתסר לפי שיכול בענין אחר שזורע באמצע כל רוח טפח על טפח ובאמצע הערוגה טפח על טפח נמצא מזרע האמצעי עד זרעוני

הרוחות טפח ומחצה לכל רוח ומזרע שבאמצע הרוח עד הקרן ב' טפחים ומחצה מכאן וב' טפחים ומחצה מכאן וזורע בכל קרן וקרן טפח על טפח הרי ט' מינין שיש בכולן חרב בין זה לזה טפח ומחצה ולמאן דאמר כלהו חוץ לו' יכול לזרוע מן האמצעי של ג' על ג' ומשום הכי קשיא ליה בירושלמי (שם) ניתני ט' ומשני רב בערוגה שבערוגות ובפרק אר"ע פריך והא מיערבן אהדדי ומשני בנוטה שורה לכאן ושורה לכאן ממשיך זרע של ערוגה זו לצד צפון ושל זו לצד דרום ולפי זה ממעט זרע שבתחלת ששה כדי שיהא רחוק מערוגה שבצדה טפח ומחצה והא דקאמר בירושל' (שם) מה שנים אתה נותן בתחלת ו' ומיצר והולך היינו שאם בא לזרוע ב' מינין בערוגה של ו' זורע מצד מזרח ו' טפחים אורך על רוחב ב' טפחים ורביע ומצד מערב ו' טפחים אורך על רוחב ב' טפחים ורביע וביניהם חרב ו' טפחים אורך על רוחב טפח ומחצה ומיהו לפי שיטה זו שפירשתי אין לנו הוכחה שיהא שיעור יניקת הזרע טפח ומחצה דמה שפירש בקונטרס במסכת שבת דשיעור כל ירק טפח ומחצה על כרחו הוצרך לפרש כן לפי שיטתו שאוסר לערב היניקות דמצריך להרחיק זה מזה ג' טפחים מכלל דמדת היניקות טפח ומחצה. ומיהו לפי שיטתנו נמי אזלא יניקה מיהא טפי מטפח מדקאמר ערוגה בחורבה שנינו אע"ג דאיכא גבול טפח דמפסיק ביניהן:

היה לה גבול גבוה טפח. כמין סטיו של טיט גבוה טפח סביב הערוגה דאמרי' בירושלמי (שם) רבי נשא שאל לא מסתברא בגגו של גבול טפח בתמיהה כן מוכיח שם מתוך בעיא שאחריה. ונמצאת הערוגה מבחוץ שמונה על שמונה. וזורעין בתוכה י"ג זרעונין ג' על כל גבול וגבול דהיינו י"ב סביב כיצד ד' לד' קרנות וב' לכל רוח ורוח ואחד באמצע והאי דקתני מתני' ג' על כל גבול וגבול חד דקרן נמנה עם הג' ומונה קרן אחת לכל רוח ולכך קרי להו ג'. והשתא אותן י"ב שבגבול לא משכחת טפח על טפח מכל מין ומין שכל הגבול מסביב אין בו כי אם ח' טפחים אורך על רוחב טפח שהרי הערוגה עם הגבול ח' על ח' טול ממנה רצועה מצד מזרח ברוחב טפח וכן מצד מערב הרי לך ב' רצועות כל א' וא' אורכה שמונה ורחבה טפח כשאתה בא לחזור וליטול רצועה מן הדרום ורצועה מן הצפון אין בכל אחד כי אם ששה טפחים אורך שכבר נתמעטה כל אחד ואחד ב' טפחים טפח מכאן וטפח מכאן והזרעונים מרוחקין זה מזה טפח ומחצה בין כל מין ומין וי"ב אוירות לי"ב מינין שבגבול הרי י"ב אוירין לי"ב טפחים ולא נשאר מקום לזריעת י"ב מינין כי אם י' טפחים. וכשתחלק הי' טפחים לחומשין יעלו לנ' חומשין תן ד' חומשין לכל מין ומין וישתיירו ב' חומשין תחלק ב' החומשין לשתותין שתות לכל מין ומין נמצא מקום המין ד' חומשין ושתות חומש על רוחב טפח דהוא רחבו של גבול. ועוד יש למנות בדרך

אחרת דכי זרעת לכל קרן טפח על טפח נמצאו ו' טפחים בין קרן לקרן צא מהן ד' טפחים ומחצה לג' אורין שביניהן לא ישארו כי אם טפח ומחצה לב' המינים הנזרעים באמצע הרוח ג' רביעי טפח לכל מין ומין וכי מצטרפת זריעת הרוחות לזריעת הקרנות נמצא י"ב מינים לי' טפחים. ובירושלמי (שם) פריך וניתני ששה טעות סופר הוא דחמש גרסי' כלומר דניתני במתני' ג' על כל גבול וגבול וה' באמצע כמו בערוגה דרישא שאין לה גבול גבוה טפח וזורעין לתוכה ה' זרעין וליהוו השתא להך דאיכא גבול י"ב [י"ז] זרעין ומשני תיפתר שהגבולין ממעטין כלו' שזרע הגבולין נכנסין לתוך הערוגה וממעטין אותה מו' על ו' טפחים וצריך לדקדק היאך ממעטין ומדוע נכנסין לתוך הערוגה דלא מסתבר כלל למימר משום דאי אפשר שלא יפול לתוך הערוגה מזרעי' שעל הגבול אלא היינו טעמא דממעט לפי שצריך להרחיק זרע הערוגה עצמה מזרע הגבולין מסביב טפח ומחצה ולא נשאר מקום פנוי לזרע אחר בערוגה כי אם ג' על ג' באמצעה לפי שצריך להרחיק טפח ומחצה מכל רוח ורוח דאמרינן בירושלמי (הל' ב) ר' יונה אמרר' זירא ור' אסי תרויהון בשם ר' יוחנן חד אמר סומכין [לגדר ואין סומכין] לגבול. וחד אמר גבול שנתמעט כשר:

גדר שנתמעט פסול. ולא ידעינן מאן אמר האי ומאן אמר האי:

ר' יהודה אומר ו' באמצע. בירושלמי (הל' א) מפרש טעמא דרבי יהודה דאמר ששה זרע זרעה זרעיה זרועיה. רבי חגי אמר זרעיה ה'. כל הדין דאשכחן לה ו' אנא מחק ליה אשתאילת לרב הונא ספרא דסדרא ואמר זרועיה מלא. משמע דדריש לרבי יהודא ו' יתירא. ועל מה שתירץ בירושלמי תיפתר שהגבולין ממעטין ו' פריך עלה בדא תנינן רבי יהודה אומר ששה באמצע. ומשני וקיימונה ולא ידעין אין חברייא קיימונה אין רבי אמי קיימונה על ראשה. כלומר תירצו הדבר ולא ידעין אם החברים בני הישיבה תירצוה אם רבי אמי. דרבי יהודה אירשא קאי ולא אגבול. והדר פריך ואין על ראשה בדא תני ר' חייא ר' יהודה אומר שמונה עשר. כלומר על כורחין [אסיפא] קאי ואין מתרץ כלום בירושלמי על זה. ובכל ענין שנעמיד בערוגה אותן ו' דרבי יהודה צריך שיהא ביניהן טפח ומחצה וראוי להעמידה ג' בשורה אחת מן המזרח ג' בשורה אחת מן המערב וזורעין באורך וברוחב כדי שיהא כל מין רחוק מחברו טפח ומחצה מכל צד. ומיהו לא משכחת ו' בשום ענין אם איתא דר' יהודה בעי הרחקת טפח ומחצה דהא לא משכח' מקום פנוי בערוגה אלא ג' על ג' כדפרישית והיכי מצי זרע בהו ששה מיני' אא"כ אין ברוחב כל מין ומין כי אם גרעין אחד. וצריך לומר דר' יהודה לטעמיה דאמר בפרקין רוחב כמלוא רוחב פרסה דהיינו טפח כדאמר בפרק אמר ר"ע. אבל עדיין קשה דאכתי לא משכחת לה אלא ד' על ד' פנוין דהוא צריך להרחיק טפח מן הגבול מסביב לד' רוחות וא"א לסדר

ו' מינין בד' על ד' מרוחקין זה מזה טפח. אם לא נאמר שזורע בהן ב' שורות א' במזרח וא' במערב [ואינן] טפח על טפח מכל מין ומין ומתחיל מקרן מזרחית דרומית וזורע חצי טפח על טפח ומניח טפח וחוזר וזורע חצי טע"ט ומניח טפח וזורע חצי טע"ט והוא קרן מזרחית צפונית וכנגדה מן המערב בסדר זה ומה שפירשתי חצי טע"ט לפי שהחצי טפח על אורך שורה ויש הפסק בין שורה לשורה ב' טפחים ואין יכול לעשות שם מין אחר. ומיהו יכול להרבות [במינים] הללו עד שלא יהא בין שורה לשורה כי אם טפח. ותימה הא דקתני מתני' היה לה גבול גבוה טפח מה רוחבו כגובהו של גבול [ליתני היתה] ערוגה ח' על ח' זורעין לתוכה י"ג זרעונים. ואם היינו יכולים לפרש דטפח של גבול נמנה כשיעור הרחקה הוה ניחא טפי וכן מוכיח בסמוך כמו שאפרש. ולרבנן דבעו טפח ומחצה ממעטין זרעים של גבול חצי טפח בערוגה מסביב ונשאר ה' על ה' [פנוים] ולרבי יהודה סגי בהרחקה טפח פשו להו כל הו' טפחים של ערוגה פנויה. ועתה צריך לטעם לרבנן אמאי קאמרי ואחד באמצע הא משכחת לה בערוגה של ה' על ה' ד' מינין בד' הזויות כל אחד טפח על טפח ואחד של טפח על טפח באמצע אלא שהאמצעי לא יהא אלכסונו כנגד אלכסונו של ערוגה דאף על גב דאלכסון של ה' על ה' עולה שבעה הא איכא נמי אלכסון זרעים של קרנות ואלכסונו של אמצעי אע"כ זרע ליה לאמצעי אלכסונו כנגד ריבועה של ערוגה. ומיהו איכא למימר למאן דאמר [דכולהו בתוך ו'] מדלא שרא רחמנא [אלא] ה' בתוך ו' מכלל דפחות אסור משום ערבוב ואע"ג דכשזורע נמי בערוגה ו' על ו' נכנסין הזרעים שברוחות לתוך חמשה דלא חיישינן אלא דלא ינקי מהדדי. התם שרי טפי משום דנראה כסוף שדה כדאשכחן לעיל בפ' ב'. דהא דאמרי' בפרק אמר ר' עקיבא אין ראש תור ירק בערוגה הני מילי לסמוך אבל הכא מרחיק כשיעור יניקתו וראוי להתיר יותר מהיכא דמתחיל בתחלת חמשה אף על פי שמרחיק נמי שיעור יניקתו. אבל קשה לרבי יהודה דליזרע ט' באמצע דהא אמרן לעיל דלרבנן היה זורע תשעה אם לא משום דבערוגה שבערוגות שנינו והכא ליכא דהא איכא גבול גבוה טפח מסביב. ומיהו לרבי יהודה נמי ניחא דטעמיה מקראי כשזורע בתוך הערוגה וכי פרכי' ניתני ט' היינו למאן דאמר כולהו חוץ לששה. והשתא [כיון דגובה הגבול מן המנין] לרבנן דאמרי אחד באמצע אותו אחד של ה' על ה' ולרבי יהודה דאמר ששה באמצע עושה שני שורות של שלשה שלשה שיש בכל מין ומין טפח ושליש על שני טפחים ומחצה ונמצא בין השורות רצועה של ששה רוחב על רוחב טפח ובין מין לחברו טפח:

משנה ב

כל מין זרעים גדולים דאלימי לינק טפי אין נזרעין בערוגה אחת אפילו כשיעור הזה משום דינקי טפי והא דתנן דזורעין בתוכה חמשה זרעונין במין ירקות קאמרי נזרעין כהלכתן. ובפרק כל שעה (פסחים דף לט.) אמר רבה בר בר חנה ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח כולן נזרעין בערוגה אחת כלומר כהלכתן ואע"ג דממתני' דהתם שמעינן ליה דקרי להו ירקות אצטריך ליה דסלקא דעתך משום דסופה להיקשות ניתיב ליה רווחא טפי כי ההיא דאמר רבי יוסי ב"ר חנינא קלח כרוב שהוקשה מרחיבין לו בית רובע:

השופין. חלקין:

וגמלונין. גדולים ואלימי קשין מן הגדולים:

גבול שהיה גבוה טפח. וזרעו בו י"ב זרעים כדאמרן ונתמעט מטפח אין צריך לעקור משום מקיים בכלאים כיון שהיה כשר מתחלתו בשעת זריעה אבל לזרוע בתחלה אסור אחר שנתמעט. ויש מכאן ראיה למה שפירשתי לעיל שגובה הגבול נמנה בשיעור הרחקה השתא כשזורע י"ג זרעונין זרע האמצע חמשה על חמשה דאיכא הרחקה טפח ומחצה מזרעים שעל הגבול וכשנתמעט הגבול חסר ליה וכן לר' יהודה דאמר ששה באמצע אבל אי לא חשבת ליה לגובה כי נתמעט בגובה מאי הוי:

אחת מכאן. בשפת התלם לרחבו ואחת מכאן בשפה האחרת ואחד באמצע התלם וזורע מכל מין ומין עד שיהו מרוחקין זה מזה טפח ומחצה ורוחב התלם ששה. וכן באמת המים נזרעין לרוחבה של אמה שהיא כמו כן ששה וכשיבשו המים דחזי לזריעה: והא דנקט עמוקין טפח כל שכן אם אין עמוקין טפח דשרי טפי אלא לרבותא נקט הכי דאפילו הכי שרי משום דאיכא מאן דאסר דאמרינן בירושלמי (הל' ג) תני בר קפרא אינו זורע אלא מין אחד:

ירושלמי (הל' ב) החרדל והפונין השופין מין זרעים שזרעם לירק אין נותנין אותן על גבי ערוגה האפונין הגמלונין ופול המצרי שזרעם לזרע אין נותנין אותן על גבי ערוגה. זרען לירק נותנים אותם על הערוגה. ושאר זרעוני גנה שאין נאכלין אע"פ שזרען לזרע נותנין אותן על הערוגה:

משנה ג

ראש תור ירק. ופירושו כדפרישית לעיל ראש תור חטים בפ"ב (משנה ז):

מפולש. מלשון מבוי מפולש שפתוח משני רוחות ואין לו אלא שתי מחיצות זו כנגד זו וכאן נמי שורה מפסקת באמצע השדה מעבר לעבר:

אורך ששה טפחים ורוחב מלואו. כלומר מלא התלם דהיינו ששה על ששה ולא חייש ר"ע למפולש אלא אע"פ שתלם זה מוקף ירק אחר מג' רוחות:

כמלא רוחב פרסה. דהיינו טפח כדאמרינן במסכת שבת בפרק אמר ר"ע (שבת דף פה.) א"ר זירא ואיתימא ר' חנינא מאי טעמא דרבי יהודה דכתיב (דברים יא) והשקית ברגלך כגן הירק מה רגל טפח אף גבול טפח. והשתא לא פירש כאן אלא רוחב השורה הנזרעת ולשורה קרי לה תלם ובשיעור הרחקה לא איירי הכא כמה מרחיק האי זרע מן השדה ולעיל בפרק ב' (משנה י) תנינן לה ירק בירק ו' טפחים ואע"ג דמרחיק כדינו בעינן שיעור לאורך ורוחב של ירק אחר למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה משום דפחות מכאן לא חשיב מילתא באנפיה נפשה ובטיל אגב שדה והוי כלאים. ותימה מילתא דר' יהודה מייתי לה לענין שיעור הרחקה בפרק אמר ר"ע ומה ענין זה אצל זה הא לא איירי כלל אלא ברוחב שורות הירק. ועוד קשה היכי מצי למימר דפחות משיעור זה לא מהניא הרחקה הא תניא בתוספתא (פ"ב) ולעיל הבאתיה בפ"ב גבי ירק בירק אפילו אין שם אלא קלח אחד נותנין לו עבודה ששה טפחים. לפיכך צריך לפרש דכולה מתני' בשיעור הרחקה דלר' ישמעאל תלם חשיב הפסק ולר' עקיבא ו' טפחים ור' יהודה פרסה ותלם לאו היינו שורה דשורה היא שורת זרע האחד ותלם הוא המפסיק ביניהן. ולא קאמר ר"ע אורך ששה ורוחב מלואו למימרא דתיסגי בהכי לשורה גדולה של ירק אחר אלא אשמעינן דאפילו בקלח אחד של ירק אחר בעינן הפסק ששה על ששה ולעולם לשורה גדולה בעינן [ששה] על פני כל השורה סביב. וכן נראה דבשיעור הפסק איירי מתני' דכוליה פרקין וכמה ברייתות כנגדו בתוספתא בשיעור הרחקה:

ירושלמי (הל' ג) מה אמר ר' ישמעאל ברוחב מה אין ר"ע שחובש בג' רוחות אית ליה ברוחב מלואו רבי ישמעאל שחובש בב' רוחות לא כל שכן. פירוש אין כמו [אם]. לא כל שכן דבעי רוחב מלואו דרבי ישמעאל מחמיר טפי מר"ע:

משנה ד

הנוטע שתי שורות. בשדה אחת נטע ב' שורות מכל א' וא' וכיון דכן נטע אין זה ערבוב דשתי שורות חשיבן והוי שדה באנפיה נפשה והויא היכרא דכל מין ומין מילתא באנפיה נפשיה הוא ואפי' כל שדהו מותר לעשות כן כדתני בתוספתא (פ"ב) אבל שורה אחת מכל אחד הוי ערבוב ובטל את השורה:

שורה של קשואין שורה של דלועין שורה של פול המצרי אסור. דלא חשיבא כל חדא שדה לנפשיה והשתים מצטרפין לאסור השלישית והיינו דאמר בפרק אמר ר"ע (שבת דף פה:) בא ערבוב וביטל את השורה:

שורה של קשואין שורה של דלועין שורה של פול המצרי ושורה של קשואין ר"א מתיר. ששני מינים מצטרפין להציל ונעשו קשואין ודלועין ב' שורות ופול המצרי וקשואין ב' שורות ולא הוו כמעורבבין אלא כנטועים שתים שתים:

וחכמים אוסרין. דאין שני מינין מצטרפין להציל ומעורבבין הן. ובירושלמי (הל' ד) פליגי רב ורבי ינאי דרבי ינאי מוקי רישא כרבנן ורב מוקי לה דברי הכל [וז"ל] ירושלמי רבי ינאי אמר מחלוקת שני מינים מצטרפין להציל ואין שני מינים מצטרפין לאסור. רב אמר דברי הכל הוא כשם ששני מינים מצטרפין להציל כך מצטרפין לאסור. מתני' מסייע ליה לרבי ינאי דתני ר' אליעזר מתיר מתניתין פליגא על רב שורה של קשואין שורה של דלועין שורה של פול המצרי ושורה של קשואין עד שלא נטע הרביעי לא כבר נאסרו. תפתר שנטע ארבעתן כאחת. פירוש במחלוקת אג' שורות קאי דאתיא כרבנן דמחמרי דאין שני מינין מצטרפין להקל ולהציל אבל מצטרפין להחמיר ולאסור אבל לרבי אליעזר דמיקל להקל מצטרפין ולא לאסור. ורב סבר דלרבי אליעזר נמי מצטרפין לאסור. מתני' מסייעא לרבי ינאי דמשמע דרבי אליעזר מתיר אכולה מתני' קאי ופליגא דרב דאם בג' שורות אסר ר' אליעזר לא אתי רביעית ושריא להו כיון דכבר נאסרו. ובפרק אמר ר"ע פי' לישנא דמתני' בלשון אחר וכמו שפירשתי עיקר. ולפי שיטה זו שפירשתי כאן צריך ליישב שמעתא דהתם:

משנה ה

זו נוטה לצד זו. שכל מה שאסרו חכמים לא אסרו אלא מפני מראית העין:

ירושלמי (שם) תני מותר אדם לעשות בתוך שדהו גומא קטנה עמוקה טפח ולזרוע בתוכה ד' זרעונין ולהופכן בד' רוחותיה. ר' בא בר נתן בשם ריש לקיש בנוטין לחורבה שנו ר' מנא בעי בנוטין לחורבה ניתני שמונה ב' מכאן וב' מכאן וב' מכאן וב' מכאן. פירוש ארבע לקרנות וארבע לארבע רוחותיה:

משנה ו

עוקר שתי שורות. מן הבצלים ומניחן בורות ונוטע שורה אחת של דלועין לצד חוץ שהשני שורות מפסיקות בין דלועין לקמת הבצלים:

ומניח קמת בצלים. שיהיו נוטין במקום ב' שורות שעקר:

ועוקר עוד מצד אחר שתי שורות של בצלים וחוזר ונוטע שורה אחת של דלועים:

ונוטע ב' שורות. קסבר ר' עקיבא דאין נותנין עבודה לשורה יחידי' כדמשמע בירושלמי ואם אינו נוטע אלא שורה אחת לא היה צריך לעקור אלא שורה אחת אלא כדי עבודת בצלים אבל לשני שורות של דלועים נותנין לזה עבודתו ולזה עבודתו וצריך לעקור ב'

שורות ביניהן. ולא דמי למתני' דלעיל שיכול ליטע שני שורות של קשואין וב' שורות של דלועין ושני שורות של פול המצרי דשאני שדה מב' שורות ועוד דכיון שבא לעקור חמיר טפי כדאשכחן בירושלמי בפרק ד' גבי כרם דבית שמאי מחמרי בחורבנן יותר ממטעתן: **אם אין בין שורה לחברתה**. כלומר בין שורה של דלועים שמצד אחד ושורה דלועים שמצד אחר לא יקיים הבצלים שבינתים והשתא לא ידעי לרבנן אי בעי ו' אמות הפסק מכאן וו' אמות הפסק מכאן או ח' אמות הפסק מכאן וד' אמות הפסק מכאן ומתוך הירושלמי נכיר הדבר. ירושלמי (הל' ה) כהנא אמר דברי ר' ישמעאל פעמים ט"ז פעמים י"ב פעמים ח'. בשעה שנותן כל עבודתה בפנים ט"ז מקצתה בפנים ומקצתה בחוץ י"ב כולה בחוץ שמונה. שמואל אמר לעולם י"ב ותני כך קוצב על דברי שניהן. ר' ישמעאל אומר י"ב רבנין אמרי י"ב מה ביניהן סמיכה על דעתיה דר' ישמעאל אסור רבנן אמרי מותר. פי' פעמים ט"ז שצריך לעקור ט"ז אמות מן הבצלים כמו שמפרש בשעה שנותן כל עבודתה בפנים דהיינו כשהופך שיעור של דלועים כלפי הבצלים דאז צריך לעקור ב' שורות מכאן אחת לעבודת הדלועים ואחת לעבודת הבצלים וכן מצד אחר דהיינו ארבע שורות עקורות ורוחב השורה ד' אמות דהיינו ט"ז אמות לד' שורו' פעמים י"ב כמו שמפרש כשנותן מקצת העבודה של דלועים בפנים שנוטה דלועין שמצד אחד לצד פנים ואותן שמצד אחר נוטה לצד חוץ דאותה שנוטה לצד פנים צריך שתי שורות הפסק בינן לבצלים ואותה שנוטה לצד חוץ לא בעי אלא שורה אחת הפסק. פעמים שמונה כמו שמפרש כולה בחוץ שנוטה דלועים שמכאן ומכאן לצד חוץ דלא בעי הפסק אלא שורה אחת מכאן ושורה אחת מכאן ושמואל אמר לעולם שתים עשרה ואפי' נוטה כל הדלועין לצד חוץ ותנינן כלומר תניא נ"ה שדבר קצוב על דברי שניהם דרבי ישמעאל לעולם י"ב אפי' נוטה כל הדלועין לחוץ אבל אם נוטה כולה בפנים בהא ודאי לא קאמר כדמוכח' מתניתין וקא בעי לשמואל מאי איכא בין ר' ישמעאל לרבנן ומסיק דאיכא בינייהו סמיכה דלרבי ישמעאל אסור וקרי סמיכה כשאין אלא שורה אחת מפסקת שאותה שורה לעבודת הבצלים וקאסר ר' ישמעאל לסמוך דבעי שיהא שורה ומחצה מכאן ושורה אחת ומחצה מכאן דהיינו ו' אמות מכאן וו' אמות מכאן ורבנן שרו לסמוך דלא חיישינן אלא שיהא בין דלועין לדלועין י"ב אמה אפילו ב' שורות מכאן ושורה אחת מכאן דהיינו ח' אמות מכאן וד' אמות מכאן דנמצאת השתא שורה אחת של דלועין סמוכה דאותה שורה המפסקת היא לעבודת הבצלים והבצלים נוטין בה ונמצאו דלועים סמוכין לבצלים:

משנה ז

דלעת בירק כירק. עבודת ירק דהיינו ששה טפחים אבל אם בא ליטע דלעת בתבואה צריך להרחיק לו בית רובע דהיינו י' אמות ושני טפחים ומחצה על י' אמות כדפרשינן לעיל בפ"ב (מי"א):

נותנין לה עבודתה ששה טפחים. בתוספתא (פ"ב) קתני ושורה של דלועין בתבואה אורך י' אמות ומחצה על רוחב ששה טפחים ואילו במתניתין רוחב תנן אורך לא תנן ומאי דשייר במתניתין פירש בברייתא וקילא שורה מדלעת יחידית דדלעת יחידית בתבואה בית רובע דהיינו טפי ויש עוד שיעור אחר לשורה של דלועין בין שני שורות של ירק דבעינן י"ב אמה כדתנן בתוספתא (שם) ועוד מוכח בתוספתא דשורה דלועין בירק שיעורו כדלעת יחידית בירק:

התחמיר זו מן הגפן. דתנן לקמן בפ"ד (משנה ה) הנוטע שורה של ה' גפנים בית הלל אומרים אינו כרם כלומר ליתן לה עבודת כרם אפי' ד' אמות אלא ו' טפחים והכא נמי בשורה של דלועים אין להחמיר:

שזו חמורה מן הגפן. כגון ביחידית כדמסיק:

ירושלמי (הל' ו') מה בכל הדלועין משערים או לא כל מקום שעשית קישות ופול המצרי כדלעת יונית את עושה דלעת המצרית כדלעת יונית כאן שלא עשית קישות ופול המצרי כדלעת יונית אין את עושה דלעת מצרית כדלעת יונית. פירוש מבעיא ליה באיזו דלעת היא מתניתי' ופשטה דמתניתין בדלעת יונית מיהא דתני' רבי מונא לעיל בסוף פרק ב' גבי תבואה נוטה דאסרינן לסכך דלעת יונית על גבי תבואה שהיה רבי שונה קישות ופול המצרי ואף דלעת מצרית בכלל:

ירושלמי (שם) אמר רבי יוסי בר' בון בוא וראה מה בין תחלת ר' ישמעאל לסופו שתחלתו בבית סאה וסופו בבית כור. פירוש דמה ששנה לר' מאיר בתחלת ימיו ולרבי יוסי בן החוטף בסוף ימיו. תניא בתוספתא שדה של דלועים בירק אורך שש טפחים ורוחב מלואו אחד שורה של דלועין ואחד שורה של ירק אחר בתבואה אורך י' אמות ומחצה על רוחב ו' טפחים ושורה של ירק בירק אורך ו' טפחים ורוחב מלואו ושל תבואה בירק אחר מראש השורה עד ראשו על רוחב ג' טפחים של פתיח שורה של דלועים בירק בין שורה לחברתה י"ב אמות וכן תבואה:

פרק ד

משנה א

קרחת הכרם בית שמאי אומרים כ"ד אמות. אם קרחתה כ"ד אמות מותר לזרוע שם ואם פחות מיכן אסור:

שחרב באמצעיתו ויש גפנים כל סביבות הקרחת ט"ז אמות על ט"ז אמות וכן אם הלכה הקרחת על פני רוחב הכרם שאין גפנים אלא משתי צדי הקרחת:

אם אין שם ט"ז אמה לא יביא שם זרע. אפי' באמה אמצעית דד' אמות שבצד הכרם מזה וד' אמות שבצד זה אצל הכרם הוי עבודת הכרם דעבודת הכרם ד' אמות כדתנן לקמן במכילתין (פ"ו משנה א) לפי שהיו בוצרין בשוורים ובעגלות ובעת החרישה חורשין אותה בשוורים הלכך אותן ד' אמות ככרם דמו ואם נשארו בינתים ח' אמות לבד אותן ד' לכל צד דכי שדית מאותן שמונה פלגא להכא ופלגא להכא [לא בטלו לגבי כרם אבל בציר מח' אמות שדי פלגא להכא ופלגא להכא] בטלי לגבי כרם וככרם דמו ואסור לזרוע בה משום כלאי' ולבית שמאי לא חשיב שדה פחות מח' אמות הלכך כ"ד אמות בעינן וד' אמות לעבודת הכרם וכנגדו מכאן פשו ט"ז שדי ח' להכא וח' להכא איכא שדה ולא בטלי:

משנה ב

מחול הכרם. בין כרם לגדר דהיינו סביב כמו מחילות יש שם י"ב אמה לבית הלל נותן ד' אמות לעבודת הכרם וזורע השאר אין שם י"ב אמה לא יביא זרע לשם דד' אמות דלהדי כרם עבודת הכרם וד' אמות דלהדי גדר כיון דלא מזדרעו משום דוושא דכותלא אפקורי מפקרא להו ואמצעיות אי איכא ד' אמות חשיבי ואי לא בטיל לגבי כרם והכא לא בעינן ט"ז שאין איסור אלא מצד אחד והכי מפרש לה בפרק כל גגות (עירובין דף צג.) והנך אמות באמה בת ו' כדאמרינן בפ' קמא דעירובין (דף ג:):

ירושלמי (הל' א') אמר רבי יוחנן בית שמאי מחמרי בחרבנו יותר ממטעתו תחלת מטעתו ששה עשר אמה וחורבנו כ"ד. פירוש בתחלת מטעתו תנן בפרקין הנוטע את כרמו ט"ז על ט"ז אמה מותר כלומר להביא:

משנה ג

אין זה אלא גדר הכרם. ואפי' אין שם אלא ו' אמות מרחיק ד' אמות וזורע את המותר:

ואיזהו מחול הכרם. שצריך י"ב אמה:

בין שני כרמים. וכשאין שורות הכרמים שוות זו לזו כגון כרם שבצד זה של מחול שורותיה מן המזרח למערב ושבצד אחר מצפון לדרום ואם היו מכוונין היה נראה כקרחת

הכרם ובעו ט"ז וכן מוכח בירושלמי (הל' א) דא"ר יונה הדא דתימ' כשאין הכוורתי' מכוונין אבל אם היו מכוונין אסורין פי' לגזע קרי כוורת לקמן בפ"ה בכמה מקומות בירושלמי:

אי זהו גדר. אגב שהזכירו מפרש לי' ואגב גדר מפרש חריץ:

משנה ד

הרי זו כמחיצה. דפחות מג' כלבוד דמי ומותר לסמוך גפנים מצד זה וזרעים מצד זה:

נידון כפתח. ואפי' שם מותר לסמוך אבל יותר מעשר לא חשיב כפתח כדאמרי' בריש עירובין (דף טו:) וצריך הרחקה כנגד הפרוץ אבל כנגד העומד מותר:

נפרצו בו פרצות הרבה. שנפרץ במקומות הרבה פרצות פחותות מעשר ויתרות משלש. אם העומד מרובה על הפרוץ מותר אף כנגד הפרוץ ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרוץ אסור אבל כנגד העומד מותר אם הוא רחב ארבעה אבל פחות מד' טפחים אף כנגד העומד אסור כדמוכח בשילהי פ"ק דעירובין (שם) גבי ג' מדות במחיצות:

משנה ה

כרם. ויש לה עבודה ארבע אמות:

קידש שורה אחת. דהוא שיעור כרם ולבית הלל ב' שורות ויש בדבר להקל ולהחמיר כמו שאפרש:

ירושלמי (הל' ג) והוא שזרע כנגד האמצעי [זרע כנגד האמצעי] על דעתיה דבית שמאי אוסר את כל השורה אדעתיה דבית הלל אוסר שלש כנגד שלש זרע כנגד הביניים שבאמצעי אדעתיה דבית שמאי אוסר שתים מכאן ושתים מכאן. חמישי' איזו היא שאמר אם היו זרעים קרובים לאחת מהן הרי אלו אסורות ואם לאו הרי אלו מותרות. על דעתיה דבית הלל אוסר ארבע כנגד שתים. זרע כנגד הזוית על דעתיה דבית שמאי איזו שורה אסורה זו וזו. על דעתיה דבית הלל אוסר שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב מכאן ואחת יוצאה זנב מכאן. זרע כנגד הבינים שבקרן זוית על דעתיה דבית שמאי אוסר כל השורה על דעתיה דבית הלל אוסר שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב מכאן. שלישית איזו שלישית שבראשונה שניה שבשלישית. פי' והוא שזרע כלומר זרע כנגד אמצעי ויש ספרים שכתוב כן בהדיא ולא גרסינן והוא ומיירי הך מילתא בה' שורות של חמש חמש גפנים זו אצל זו מסודרות גפן כנגד גפן שמכל ארבע רוחות הן נראות חמש של חמש חמש ומכל ארבע רוחות אם זרע תוך ד' אמות קידש למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. זרע כנגד האמצעי על דעתיה דבית שמאי אוסר את כל השורה החיצונה לאותה רוח שזרע בה המשל אם רוח מזרחית זרע שורה חיצונה שבמזרח

אסורה. על דעתיה דבית הלל שאוסרין ב' שורות אוסר שלשה גפנים אמצעים משורה שניה כנגד שלשה גפנים שבחיצונה הזרוע דהיינו ששה גפנים מקודשות. זרע כנגד הבינים שבאמצעי היינו כנגד אויר שבין גפן אמצעית לגפן שאצלה מכאן או מכאן על דעתי' דבית שמאי אוסר שתים מכאן ושתים מכאן דהיינו ד' גפנים בשורה החיצונה שתים מצד הזרע מכאן ושתים מצד הזרע מכאן. חמישית איזו היא כלומר איזו היא גפן חמישית הנאסרת עם אלו ארבע. שאמר אם היו הזרעים שבביני' קרובים לאחד מן הגפנים קח אותה גפן וקח ארבעה גפנים עדיין דהיינו כל השורה והיינו דקאמר הרי אלו אסורות ואם לאו החמישית מותרות והא דנקט מותרות לשון רבים משום דפעמים שזו חמישית ופעמים שזו חמישית דזימנין דזרע בבין שבצד ימין לאמצעי וזימנין דזרע בבין שבצד שמאל לאמצעי על דעתיה דב"ה אוסר ארבעה גפנים בשורה החיצונה כנגד שתים בשורה פנימית זרע כנגד הזוית על דעתיה דבית שמאי איזו שורה אסורה כלומר כשזרע כנגד גפן שבזוית כגון גפן שבקרן מזרחית דרומית איזו שורה חיצונה נאסור אותה שבמזרח או אותה שבדרום. זו וזו יש לאסור לבית שמאי דכל גפן שבזוית משמשת ב' רוחות על דעתיה דבית הלל אוסר ב' גפנים כנגד ב' גפנים ואחת יוצאה זנב מכאן ברוח מזרחית ואחת יוצאה זנב מכאן ברוח דרומית דהיינו ו' גפנים בין הכל גפן שבקרן זוית וב' חיצונות שאצלה מן המזרח ושתים חיצונות שאצלה מן הדרום וגפן שניה שבשורה שניה. זרע כנגד הביניים שבקרן זוית כגון שזרע בין גפן שבקרן מזרחית דרומית לגפן שניה שבצד מזרח על דעתיה דבית שמאי אוסר את כל השורה מזרחית על דעתיה דבית הלל אוסר שתים בשורה חיצונה לצד מזרח וכנגדן שתים בשורה שניה ואחת יוצאה מכאן כלומר בשורה מזרחית חיצונה. שלישית איזו היא שלישית שבראשונה דהיינו שלישית שבשורה מזרחית. שנים שבשלישית היינו גפן שכנגדה בפנימית דהיינו ג' כנגד ג' וקרי לה שניה שבשלישית לפי שכשאתה מונה השורות ממזרח למערב הויא לה שניה שבשלישית. וכעין שתים לרוח זה אנו יכולים לפרש לכל ד' רוחות:

משנה ו

ואחת יוצאה זנב. כגון ג' גפנים נטועים בשורה א' ושתים בשורה שניה כנגד שתים הסמוכות מן השלש:

ואחת בינתיים. היינו כשהשתים שבשורה שניה כנגד שתים החיצונות של ג':

ואחת באמצע. כגון גפן הנטועה ד' גפנים לד' רוחותיה:

ירושל' (הל' ד) ר' חייא בר בא בשם ר' חייא בר יוסף ארץ כנען לגבולותיה גבולות שבחרו הכנענים ר' אמי בעי ולמדי' מן הכנעני' שמואל אמר במודד אלכסון ר' יוסי בר זבינא בשם

ר' יוחנן את רואה כאילו אחרת נטועה כאן. פי' במודד אלכסון כשבא למדוד ד' אמות שבדרום רואים כאילו חוט מתוח מגפן שני שבשורה של שתים עד גפן הזנב בשורה של ג' דאזיל באלכסון ומאותו החוט מודדין ד' רוחות. ורבי יוחנן מחמיר טפי דרואין כאילו גפן שלישית נטועה כנגד הזנב ומשם מתחילין למדוד:

משנה ז

שורה אחת בתוך שלו וב' שורות יש כדפרישית אחת של שתים ואחת של ג' בתוך של חברו מפ' בירושל' (הל' ה) דאפילו לר"ש דאמר לקמן בפרק שביעי (משנה ד) גבי מסכך גפנו על גבי תבואתו של חברו דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו הכא מודה דמצטרפין לאסור הזרעים כיון דאיכא שלו ושל חברו:

דרך היחיד ודרך הרבים. וכותל נמוך מעשרה תנן גבי פאה דאין מפסיקין לאילן והוא הדין בכלאים דלגבי אילן לא חשיב הפסק:

ערסן. היינו שער כותש דתנן בפאה בפרק ב' (משנה ג) שעולים ראשי הגפנים על גבי הגדר ומתערבין שבצד הגדר מזה ושבצד הגדר מזה:

משנה ח

לא יביא זרע לשם. דמצטרפין להיות כרם אבל רחוקין שמנה אין מצטרפין ומפרש בירושלמי (הל' ו) דהנך שמנה חוץ ממקום גפנים וכיון דאין מצטרפין מרחיק אמה משורה זו ואמה משורה זו וזורע ו' אמות בין שורה לחברתה:

י"ו אמות. היינו בין ב' החיצונות אי נמי יש לפרש בין חיצונה לאמצעית דכיון דאיכא ג' שורות גלי אדעתיה שבא לנטוע כרם כענין זה ומצטרפין בפחות מי"ו. ולא דמי לב' שורות דאין מצטרפין אפי' בשמונה דג' שורות הוו ככרם גדול דקרחה שלה י"ו אמה. אלא שיש חילוק בין כרם בן ג' שורות לבן ארבע וחמש היכא דחרבה אמצעית דבן ג' שחרבה אמצעית לא בעינן ביניהן שיעור קרחה כיון דלא נשתייר כרם אבל בן ד' וה' כי חרבה אמצעית אכתי נשאר כרם ובעי מקום המוקרח י"ו אמה:

ראב"י. בירושלמי (שם) אמר רבי אסי בשם רבי יוחנן אתיא דראב"י כב"ש כמה דבית שמאי אומרים שורה אחת כרם כן ראב"י אומר שורה אחת כרם ומשום הכי בעי שש עשרה אמה דבקרחה סבר לה כבית הלל דאמרי י"ו אמה ולא כבית שמאי דאמר כ"ד אמה:

שאלו מתחלה נטען. כלומר אם מתחלה נטע שתי שורות הוי מותר בח' אמות והשתא קשה היאך היה מותר הא צריך לכל שורה ד"א כיון דחשיב כרם ובירושלמי פריך לה ומשני כמה שינויי:

ירושלמי (שם) מה נפשך כרם גדול הוא אסור בשמונה כרם קטן הוא אסור בשמונה. ר' יודן לא אמר כן אלא שמונה אמות אסור שמונה ומשהו מותר. אית דבעי מימר שאילו מתחלה נטען י"ו על י"ו היה מותר בשמונה אמות. רבי יהודה בן פזי בשם רבי יוחנן אתיא דראב"י כבית שמאי כמה דבית שמאי מחמירין בחורבנו יותר ממטעתו [כן ר"א ב"י מחמיר בחורבנו יותר ממטעתו]: פירוש ח' ומשהו מותר כלומר לזרוע אותו משהו וכדמסיק רבי יוחנן דמיקל רבי אליעזר במטעתו ושמא מודה בהא דתנן לקמן הנוטע כרמו של י"ו אמה כגון בכרם של שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אלא דבשורה מיקל להתיר בשמונה ומשהו אע"ג דבית שמאי גופייהו בעי י"ו אמה כדפרשינן בריש פרקין. היה מותר בח' אמות כלומר ח' אמות דקאמר ראב"י היינו דזורע ח' אמות מי"ו אמה:

משנה ט

י"ו אמה. שכל שורה של גפנים רחוקה מחברתה י"ו אמה ואין מצטרפין להיות כרם ליתן לה עבודה ד"א אפי' בכרם גדולה כדפרשי' ואין צריך להניח בה כי אם ו' טפחים דהיינו אמה סמוך לשורה כעבודת גפן יחידית ונמצא זורע י"ד אמה מהלך י"ו:

צלמון. שם מקום.

הופך שיער ב' שורות. כרם גדול נטע שכל שורה רחוקה מחברתה י"ו אמה ולא היה רוצה לסכך גפנו על גבי תבואתו והיה מצרף השורות שתים שתים וראשי הגפנים דהוא השיעור של כל שתים ושתים הופך לצד אחד אלו כלפי אלו והמקום פנוי מצד זה ומצד זה וזורע אלא שמניח ו' טפחים כדפרשינן ולשנה שניה להפך ולא בשביל איסור אלא שדרכו היה בכך כדאמרי' באתרא דמוברי באגי בריש חזקת הבתים (בבא בתרא דף כט.) שמתוך כך טועגת פירות הרבה:

של שמונה מותר. קסבר ר"מ ור"ש דכיון דרחוקות השורות ח' אמות הוה ליה כגפן יחידית ומניח סמוך לשורה ששה טפחים וזורע את המותר. ובירוש' (שם) פסיק רב הלכה כר"מ ור"ש וקאמר נמי משום רב מותר הזרע דיעבד אבל לכתחל' אסור לזורעו. ומיהו מסקנא דירושלמי דאפי' לכתחלה מותר:

פרק ה

משנה א

נטועות כהלכתן שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב ושלא יהו רחוקות י"ו אמה ולא פחות מד' אמות:

ערבוביא. שאין הגפני' מכוונות כשורה:

שתים כנגד שלש. שתי שורות אחת של שתים ואחת של שלש והיינו אחת יוצאה זנב. ובירושל'(הל' א) מפרש כיצד הוא יודע אם מכוונות הן מביא חוט ומותח. ותני הכוורת מכוון והנוף אינו מכוון הרי זה כרם. הנוף מכוון והכוורת אינו מכוון אינו כרם. היו דקות ואינן מכוונות היו עבים והן מכוונות ה"ז כרם. פי' כוורת הוא הגזע:

ירושלמי (שם) א"ר יוחנן היא קרחת הכרם היא כרם שחרב. אלא קרחת הכרם מקרחים אותו מאמצעי' כרם שחרב מקרחין אותו מכל צדדין רבי זירא מחוי לחבריא ט' שורין מן שבע שבע נסב שורה פרח שורה לשתי נסב שורה פרח שורה לערב נשתיירו שם כ' גפנים נסב תרתי מכאן ותרתי מכאן תרתי מכאן ותרתי מכאן חדא מכאן וחדא מכאן נשתיירו שם י' גפנים הדא הוא דתנן י' גפנים לבית סאה נמצאו ב' כנגד ב' ואחת יוצאה זנב ב' כנגד ב' ואחת יוצאה זנב ב' כנגד ב' ואחת יוצאה זנב. פי' מראה לחבריא לחבריו כיצד הוא כרם עני שחרב ט' שורין מן שבע שבע ט' שורות שיש בכ"א ז' גפנים וגפנים של שורה זו מכוונות כנגד גפנים של חברתה שנראות השורות שתי וערב אורך השורה ממזרח למערב ז' גפנים והן ט' שורות ואורך השורות מצפון לדרום ט' גפנים והן ז' שורות ונמצא הכרם בן ס"ג גפנים. נסב שורה פרח שורה לשתי כלומר קח שורה והחרב שורה מן השורות ההולכות לשתי והן ז' שורות בנות ט' ט'. פרח כמו קרח מלשון קרחה כלומר הפרח והחרב אחת מבינתים לשתי ונשארו ד' שורות כל אחת בת ט'. חזור והחרב לערב אחת אחת מבינתים ישארו ה' שורות כל אחת בת ארבע בת ארבע גפנים והיינו עשרים גפנים. חזור והחרב משורה החיצונה של שתי המזרח שהיא בת חמש ב' מכאן וב' מכאן ולא ישאר ממנה כי אם גפן יחידית. חזור והחרב כמו כן מחיצונה המערבית של שתי ב' ב' ולא ישאר במערב כי אם גפן יחידית. חזור והחרב עדיין משורה אחת של שתי גפן אחת מכאן ואחת מכאן ולא ישאר מחיצונה שבדרום כמו כן כי אם גפן יחידית וכן מן הצפון גפן יחידית. נמצא שלא נשארו מן החיצונות כי אם גפן אחת לכל רוח והן היוצאות זנב ומן הפנימיות ג' כנגד ג'. והתבונן בדבר כי מכל צד לד' רוחות תמצא שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב כזה*:

ירושלמי (שם) א"ר יונה דל מגפנים ועשיר בעבודו':

משנה ב

על פחות מד' אמות שאין בין שורה לשורה ד' אמות אינו כרם ומותר לזרוע תוך ד' אמות ואין צריך להרחיק הזרעים אלא כגפן יחידית דעבודתה ו' טפחי':

ורואין האמצעיים. הנטועים בתוך ריוח הראוי להיות בין שורה לשורה כאילו אינן ובסוף המוכר פירות (בבא בתרא קב:) מפרש טעמא דר"ש משום דכרם לא נטעי אינשי למיעקר

הלכך לשם כרם נטע הכל וכיון דנטע שלא כהלכתן לאו כרם הוא ורבנן סברי דעבידי אינשי דמיקרי ונטעי יותר מכשיעור אמר דשפר שפר ודלא שפר ליהוי לציבי בעלמא. ובירושלמי פליג אסוגיא דסוף המוכר פירות דאמר ר"ש בר בא בשם רבי יוחנן כשם שחלוקין כאן כך הן חלוקין בשכונת קברות ואדרבה התם איפכא כדאמר בירושלמי (הל' ב) אמר רבי יונה [ולא דמיא תמן] מרווחין ורצפן יש עליהן שכונת קברות [רצופין ורווחין אין עליהם שכונת קברות] ברם הכא מרווחין ורצפן במחלוקת רצופין ורווחן דברי הכל ברם הכא מה פליגין בשבא ומצאן רצופין. רבי שמעון אומר אני אומר גל נפל עליהן ורצפן. ורבנן אמרי מרווחין היו ורצפן:

ירושלמי (שם) מהו דתנינא רואין האמצעיים כאילו אינן אמר רב הונא שמותר להדלותן על גבי זרעים. אמר ר' מנא הדא מסייעא להההיא דא"ר יוסי שאם היו זרעים בתוך ששה הכל אסור חוץ לו' גפנים מותרות והכרם אסור. פי' מילתיה דרבי יוחנן איתמר התם לעיל גבי שורה החיצונה שאינה מכוונת כנגד הכורתים נותנין לה עבודתה וזורע את המותר א"ר יוסי שאם היו זרעים בתוך ששה הכל אסור חוץ לששה הגפנים מותרות והכרם אסור והטעם תלוי בזה שאותן הגפנים אינן נמנין מן הכרם והוו להו כגפן יחידית שעבודתה ו' טפחים:

משנה ג

וזורעין לתוכו. דחשיב הפסק ורשות אחרת כיון דעמוק עשרה ורחב ארבעה ומפולש אבל פחות מעשרה או אפילו פחות מד' או אפי' עמוק י' ורחב ד' אלא שאינו מפולש וסתום מצד אחד שהכרם מקיפו מג' רוחותיו אסור לזרוע בתוכו ובירושלמי (הל' ג) פריך ויעשה כסתום ויהא מותר לא כן (אמר) תני שורשי פאה נכנסין לתוך ארבע אמות שבכרם למטה משלשה טפחים הרי הן מותרות שנייא היא שאבר הכרם מקיף כלומר זמורות הכרם מלשון אברים של אדם ואית דגרסי אויר הכרם מלשון אויר:

הרי היא כגת. ופלוגתא דר"א ורבנן דלרבי אליעזר זורעין ולרבנן אין זורעים דבשומירה שהיא גבוה זורעים ובירושלמי (שם) אמר להם רבי אלעזר אי אתם מודים שעמוק כגבוה אמרו לו אין אלא שאויר הכרם מקיף מסתברא שרבי אליעזר יודה לר"א בן יעקב ורבי אליעזר בן יעקב לא יודה לר"א [ר"א יודה לרבי אליעזר בן יעקב שעמוק כגבוה רבי אליעזר בן יעקב לא יודה לר"א] שאבר הכרם מקיף:

שומרה שבכרם כעין סלע גבוה ואדם עומד עליו לשמור הכרם ורואה למרחוק:

שער כותש. שהשריגין מתערבים למעלה על גבי השומירה וכן פירשנו בפ"ב דפאה (מ"ג.) אם עירסן למעלה ודבר תימה הוא ששינה לשונו ושמא עירסן בידי אדם וכותש

ממילא ויש מפרשים כאן ובפאה שער כותש שהשומרה עפר הנפרד אסור לפי שפעמים תבא הרוח ותטלנו ונמצא שומרה פחותה מארבעה ומעשרה ולכך אסור ובירושלמי (הלכה ג) גריס בגמרא דמתניתין דפאה כמה כותש כעלי במכתש או כותש על גבי גדר מן מה דתנינן שער כותש אין הגדר כותש הדא אמרת כותש ע"ג גדר משמע ומבעיא ליה כאיזה מחד מהני לישני דפרשינן האי כותש אי בגדר קאמר שהעפר תיחוח למעלה כעלי כותש במכתשת שמה שבתוכו תיחוח ודק דחשיב אותו עפר כמאן דליתי' לפי שסוף הרוח לפרר העפר ולמעט הכותל מעשרה או כותש על גבי הגדר שענפי האילנות שמכאן ומכאן מסתבכין זה בזה למעלה מן הגדר ופשיט ליה מדקתני שער כותש משמע אבל אין הגדר כותש:

משנה ד

נקע מלשון נקעים דפ' בית כור (בבא בתרא דף קב:) והן כעין גומות ואמרי' בירושל' (בפרקין שם) מג' עד ד' היא מתניתין פחות מג' כסתום מג' עד ד' משלים ד' וזורע מיד והשתא לפי שיטה זו מיירי מתניתין בגת ונקע רחבין ג' טפחים וארוכין ב' וג' אמות:

נותנין לה עבודתה. היינו ו' טפחים לאורך וזורע את המותר ולרוחב משלים ד' טפחים לאורך וזורע מיד בחוץ אבל אם אינם רחבין שלשה הוו להו כסתום וצריך ליתן לכל רוח ששה טפחים כדת עבודת גפן יחידית ויש ספרים שכתוב כאן נותנין לה עבודתה ד"א ושיבוש הוא:

לא יביא זרע לשם. אפילו מרחיק ו"ט אבל כשיש ד"א סגי בהרחקה ששה כמו עריס דבצד גדר לרבי יוחנן בן נורי כמו שאפרש בפרק ו':

והבית שבכרם. שסביבות הבית גפנים זורעין בתוכו בירושלמי (שם) דריש ליה מקרא רבי שמואל בשם ר' אבין ובבתי כלאים החבאו (ישעיהו מ"ב:כ"ב) בית שמחביאין בו את הכלאים:

משנה ה

או מקיים. שלא נטעם אלא בא מאיליו וראה אותו ולא עקרו:

ד' על ד' או ה' על ה'. שיש בין גפן לגפן ד"א או ה' אז אוסר מ"ה גפנים שהרי כשיטע ז' שורות של גפנים שיש בכל שורה ושורה ז' גפנים וכל הגפנים מכוונות ד"א בין גפן לגפן תמצא מ"ט גפנים נטועין בתוך ריבוע של כ"ד אמות על כ"ד אמות דשורה של ז' גפנים יש בין הגפנים ו' אוירים של ד' ד' וכן לכל שורה ושורה וכשזרע סביב גפן אמצעית של שורה רביעית דהיא גפן האמצעית של כל גפנים הרי זה מקדש ט"ז אמה עגולות לכל

רוח כדקתני סיפא היינו ל"ב על ל"ב עגולות ונמצאו כל המ"ט גפנים נטועות בתוכן חוץ מד' גפנים מד' זויות משום דכל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא נמצא דריבוע של כ"ד אמות באלכסון עודף עליו ט' אמות וג' חומשין ונמצאו הזויות נטועות חוץ לל"ב וכן כשיש נמי ה"א בין גפן לגפן אוסר כמו כן מ"ה גפנים שהרי אורך השורה לו' אוירים ל' אמה וכשתסיר שבזויות אין אחת מהן רחוקה מן האמצעית יותר מי"ו אמה שהרי לכל זוית וזוית ה' על ה' ותמצא שאין מגפן הזרועה עד גפן הרחוקה אלא כשעור חצי האלכסון שלשים על עשרים וקל הדבר לעשות ציור ולהבין ואלכסון של שלשים על עשרים אינו מעדיף על הריבוע אפילו כעודף האלכסון של כ' על כ' [ויושר י"] תדע דאם תקשור חוט שבקרן זוית ותוליכנו באלכסון לסוף כ' ואח"כ ביושר עד למטה י' אמות נמצא אורך החוט ל"ח אמות שהעדיף ח' אמות משום אלכסון של כ' על כ' ואם באת למותחן באלכסון מקרן לקרן דבר הנראה לעינים שמתקצר הרבה ודלא כרבינו שמואל שפירש בסוף המוכר פירות דאלכסון של ד' על ד' אינו מעדיף כדפרשינן ואין אדם יכול לעמוד לעשות כלל וקצבה לאלכסון של ריבוע שארכו יותר על רחבו ומתוך משנתנו יש לדקדק דאלכסון של ל' על כ' אינו מעדיף כי אם ב' אמות דהוה ליה ט"ז אמה לאמצעית ובני אדם חכמי המדות אמרו דכל מרובע ב' קוים במרובע האלכסון שמודדין מדת רחבו ועושין מרובע כמדתו ומודדין מדת ארכו ועושין. ריבוע כמדתו ומודדין מדת אלכסון ועושין ריבוע כמדתו יעלה אלכסונו כשיעור אותן ב' ריבועין אחד שעשו למדת ארכו ואחד שעשו למדת רחבו תדע עשה לך ריבוע של מאה על מאה וחלוק אותו לאמצעי שתי וערב יהיו לך ד' ריבועים שיש בכל אחד ואחד נ' על נ' חזור וחלוק אותם ריבועים לאלכסונים הנה עיניך רואות דריבוע פנימי חציו של חיצון כזה* שהרי חילקת כל הריבועין של נ' על נ' לאלכסון והוא חציו של כל אחד ואחד ואותו ריבוע של נ' על נ' מרובע שני קוים עולה ב' פעמים נ' על נ' וכן עולה מרובע באלכסונו כאשר הראיתיך בעיניך דריבוע פנימי חציו של חיצון היינו ק' על נ' דהיינו ב' פעמים נ' על נ' עוד אבינך בדרך אחרת ב' ריבועים של נ' על נ' חלוק כל אחד לשנים באלכסון וחזור וקח אותן ד' חתיכות והפוך אלכסונן לצד חוץ ד' אלכסונין לד' רוחות תמצא לך ריבוע ארכו כרחבו מאלו ב' ריבועים של נ' על נ' שחילקת לאלכסונן כזה* אך קשה שהרי אמרו חכמים בעירובין (דף כג:) גבי חצר המשכן שהוא ק' על נ' טול חמשים וסבב חמשים ועולה לדבר מועט שיש שבעים אמה ושירים כמו שהוכיח שם בקונטרס ולפי חשבון זה לא יעלה אותו ריבוע כי אם ע' על ע' מצומצמין דכל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא נמצא האלכסון של נ' על נ' שבעים אמה בצמצום אבל דבר זה

תלוי מה שאין כן בחשבון שכל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא מכוון ממש כאשר תראינה עיניך באותם ב' ריבועים זה מלפנים מזה דלפי חשבון של אמתא ותרי חומשי הוי פנימי ע' על ע' ועל כרחך אלכסון של פנימי הוא מאה כמדת רוחב ריבוע החיצון ולפי חשבון של אמתא ותרי חומשי אין עולה אלכסון של שבעים כי אם צ"ח אמות ולא חשו חכמים על אותו מעט ומתקיימין דברי חכמים ודברי חכמי המדות ואע"פ שהוכחתי הדבר לריבוע שארכו כרחבו אין לו הוכחה לריבוע שארכו יותר על רחבו ועל כורחין ליתא להההיא כללא דהא אלכסון של ל' על כ' אין עולה כי אם ל"ב כדמוכחא מתני' כדפרישית ואם תעשה ריבוע של ל' ושתים על ל' ושתים חסר טובא שאינו עולה ב' ריבועין אחד של ל' על ל' ואחד של כ' על כ':

ירושלמי (הל' ד) רבי יוסי ברבי חנינא אמר והוא שזרע כנגד האמצעית ר' אבין בשם שמואל והוא שתהא האמצעית עגולה ירק היך עבידא שובע שורין מן שובע שובע [צא מהן] ד' גפנים לד' זויות כרם נשתיירו שם מ"ה גפנים הדא היא דתנן הרי זה מקדש מ"ה גפנים אימתי בזמן שהן נטועות ד' על ד' או ה' על ה' הדא מסייעא לרבי זירא דאמר שמנה חוץ ממקום כורתין פי' מקום כורתין הוא מקום הגזע של גפן קרחת הכרם ט"ז אמה ונותנין ד"א לכרם זה וד"א לכרם זה וזורע ח' אמות ואם היה זורע ד' אמות של עבודה היה מקדש ב' שורות וכן אם היה זורע לצד אחר ועכשיו שזרע מן הגפנים מקדש לכל רוח ט"ז אמה שיעור כרם שמצטרף ט"ז אמה ומדמקדש מ"ה גפנים בנטועות על חמש דייקינן סייעתא לר' זירא דאין מקום הגפנים בכלל דשמא אלכסון של ל' על כ' עולה לל' ושתים חוץ ממקום גפנים אלמא מקדש ט"ז אמה הוא ממקום גפנים וה"ה שמנה דהיינו ד' אמות של עבודה וארבע אמות שבין שתי שורות חוץ ממקום גפנים:

היו נטועות ו' על ו' או ז' על ז' אין מ"ה גפנים בתוך ט"ז אמה של אמצעית הזרועה:

משנה ו

כשאגיע לו. אע"פ שהוסיף מאתים עד שלא הגיע מותר מאחר דאינו מתעצל בכלאים אבל כשיחזור אסור משום דנתייאש דכוותיה בבבא בתרא (פ"א דף ג.) גבי מחיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור דכשנתייאש ולא גדרה קידש אבל לא נתיאש שלא נתעצל ומתעסק בכל שעה לגדור ולא הספיק עד שהוסיף מאתים לא קידש:

ירושל' (הל' ה') ר' יוסי בר"ת אמר בפועל שנו בעל הבית שעוסק במלאכתו עשו אותו כפועל בעל הבית שקיים ירקות שדה בכרם אסורים בין לו בין לאחר פועל שקיים ירקות בכרם אסורין לו ומותרין לכל אדם וקשיא אם אסורין לו יהו אסורים לכל אדם ואם מותרין לכל אדם יהו מותרין גם לו אלא כר"ש דאמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו

אע"ג דר"ש אמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו מודה הכא שאסור לו ואם ליקטן אחר [כך] הוא אסור [בין] לו בין לכל:

אם הוסיף במאתים אסור. דבית ר' ינאי משערין כהדין ירבוזאי כיצד הוא בודק ר' ביבי בשם ר' חנינא לוקט אחד ומניח אחד מה שזה פוחת זה מוסיף. פי' כשליקט ירבוז אחד ומניח אחד בכרם וגדל אותו שהניח עד שהוסיף פחות ממנו אחד ממאתים שבו א"כ הוסיף מאתים ואסור:

משנה ז

עם הזבלים או עם המים. כשמזבל כרמו או כשפותח אמת המים להשקות הכרם פעמים יש עמהן זרעים וכל הני שלא בכונה נזרעה ושרי שלא תזרע כרמך בכוונה משמע וכן סיערתו הרוח לאחריו מלשון (תהלים קמח) רוח סערה אבל לפניו שהיה בדעתו לזרוע הכרם אסור:

ירושלמי (הל' ו) אמר ר' אליעזר מתני' בשדה לבן וסיערתו הרוח לשדה כרם ר' זירא בעי מה איתמרת בעומד (בשדה לבן) או אפילו בעומד (בשדה כרם) אין תימר בעומד בשדה לבן הא בשדה כרם לא אין תימר אפי' בעומד (בשדה כרם) היא הדא היא הדא נישמועיניה מן הדא ר"ש בן יהודה משום ר"ש הזורע וסיערתו הרוח לאחריו מותר מפני שהוא אונס מה אנן קיימין אם בעומד בשדה כרם עובר עבירה ואת אמרת מותר אלא כי אנן קיימין בעומד בשדה לבן וסיערתו הרוח לשדה כרם ר' זירא בשם ר"ל בשם ר' אושעיא אם עשבים יופך הכל מותר אם אביב ינפץ הקשין מותרין והדגן אסורין אם הביאה דגן תדלק הכל אסור ר' יוחנן אמר הכל אסור מהו הדה דתנן אם עשבים יופך אם אביב ינפץ אם הביאה דגן תדלק כההיא דתנן תמן (תמורה פ"ז משנה ה) הערלה וכלאי הכרם את שדרכו לישרף ישרף את שדרכו ליקבר יקבר. פירוש יופך שיהפך העשבים עם השרשים ושוב לא יוציאו זרע ואם אביב שכבר בא הזרע אלא שלא הביא שליש ינפץ הזרע ממנה השבולת והקנה מותר והזרע אסור ואם הביאה דגן דהיינו שהביא שליש אף הקש אסור וטעון הכל שריפה כדין כלאי הכרם ולית ליה ההיא דרבא דפרק כל שעה (פסחים דף כה.) דאמר זרוע מעיקרו בהשרשה וצריך לדקדק היכי הוה משני קושיא דהתם ובפרק ז' מפרש ור' יוחנן אמר הכל אסור אפילו עשבים והא דקאמר יופך ולא קאמר תדלק לפי שהעשבים לחים ואין דרכן לשריפה אלא בקבורה ודברים שדרכן ליקבר יקבר ואת שדרכו לישרף ישרף משנה היא בפרק בתרא דתמורה (שם) כמו כן את שדרכו להפך יופך ואת שדרכו לנפץ ינפץ ולעולם אסור:

משנה ח

רבי אליעזר אומר קידש משום כלאים דזריעה היא ובריש חבית (שבת דף קמד:) א"ר חנינא מאי טעמא דר' אליעזר שכן בערביא מקיימין קוצין לגמליהן:

שכמוהו מקיימין. כלומר במקום שמקיימין אסור בשאר מקומות מותרים כדמוכח בירושלמי בריש מכילתין ושם כתבתיו:

הארוס. עליו רחבין כדקתני באהלות (פ"ח משנה א) גבי מביאים וחוצצין ופירש בערוך ארוס סיסימברו והן מיני מרקחת שמשימין בתבשיל ויש אומרים עשב הוא וכשמזריע מקיש הזרע כמין זוג:

קיסום. אינ"דא בלעז ומדלין אותן כההיא דתנן הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסום בסוכה (דף יא.):

שושנת המלך. רוז"א בלעז ובתוספתא (פ"ג) תניא האירוס והקיסום ושושנת המלך מין זרעים ואינן כלאים והא דאמרינן בפרק כיצד מברכין (ברכות דף מג.) נרקים דגינוניתא מברכין עליה בורא עצי בשמים משמע שהוא מין אילן ואם נרקים רוז"א אין שושנה רוז"א דשושנה מין זרעים ונרקים היא חבצלת כדכתיב (שיר השירים ב׳:א׳) אני חבצלת השרון שושנת העמקים ומתרגמינן אנא מתילא לנרקים רטוב דמן גינתא דעדן ומסתברא דשושנה אין זו שאנו קורין רוז"א ומתוך כך נראה דשושנת המלך אין זה מה שאנו קורין רוז"א בלע"ז דהא חזינן דקא שקלת ליה לפירא איתיה לגווזא דהדר מפיק ואמרי' בפרק כיצד מברכין (ברכות דף לו.) דבכי האי גוונא מברכין עליו בורא פרי העץ והכא קתני דהויא מין זרעים:

וכל מין זרעים אינן כלאים בכרם דאמרינן במנחות בהקומץ זוטא (דף טו:) קנבוס ולוף אסרה תורה שאר זרעים דרבנן ואתיא כרבנן דאי רבי טרפון אין קנבוס כלאים בכרם:

קנבוס קנב"א בלע"ז ומתקיים בקרקע ג' שנים ואינו מתליע כדפרשי' בפ' ב':

קינרס בפ"ק דעוקצין (משנה ו) עוקץ קינרס טפח ואמרי' בבראשית רבה פרשה כ"ה וקוץ ודרדר תצמיח קוץ עכביות דרדר זה קינרס שהוא עשוי דרי דרי:

פרק ו

משנה א

איזהו עריס שנחשב ככרם והבא לזרוע בצידו טעון ד' אמות כאילו היה ב' כנגד ב' וא' יוצאה זנב עריס מלשון ערסה מלמעלה דלעיל בפ' ד' (משנה ז) שדרך לעשות מקנים כמין ערס מלמעלה ומדלין עליה שריגי גפן. ירושלמי (הל' א) וקשיא על דעתיה דר' ישמעאל בלא כן אינו אסור משום כרם אמר ריש לקיש בעריס מעוקם שנו. פי' בלא

כן בתמיה דכי לא יהא נמי בצד גדר תנן לעיל (פרק ד משנה ה) הנוטע שורה של ה' גפנים ב"ש אומרים כרם ומשני בעריס מעוקם שאין הגפנים מכוונין בשורה אלא נטועין בעיקום זה נכנס וזה יוצא ולא חשיב כרם אלא דוקא בצד גדר ורבי יוחנן משני התם בעריס מכוון שנו ובלא גדר אינו אסור משום כרם דאתיא כבית הלל דאמר לעיל בפ"ד (משנה ה) אינו כרם עד שיהו ב' שורות:

מן הגדר ולשדה. ואם הגפנים רחוקין ב' אמות מן הגדר אין מרחיק כי אם ב' אמות מן הגפנים וזורע ומיהו בירושלמי (שם) משמע דאיירי לצד אחר של גדר כגון שאם היו הגפנים נטועין למזרחה של גדר והזמורות עולין על הגדר אם בא לזרוע למערבה של גדר פליגי בית שמאי ובית הלל מהיכן מונין ד' אמות דבית שמאי אומרים מעיקר הגפנים שבמזרח ובית הלל אומרים מן הגדר דאמרי' בירושלמי (שם) היו שם אמות מאן דאמר מעיקר גפנים מושחין [אינו אסור אלא שתי אמות. מ"ד מעיקר הגדר מושחין] אסור עוד ב' אמות וקשה דליתניי' בעדיות גבי קולי בית שמאי וחומרי ב"ה:

טוען כל האומרים כן. דגדר לא משוי ליה כרם למתני ליה עבודה ד' אמות דסגי בו' טפחים כגפן יחידית:

ד' אמות מעיקר גפנים ולגדר אבל ליכא ארבע אמות לא יביא זרע לשם אע"ג דהוא כגפן יחידית כדמפרש בירושלמי (שם) דרבי יוחנן בן נורי ורבי יוסי אמרו דבר אחד ועריס בצד גדר לרבי יוחנן בן נורי כגפן שהיא נטועה בגת או בנקע אליבא דרבי יוסי בפרקין דלעיל:

ר' עקיבא אומר שלשה טפחים היא עבודת גפן יחידית ואית דגרסי שלש בלא ה' וקאי אמעיקר גפנים ולגדר דאם יש שם ג' אמות נותן לו את עבודתו וזורע את המותר וליתא כדמוכח בירושלמי בריש פ' שאחר זה דבעבודת גפן פליגי דלר"ע ג' טפחים:

משנה ב

עריס שהוא יוצא מן המדרגה. מלשון ונפלו המדרגות (יחזקאל ל"ח:כ') ענין מעלות כשעושין חריץ סביב המגדלים ושופכין העפר למעלה להגביה התל עושין אותו מדרגות מדרגות זו למעלה מזו ויוצאות ה' גפנים מן המדרגה אוסר ארבע אמות בשדה מאחר שעומד בארץ ובוצר את כולו רואין כל מקום שתחת העריס כאלו הוא מקום עיקרי הגפנים ואוסר ד' אמות בשדה לכל רוח משפת העריס אבל אם אין יכול לבצור עד שיעלה במדרגה או בסולם אין אסור לזרוע אלא תחת העריס בלבד וכשהוא אוסר ד"א בשדה אינו אוסר אלא לזרוע אבל אינו מקדש אלא ו' טפחים מידי דהוה פסקי דלקמן בפרק ז' (משנה ג):

אחת בארץ ואחת במדרגה. כל העריס נטוע כן דהוו להו ג' גפנים בארץ וב' במדרגה ואם אותן המדרגות גבוהות י' טפחים אין מצטרפות ואין צריך להרחיק מאותן שבארץ כי אם ו"ט כדי עבודת גפן יחידית ועוד י"ל אחת בארץ שורה אחת בארץ ושורה אחת במדרגה דב' שורות צריך כבית הלל ב' כנגד ב' ואחת יוצאה זנב ואם גבוה שורה שבמדרגה משורה שבארץ י' טפחים אינה מצטרפת אי נמי אם גבוה המדרגה י' אין מצטרפות:

משנה ג

אפיפורות. פי' בערוך אילן העושה פירות הרבה מלשון מסעף פארה במערצה (ישעיהו י':ל"ג) ולא יתכן כדמוכח בסיפא אלא בנין של עצים מסודרין כמין סכך שתי וערב והדלה על מקצתן שתי וערב את הגפן אסור לזרוע תחת המותר אע"ג שאין הדלית מסכך שם:

ואם זרע לא קידש וכן תנינא לקמן אלו אוסרין ולא מקדשין מותר האפיפירות:

ואם הלך החדש שגדל (את) הגפן והוציא זמורות ומילא כל האפיפירות:

אילן סרק. דינו כדין אפיפירות:

משנה ד

על מקצת אילן מאכל מותר. בירושלמי (הל"ג) אמרינן מה בין אילן סרק לאילן מאכל אילן סרק אדם מבטלו על גבי גפנו אילן מאכל אינו מבטלו ויחזירנו למקום שהיה תחלה ויזרע המותר:

עזיז. שם מקום:

אמר לו מותר. בתוספתא (פרק ג) קתני אין אדם מבטל תאנתו מפני גפנו:

המגנייא. שם מקום:

תחת קורה זו אסור והשאר מותר. בתוספתא (שם) קתני שאני רואה כל קורה וקורה כאילו בפני עצמה:

משנה ה

חוץ מן הזית מן התאנה. קסבר ר' מאיר דשאר אילנות אדם מבטל מפני גפנו ורבי יוסי סבר דכל שכמוהו נוטעין שדות אין מבטל מפני גפנו:

משנה ו

פסקי עריס. מפרש בסיפא:

ועוד. קתני בתוספתא (שם) וכמה ועוד אחד משה באמה ומפרש בירושלמי (הל' ד) טפח:

שהרב באמצעו. כגון שנטע י"א גפנים בצד הגדר וחרב גפן האמצעית ונעשו ב' עריסין:

ח' אמות ועוד נותנים לו עבודתו. לר' יוחנן בן נורי (הוא) דלא חשיב עריס כרם נותנין ו' טפחים לזה וו' טפחים לזה וזורע את המותר ולמאן דחשיב ליה כרם אין יכול לזרוע אלא ההוא ועוד דשמעינן מינה דאפילו מאן דחשיב ליה כרם לאו לכל מילי מדלא בעי בפסקי עריס ט"ז אמה כקרחת הכרם ועוד דהזורע ארבע אמות מקדש והזורע מותר פסקי עריס מו' טפחים ואילך לא מקדש כדתנן לקמן (פ"ז משנה ג):

משנה ז

עריס שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן וכלה. כלומר ה' גפנים הנטועות בצד גדר אין מחזיקות כל הגדר אלא שלש בראש הקרן מזה ושתים בראש הקרן השני מזה ובאמצע הכותל אין שם גפנים אלא בשתי זויות הכותל עומדות נותנין לו עבודתו ו' טפחים מכאן וו' טפחים מכאן וזורע שאר הכותל אע"פ שאין אורך הכותל ד' אמות ורבי יוסי דאסר בשאין שם ד' אמות לטעמיה דאסר בפרקין דלעיל (מ"ד) גבי גת ונקע ואמרינן בירושלמי (שם) דצריכי אלו תנינת' הכא ולא תנינת' תמן הוינן אמרי' הכא ע"י שהן הלכות עריס אתמר אסור כלומר לפי שיש כאן ה' גפנים אסרינן פחות מד' אמות תמן על ידי שאינן הלכות עריס כלומר שהיא גפן יחידית אתמר מותר אלו תנינת' תמן ולא תנינת' הכא הוינן אמרינן תמן על ידי שהוא מגופה מארבע רוחותיו כלומר דגת ונקע סתומין לכך צריך ד' אמות הוי צורכא מיתנא תמן ומיתנא הכא:

משנה ח

הקנים היוצאים מן העריס. שדרך הגפנים להדלותן בקנים ויש מהן בולטין חוץ לסדר:

משנה ט

הפרה היוצא מן האשכול מלשון הפרחה הגפן (שיר ז):

מטוטלת של גמל בפרק במה בהמה (שבת דף נד.) ובפ' י"ב דכלים (משנה ח) המטוטלת והמשקולת שדרך הבנאין מביאין חבל ובראשו ברזל ומכניס החבל בתוך עץ והברזל יורד ומתוך כך רואה אם הכותל יבא עקום ואותו ברזל שמו מטוטלת והיינו דקתני כאילו מטוטלת תלויה בו שמתוך כך רואה את הזרעים מכוונים תחת הפרח ובירושלמי (שם) אמרינן כאילו שפוד של מתכת תחוב בו אמר רבי חמא בר עוקבא א"ר יוסי ברבי חנינא תחת האשכולות אסור ומקדש תחת עלין לא א"ר יוסי אפילו תחת העלין אסור ומקדש ומיירי הכא בשארכו הזמורות של עריס יותר מעבודתו ולשם פרח דבתוך עבודתו אפילו אין שם פרח אסור:

וכן בדלית. פרח היוצא מן הדלית:

תחתיו אסור. תחת הזמורה אבל מן הצדדים מכאן ומכאן מותר ובלבד חוץ לעבודתה:

סיפקה בחבל או בגמי. שלא היתה הזמורה ארוכה שתגיע מאילן לאילן וקשר בראשה חבלאו גמי להאריכה עם האילן תחת הזמורה אסור תחת הסיפוק מותר אבל אם עשה הסיפוק כדי שיהלך עליו החדש אסור לזרוע תחתיו:

פרק ז

משנה א

המבריך את הגפן בארץ חוץ לששה טפחים דתוך ו' אפילו יש עפר על גבה ג' טפחים אסור משום עבודת הגפן יחידית:

לא יביא זרע עליה. הא מן הצדדין מותר:

ירושלמי (הל' א) מה אנן קיימין אי משום זרעים באילן ל"ל גפן אפילו שאר כל האילן אם משום עבודה ניתני ששה אלא כר"ע דאמר ג' אין כר"ע אפילו מן הצד ניתני שלשה ר' ירמיה בשם ר' חמא בר בא משום זרעים ע"ג גפן תמן תנינן (ב"ב דף יז.) מרחיקין את הזרעים ואת המחרישה ואת מי רגלים מן הכותל ג' טפחים ר' ירמי' אמר ר' חמא בר עוקבא מקשה תמן את אמר השרשין מהלכין מן הצד [והכא את אמר אין השרשין מהלכין מן הצד] א"ר יוסי כאן וכאן אין מהלכין מן הצד אלא שעושין עפר תיחוח והן מלקין ארעיתו של כותל. פירוש אי משום זרעים באילן ששרשי הזרע נכנסים בשרשי הגפנים אפילו שאר כל האילן אסור כדתנן בפרק קמא (משנה ז) אין מביאין ירק באילן אי משום עבודה של גפן יחידית ניתני ו' טפחים כדתנן בפירקין דלעיל (משנה א) דצריך ו' טפחים ומשני כרבי עקיבא דאמר עבודת גפן יחידית שלשה דפליג אדרבנן בפרקין דלעיל אע"פ שמכוסה בארץ צריך על גבה שלשה משום עבודה ופריך דמן הצד נמי ניבעי שלשה ומשמע על גבה אסור מן הצד מותר ומשני משום זרעים על גבי הגפן ולא משום עבודה ולאו משום הרכבת ירק באילן אלא משום דבאין השרשים עד הגפן ואסור משום כלאי הכרם ומיהו קשה מיהא דתנן לעיל בפרק קמא (משנה ח) אין תוחבין זמורה של גפן לתוך אבטיח מפני שהוא אילן בירק ומוקי לה בירושל' (שם) במעמיק שורש בארץ ואפילו הכי דוקא לתוך אבטיח אסור אבל בנגיעה לא כיון דאין עיקריהן נראין וצריך [לומר] דמסקנא דהכא נמי משום זרעים באילן ודוקא על גבי הגפן לפי שהוא רך נכנסין בו שרשי הגפנים אבל שאר אילנות שרי ומן הצד אפילו בגפן שרי דאין מהלכין מן הצד וההיא דפרק לא יחפור אע"פ שאין מהלכין מן הצד מקלקלין ארעיתו של כותל דהיינו היסוד לפי שנעשה עפר תחוח:

אפילו הבריכה בדלעת או בסילון. שתוחב הגפן בתוך הדלעת או בתוך הסילון ואסור משום דשרשי זרעים מפלשין עד הגפן אם אין על גבה שלשה טפחים ומשום זרעים בדלעת לא מיתסר (כמו) בדלעת יבישה [וסילון] כמו (שבת פרק ג דף לט.) הביאו סילון של צונן בתוך(אמת) של חמין ומפרש בירושלמי (שם) דוקא הסילון של חרס אבל של אבר אין צריך שיהא עפר ג' טפחים עליו מלמעלה:

הבריכה בסלע. גרסינן בירושלמי (שם) בד"א בהדא צלמא כלומר סלע קשה ברם כהדין רכיכא מתפתחת:

והארכובה של גפן. מלשון מרכיבין דקלים דפרק מקום שנהגו (פסחים דף נה:) שמרכיבין יחור של גפן והתחתון עב מן העליון ומודדין מעיקר השני ו' טפחים כדי עבודת גפן יחידית והיינו לקולא דאם מן התחתון מודד היה צריך להרחיק יותר ואמרינן בירושלמי (שם) דהני מילי בשאין הראשון נראה אבל אם היה הראשון נראה נותן ו' טפחים מעיקרן תדע שהוא כן דתנן בתרה המבריך ג' גפנים ועיקרן נראין דקתני סיפא דאם רצופות תוך ד' אמות או ח' אמות מרוחקות אינן מצטרפין ותני עלה בד"א לענין כרם אבל לענין עבודה נותן י"ב טפחים ו' מכאן ו' מכאן:

משנה ב

המבריך שלש גפנים. דרך המבריך כשיוצאין שתי זמורות בגפן אחת חופר בארץ ומכניס אחת מהן באותה חפירה ומכסה בעפר וראשה יוצאה לצד אחר ונראין כשתי גפנים וכשהבריך שלש גפנים בענין זה הוו שלש כנגד שלש ובהברכה שתים מן השלש סגי דהא איכא שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב:

אם יש ביניהן. בין שתים כנגד שתים וכן בין שניה לשלישית דהיא הזנב אבל אששית לא חיישינן:

מד' אמות ועד ח'. שלא יהו רצופות פחות מד' אמות ולא רחוקות יותר מח':

הרי אלו מצטרפין. להיות כרם:

ואם לאו אינן מצטרפות. ודינן כגפן יחידית שעבודתה ו' טפחים:

גפן שיבשה אסור לזרוע ואינה מקדשת את הזרעים ופריך בירושלמי (הל' ב') ניחא בסיתווא אפילו בקייטא בתמיה כלומר אין היבש ניכר מן הלח בחורף. וניחא דאסרו זה מפני זה אבל בקיץ שהלח מוציא עלין והיבש אין מוציא עלין לא שייך לגזור כלל ומשני אין דאית אתרין דמתרין טרפייהו אפילו בקייטא:

צמר גפן. שגדל בו מוך שבכל הגמרא קו"טון בלע"ז:

אף על הגפן אסור ואינו מקדש. בירושלמי (שם) פליגי רבי שמואל בשם רבי זירא על גבי זמורה היא מתני' רבי בון בשם רבי חייא בשם רבי שמואל בר יצחק לאויר עשרה היא מתני' כלומר על גבי זמורה (כלומר) שאין על גבה עפר ג' טפחים וחוץ לעבודתה אסור לזרוע ואינו מקדש ורבי בון סבר דעל גבה ממש מקדש אלא תוך אויר עשרה של גפן איירי:

ירושלמי (שם) א"ר יוסי הוינן סברין מימר כרם יש לה אויר גפן יחידית אין לה אויר מן מה דאמר רבי בון בר חייא בשם ר' שמואל בר יצחק לאויר עשרה היא מתני' הדא אמרה אפילו גפן יחידית יש לה אויר:

משנה ג

מותר חורבן הכרם. דלעיל בפרק ד' (משנה א) דתנן קרחת הכרם י"ו אמה והיכא דליכא אלא ט"ו אמות ומוציא בהן ד' אמות לכאן וד' אמות לכאן לעבודת הכרם אותן ז' אמות אמצעיות הוא מותר חורבן אם הביא זרע לשם לא קידש וכן מחול הכרם י"ב אמה היכא דליכא כי אם י"א אמות והביא זרע בג' אמצעיות לא קידש:

מותר פסקי עריס. דתנן לעיל בפרקין (משנה ו) אם אין ח' אמות לשם לא יביא זרע לשם כשתוציא ו' טפחים לכאן לעבודת הגפן וששה טפחים לכאן המותר אם זרע לא קידש והוא הדין עריס עצמו ופסקי עריה דנקט לרבותא דאפילו שיש עריס מכאן ומכאן אינו מקדש המותר:

ומותר אפיפירות. דתנן בפרקין דלעיל (משנה ג) המדלה את הגפן על מקצת אפיפירות לא יביא זרע לקצת המותר ואם הביא לא קידש:

אבל תחת הגפן. כגון זמורה שמושכת ד' וה' אמות נותן לה ו' טפחים לעבודתה מכל צד והמותר תחתיה אסור ומקדש מן הצד מותר:

ועבודת הגפן. ו' טפחים לרבנן וג' לר"ע:

וד' אמות שבכרם. דתנן לעיל בפ"ד (משנה ה) דקידש ב' שורות:

ירושלמי (שם) מותר מחול הכרם ד"א מותר חורבן הכרם ד' אמות מותר פסקי עריס ו' טפחים מותר אפיפירות ו' טפחים. פי' מד"א ואילך מו' טפחים ואילך ואמתני' דאפיפירות דפרקין דלעיל גרסינן בירושלמי (הל' ג) עד היכן אמר ר' אחא בשם ריש לקיש עד ו' טפחים ואם נפרש דלא נאסר המותר לזרוע אלא עד ו' טפחים אבל השאר מותר לא יתכן לפרש כן גבי אפיפירות מו' ואילך ואין לפרש דעד היכן אאם הביא לא קידש קאי דא"כ הוה משמע דו' טפחים סמוך למקצת המודלה מקדש ולרבי יעקב בר אידי עד ד' אמות ולא מסתבר כלל:

משנה ד

וחייב באחריותו. לשלם התבואה ואפילו מאן דלא דאין דינא דגרמי דהא עביד בידים כדאמרינן בהגוזל קמא (דף ק'):

אין אדם מקדש דבר שאינו שלו. אע"ג דשאר איסורין כגון בשר בחלב אוסר שאינו שלו אין לדמות איסורין התלויין בנתינת טעם לזה מיהו קשה מכלאי בגדים ורובע ונרבע דלגבוה ויש מחלקין בין איסור התלוי במחשבה לשאר איסורים דכלאים תלויין בניחותא דבעלים כדתנן לעיל בפרק ה' (משנה ו) גבי רואה ירק בכרם דמחלק בין כשאגיע שם לכשאחזור וכן בין סיערתו הרוח לאחריו לסיערתו לפניו והיינו [נמי] טעמא גבי ע"ז דאינו אוסר דבר שאינו שלו בסוף פרק ב' דחולין (דף מא.) שתלוי במחשבתו שמחשבתו לע"א ולא יתכן דהרי העושה מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת דפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים בפרק הניזקין (ניטין דף נג.) אלמא אוסר אע"ג דתלוי במחשבה כדאשכחן בפ' אלו מציאות (בבא מציעא דף ל.) הכניסה לרבקה ודשה כשירה משום דלא ניחא ליה אלא כל הני היינו טעמא גבי ע"ז לאו שמיה תקרובת ע"ז כיון שאינו שלו וגבי פרה תלה הכתוב בניחותא דעושה מלאכה דכתיב גבי עגלה ערופה עבד וקרינן עובד מה עבד דניחא ליה בריש אלו מציאות ופרה ילפא מעגלה (סוטה דף מ"ו.) ומאן דלא דריש נמי ג"ש [התם] הכא מודה מסתמא כזו כן זו דילמוד סתום מן המפורש וגבי כלאים היינו טעמא דכתיב לא תזרע מה זורע דניחא ליה והא אין אדם נהנה ולא ניחא ליה של אחרים [א"נ] שאני הכא דכתיב כרמך וטעמא דתנא קמא מרבי בירושלמי (בפרקין הל' ג) מקרא דאמרינן (דברים כ"ב:ט') לא תזרע כרמך אין לי אלא כרמך כרם אחר מניין תלמוד לומר כלאים:

ירושלמי (שם) אמר רבי יוחנן הכל מודים בענבים שאסורות אמר לו ר"א האוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר מה פליגין במסכך גפנו על גבי תבואתו של חברו אבל המסכך גפנו של חברו על גבי תבואתו כולי עלמא מודו שהאוסר נאסר המסכך גפנו של חברו על גבי תבואתו של חברו נשמע מן הדא א"ר יוסי מעשה באחד שזרע כרמו בשביעית ובא מעשה לפני ר"ע ואמר לו אין אדם אוסר דבר שאינו שלו הרי אין הגפן שלו ואין התבואה שלו ואיתתבת. פי' האוסר היינו זרעים שאתה אומר אוסרין הגפנים [אינו נאסר] שאינם אוסרין דהיינו גפנים דאין אוסרין זרעים אינו דין שלא יאסרו ור"א לטעמיה דאית ליה קל וחומר כי האי גוונא בריש הקומץ זוטא (דף טו.) ותמיה דמשמע התם לר"א דקנסא הוא דעבד איסורא אפילו בשאר זרעים דרבנן כל שכן בתבואה דמדברי תורה ושמא הכא מדאורייתא פליגי ר' יוחנן ורבי אליעזר. כולי עלמא מודו שהאוסר נאסר משום דעבד

מעשה בגפן חברו שזרע כרמו בשביעית שהכל הפקר ואינו חשוב כשלו ודוקא ענבים לא נאסרו אבל גפנים שהוסיפו מאתים אסורים שאין הזמורות הפקר והשתא קאמר דמשמע מן הדא דפליגי במסכך גפנו של חברו על תבואתו של חברו דתבואה וענבים בשנה שביעית הכל הפקר וקא מותיב מינה רבי יוסי תיובתא לת"ק ש"מ דפליגי בה:

משנה ו

קוצרו אפילו במועד. בירושלמי (הל' ד) כיני מתניתין מותר לקוצרו אפילו במועד ואע"ג דאינו אוסר דאין אנם אוסר דבר שאינו שלו:

עד שליש. כדאמר רב הונא בפרק קמא דבבא קמא (דף ט:) במצוה עד שליש ופליגי הכא בירושלמי (שם) רב הונא ורב ששת חד אמר שליש לשכר וח"א שליש לדמים כלומר לשכר הראוי להם ומאן דאמר לדמים שנותן לפועלים שליש שוין של פירות שדה:

קוצר כדרכו והולך אפי' לאחר המועד. ולא חיישי' משום משהה כלאים בכרם:

מאימתי נקרא אנס. שנחשב כשלו לאסור:

משישקע. אע"פ שנאנסה כל זמן שנקראת על שם בעלים שאומר זהו שדה של פלוני אינו אוסר דבר שאינו שלו עד שישקע שם של בעלים ונקראת על שם האנס:

ירושלמי (שם) א"ר אחא נשתקעו ולא נתייאשו איסורו דבר תורה נתייאשו ולא נשתקעו איסורו מדבריהן ויש קרקע נגזלת א"ר לא אעפ"כ יש יאוש לקרקע משמע לכאורה דמועיל יאוש בקרקע וא"א לומר כן דמוכח בריש לולב הגזול (סוכה דף ל.) דאמר להו רב נחמן להנהו אוונכרי כי זבניתו אסא מנכרים ליגזיז אינהו וליתבו לכו מאי טעמא סתם נכרים גזלי ארעתא דישראל וקרקע אינה נגזלת כי היכי דליהוו יאוש בידייהו דידהו ושינוי רשות בידא דידן ואי יאוש מועיל בקרקע למנ"מ במאי דאינה נגזלת אי קודם יאוש אפילו היתה נגזלת לא קני ואי לאחר יאוש הרי קונה ביאוש ועוד אמרי' בההיא שמעתא דבפלוגתא דר"א ורבנן דפליגי בסוכה גזולה דמכשרי רבנן משום דקרקע אינה נגזלת והויא לה סוכה שאולה ואדם יוצא בה ידי חובתו בסוכתו של חבירו והשתא ה"ד אי לפני יאוש הא אפילו מטלטלין אין נגזלין אלא לאחר יאוש ומיהו אין משם ראיה דאם היתה סוכה מטלטלת כגון שהוציאו מסוכתו שבראש העגלה או בראש הספינה לא היה יוצא בה לא לפני יאוש ולא לאחר יאוש משום דממעטי' בפ"ק דסוכה (דף ט.) מדכתיב לך להוציא את הגזולה ולפני יאוש נמי לא חשיבא כשאולה דמטלטלין הנגזלין לאו ברשות בעלים קיימי אבל קרקע הנגזלת ברשות בעליה קיימא ויש לדקדק מהא דתניא בחזקת הבתים (דף מג:) מכר לו בית מכר לו שדה אין מעיד לו עליה מכר לו פרה מכר לו טלית מעיד לו עליה ומוקי לה בראובן שגזל שדה משמעון ומכרה ללוי ואתא

יהודה וקמערער דלא ליזיל שמעון לאסהודי ללוי דניחא ליה דהדרא אבל פרה וטלית לא הדר דהוה ליה יאוש ושינוי רשות משמע בהדיא דבקרקע לא מהני יאוש וכי תימא משום דקסבר יאוש לא קני ושינוי רשות לא שייך בקרקע האי טעמא דיאוש לא קני משום דבאיסורא אתא לידיה כדמפרש במרובה (דף סו.) וה"נ גבי קרקע נתיאש קודם שהחזיק בה הלוקח כמו גבי פרה וטלית לפיכך צריך לפרש הא דירושלמי הא דר' לא אמר אעפ"כ יש יאוש לקרקע דוקא לענין כלאים לאסור מדרבנן והכי קאמר נשתקעו הבעלים ולא נתייאשו איסורו דבר תורה דאם נשתקעו שם הבעלים מן השדה ונקרא על שם האנס אע"פ שלא נתייאשו הבעלים ולא אמרו ווי ליה לחסרון כיס אנן סהדי דמייאשי ואפילו עומד וצווח הוי כצווח על ספינתו שטבעה בים ואיתסרא מדאורייתא בזריעת האנס אבל נתייאשו ולא נשתקעו לא מיתסרא מדאורייתא דקרקע אינה נגזלת אבל מדרבנן אוסר ופריך ויש קרקע נגזלת כלומר אפילו מדרבנן ומשני דיש יאוש לאסור מדרבנן משום כלאים אבל מדאורייתא אין יאוש מדלא אסור מדאורייתא ומיהו הכא דנשתקעו שם הבעלים אפילו מדאורייתא יש יאוש מדהוי איסורו דבר תורה ועוד יש לפרש בענין אחר דנשתקעו הבעלים ולא נתייאשו איסורו ד"ת לא מחמת זריעת האנס קאמר אלא כשהלך לו האנס ונשאר הכרם לפני הבעלים ולא עקרו ממנו הכלאים והוסיף מאתים איסורו דבר תורה מחמת הבעלים שמקיימין כלאים בכרם דדידהו הוי כיון דלא נתייאשו אבל נתייאשו ולא נשתקעו דרבנן ואיכא פירכי טובא ללשון זה וראשון עיקר ובמסכת ערלה פרק קמא תניא בירושלמי (הל' ד) בשם ר' שמעון בן אלעזר נוטע לרבים חייב בנוטע בתוך שלו ברשות הרבים פטור בגזל קרקע ויש קרקע נגזלת א"ר אילא אע"פ שאין קרקע נגזלת יש יאוש לקרקע וכולהו מילתא תמיהא דהא מתני' דהתם קתני הגזלן שנטע חייב ותו מאי פריך בברייתא ויש קרקע נגזלת דמשמע משום דנגזלת ויש יאוש פטור מן הערלה אדרבה מכח זה יש לחייב כנוטע לתוך שלו ועוד הא [מדמה] נוטע לרשות הרבים לגזל קרקע ונטעה והיינו בלא יאוש דומיא דרשות הרבים דלא שייך בו יאוש ואם מתקנה הוא דיש יאוש צריך לאוקומא בשנשתקעו שם הבעלים:

משנה ז

הרוח שעלעלה. שסיערם רוח סערה תרגום רוח עלעולה:

יגרור. יחתוך ואי גרסינן בדלי"ת הוי לשון גדר שעושה בין תבואה לגפנים:

וכן בירק. אם נוטה תחת הגפן:

יחזיר התבואה והירק למקומן ואינו מקדש ובירושלמי (הל"ה) תני ר"ע יחזיר בן עזאי אומר יספור כלומר גוזז במספרים כדתניא אין גוזזין את הירק בתספורת שלו:

משתשליש. משתביא שליש אבל קודם לכן לא וירושלמי (שם) פליגי דרבי יוחנן תני משתשליש ורבי אושעיא אומר משתשריש:

כפול הלבן. בירושלמי (שם) תני כיני מתני' אינן מתקדשין כלומר כיון דגמרו כל צורכן דשוב לא יוסיפו מאתים אבל מקדשין אחרים כגון סיכך ע"ג תבואה דחד נגמר כל צורכו וחד לא נגמר כל צורכו שהנגמר אוסר אותו שלא נגמר אם הוסיף מאתים ויש לתמוה דתבואה קודם שתשליש וענבים קודם פול הלבן נמי ליתסרו דכלאי הכרם נאסר בין עץ בין קשין כדאשכחן בפרק כל שעה(פסחים דף כו:) תנור שהסיקוהו בקליפי ערלה או בקשין של כלאי הכרם ותניא בתוספתא בפרק רביעי זמורה של גפן שהיתה מודלית אפילו היא מאה אמה כל הגפן כולה אסורה היא ופירותיה דהא דאמרי' בפ' האשה בכתובות (דף פ.) עבד רב יהודה עובדא בחבילי זמורות רב יהודה לטעמיה דאמר רב יהודה אכלה ערלה ושביעית וכלאים הרי זו חזקה התם בשהוסיף הפרי מאתים ולא הוסיף העץ שכן דרך בגפנים וקנים מיהו בזה יש לומר דלעולם קודם לכן מותר הכל [אבל] משתשליש וכפול הלבן הכל אסור אפילו זמורות וקשין אבל קשה דבפרק כל שעה (דכ"ה.) משמע דמיתסרי אפילו בהשרשה ויש חילוק בין זרוע מעיקרו לזרוע ובא כדדרש רבא בפרק כל שעה כתיב המלאה וכתיב הזרע הא כיצד זרוע מעיקרו בהשרשה זרוע ובא הוסיף אין לא הוסיף לא והשתא משמע בזרוע מעיקרו חטה ושעורה וחרצן הכל נאסר פרי עץ וקשין [וצ"ל דמתני'] דהכא בזרוע ובא כגון מעביר עציץ נקוב בכרם דכתיב המלאה ושליש בתבואה חשיב מלאה וכתיב ותבואת הכרם ובפחות מפול הלבן לא מקרי תבואת כרם והא דתניא בספרי בפרשת כי תצא המלאה הזרע מאימתי המלאה מתקדשת משתשריש וענבים משיעשו כפול הלבן התם בזורע בין הגפנים שהכרם נטוע כבר ולפיכך התבואה נאסרת בהשרשה ודריש ליה מהזרע וענבי הכרם לא מיתסרי עד שיהיו כפול הלבן דאז חשיבי פרי ותבואת הכרם איקרו ויתכן שהזמורות מיתסרי בתוספת מאתים דדוקא בפרי הוא דכתב קרא דהא קתני התם אין לי אלא כרם שעושה פירות שאינו עושה פירות מניין ת"ל כרם מכל מקום מיהו איכא לאוקמיה לאסור את הזרעים אי נמי בזרוע מעיקרו חטה ושעורה וחרצן והא דתנן לעיל בפרק ה' (משנה ז) עשבים יופך אביב ינפץ הביאה דגן תדלק דמשמע דאביב בעשבים לא מיתסרי עד שתביא דגן דהיינו שליש ובזרוע מעיקרו איירי הא איפליגו בה ר' יוחנן ור' אושעיא בירושלמי (הלכה ד) כדפרשינן שם ורבי אושעיא דשרי היכי מוקי [הא] דזרוע מעיקרו בהשרשה [וי"ל] בשנזרעו שניהן באיסור הכרם והתבואה שניהן יחד אבל אם קדם זה את זה דהוי ראשון בהיתר ושני באיסור רבי אושעיא מדמי לה לשניהן. בהיתר כגון מעביר

עציץ נקוב בכרם דתבואה עד שתשליש וענבים כפול הלבן ורבי יוחנן מדמי לה לשניהן באיסור ההוא דבתרא לכל הפחות מיתסרא בהשרשה הואיל ותחלתן באיסור ויתכן דזמורות וקשין לא מיתסרי אלא בזרוע מעיקרו אבל זרוע ובא לא אסר הכתוב אלא מלאה ותבואת כרם וכל שכן דניחא טפי ההיא דכתובות רב יהודה לטעמיה והא דתני בהקומץ זוטא (דף טו.) באחד שזרע כרמו של חברו סמדר ואסרו את הזרעים והתירו הגפנים לא אצטריך לאשמעינן משום זמורות אלא משום ענבים שבגפנים והא דאסרינן בכל דוכתי הוסיף מאתים אי זרוע מעיקרו דינו בהשרשה ואי בזרוע ובא הוא עד שתשליש וכפול הלבן נמצא דלא משכחת לה אלא בשהביא שליש ופול הלבן בהיתר ואחר שנעשה כלאי הכרם הוסיף מאתים:

ירושלמי (שם) אית תנאי תנו משתשליש ואית תנאי תנו משתשריש מ"ד משתשריש מסייע לר' יוחנן מ"ד משתשליש מסייע ליה לר' אושעיא כתבתיה לעיל בפ"ה מ"ד משתשריש שנאסר הכל בהשרשה מסייע לר' יוחנן דאמר בפ"ה הכל אסור אף העשבים קודם שיבא בהן זרע ומאן דאמר משתשליש מסייע לרבי אושעיא דאמר בפרק ה' דלא מיתסר הכל עד שיביא שליש ומיהו לר'. יוחנן נמי מיתוקמא דאפילו הוסיף מאתים לא מיתסר עד שיביא שליש:

משנה ח

עציץ נקוב. המונח בכרם או בד' אמות של עבודת הכרם וזרע בתוכו מקדש כאילו זרע בארץ אבל שאינו נקוב לא ובנקוב בשורש קטן כדאמר בסוף המצניע (שבת דף צה:) אוסרין ולא מקדשין כלומר לא יביא זרע לתוכן ואם הביא לא קידש דנקוב לר' שמעון כשאינו נקוב משוי ליה אף לענין תולש בשבת חוץ לענין הכשר זרעים כדאמרינן בסוף המצניע (שם):

אם הוסיף מאתים. שיש באיסור אחד ממאתים של היתר אסור:

ירושלמי (הל' ו) שמואל אמר במעביר תחת כל גפן וגפן ור' יוחנן אמר לאויר עשרה היא מתני' העביר ה' עציצין נקובין תחת גפן אחת פלוגתא דר' אלעזר ורבי יוחנן האוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר אבל אם העביר עציץ נקוב תחת חמשה גפנים כולהו מודו שנאסר. פי' לאויר עשרה כלומר אסור להביא לאויר הכרם אבל אינו מקדש באויר כדפרשינן לעיל (משנהב) ה' עציצין לא נפקא מינה מידי בה' עציצין ואגב דבעי למימר עציץ אחד תחת ה' גפנים נקטיה פלוגתא דר' אלעזר ור' יוחנן נקטיה בירושלמי ולעיל כתבתיה ופליגי הכא אם העציץ נאסר אע"ג דאינו אוסר הכרם דאי משום דאמר רבי

שמעון אוסרים היינו אסורים להעביר תחת חמש כלומר תחת אחד מחמש דכולהו מודו בכרס אבל בגפן יחידית פלוגתא:

פרק ח

משנה א

ירושלמי (הל' א) כתיב (דברים כ"ב:ט') לא תזרע כרמך כלאים אין לי אלא זורע מקיים מנין ת"ל כרם ולא כלאים מה כר"ע דאמר המקיים כלאים לוקה אמר ר' יוסי דברי הכל היא הכל מודים באיסור שאסור כשלא קיים ע"י מעשה אבל קיים ע"י מעשה לוקה [כהדא דתניא המחפה בכלאים לוקה] מנין שאסור בהנאה נאמר כאן פן תקדש ונאמר להלן פן תנקש בו מה פן האמור להלן אסור בהנאה אף פן האמור כאן אסור בהנאה אית דבעי מימר נאמר כאן פן תקדש ונאמר להלן לא יהיה קדש מבני ישראל מה קדש שאמור להלן אסור בהנאה אף כאן אסור בהנאה וקדש אסור בהנאה אמר רב הונא ביאתו אסור בהנאה אית דבעי מימר נשמעינהו מן הדא דאמר רבי חנינא פן תקדש פן תוקד אש כתיב לא תזרע כרמך כלאים מלמד שאינו חייב עד שיזרע ב' מינים בכרם דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר אפילו מין אחד על דעתיה דרבי יונתן כתיב שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים [חברייא אמרין] להחמיר עליו אפילו מין אחד על דעתיה דרבי יאשיה כתיב שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים חברייא אמרי להתרייה שאם התרו בו משום שדך לוקה משום כרמך לוקה. פי' לרבי יאשיה אינו חייב משום כלאי הכרם עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד ומשום כלאי זרעים חייב בחטה ושעורה לחוד ולפיכך דחוק לרבי יאשיה קרא דכרמך למה לי דבלא כרם איכא איסורא משום זרעים ומשני לחייבו שתים איצטריך והא דבעי רבי יאשיה ב' מינין עם חרצן משום דמשמע קרא כלאים בהדי כרמך ולא דמי לשדך כלאים דלא אמרינן ב' מינין בהדי שדך דקרקע בלא זרעים נקראת שדה אבל בלא גפנים לא מיקרי כרם ומיהו אשכחן בהמתך לא תרביע כלאים (ויקרא י"ט:י"ט) ולא אמרינן ב' מינין בבהמתך ויש לחלק:

אלא [**מללבוש**]. דלא תלבש כתיב (דברים כב) ולאו דוקא לבישה דהוא הדין העלאה דכתיב לא יעלה (ויקרא יט) והני קראי מצרכי' להו בריש יבמות (דף ד:):

ואינם אסורין אלא מלהרביע. ומותר להעמיד ב' מינין זכרים אצל נקבות ונקבות אצל זכרים כדאמרינן בפרק השוכר את הפועלים (בבא מציעא דף צא.) דאמר שמואל במנאפין משיראו [כדרך] מנאפין בכלאים עד שיכניס כמכחול בשפופרת:

כלאי בהמה אסורין זה עם זה. כגון הנולדים מן הסוס שאביהן חמור עם הנולדין מן החמור שאביהן סוס כמאן דאמר אין חוששין לזרע האב בפרק אותו ואת בנו (חולין דף עט.) דלמאן דאמר חוששין כולו מותרין זה עם זה דכל מיני פרידות אחת הן:

תניא בתוספתא (פ"ד) חמור שילדה מין סוס מותר עם אמו [ואם היה אביו סוס אסור עם אמו] וסוס שילדה מין חמור מותר עם אמו ואם היה אביו חמור אסור עם אמו עז שילדה מין רחל מותר עם אמו ואם היה אביו רחל אסור עם אמו ורחל שילדה מין עז מותר עם אמו ואם היה אביו עז אסור עם אמו. פסול לגבי מזבח פי' פסול לגבי מזבח אכולהו קאי דכלאי בהמה אסורים לגבי מזבח:

ירושלמי (הל"ב) איסי בן עקביא אומר אסור לרכוב על גבי פרדה מקל וחומר ומה אם בבגדים שאתה מותר ללבוש זה על גבי זר אתה אוסר בתערובתן בהמה שאתה אסור להנהיג זה עם זה לא כל שכן שאתה אסור לרכוב עליה והכתיב (שמואל ב י"ג:כ"ט) וירכבו איש על פרדו וינוסו אין למדים מן המלכות והכתיב (מלכים א א':ל"ג) והרכבתם את שלמה בני על הפרדה בריה היתה מששת ימי בראשית ובתוספתא (פרק ד') קתני אמר להן אין משיבין מן התקוע אמרו לו והכתיב ויעש הישר בעיני ה' ולא סר מכל אשר צוהו. פי' תקוע תוקע עצמו לדבר הלכה ובתחלה השיב כן וכשהקשו ויעש הישר השיב להם בריה היתה:

משנה ב

בהמה זכר עם נקבה חיה או חיה זכר עם בהמה נקבה והכל אחד מה לי זה ומה לי זה וכן טמאה עם טהורה טהורה עם טמאה הכל אחד ומשנה יתירה היא [ואע"ג] דכתיב בקרא שור וחמור ילפינן משבת דחיה ועוף כיוצא בהן בסוף פרק שור שנגח את הפרה (בבא קמא דף נד:):

ולמשוך ולהנהיג. גמל אורחיה במשיכה וחמור בהנהגה כדאיתא בפ' שנים אוחזין (בבא מציעא דף ט.) מ"מ בין בגמל בין בחמור חייב מושך ומנהיג:

משנה ג

והיושב בקרון סופג מ'. קסברי רבנן דאזלא מחמתיה כדמוכח בפ' שנים אוחזין (בבא מציעא דף ח:) והתם אמרי' דשמואל מפיך ותני וחכמים פוטרין היושב בקרון:

והשלישית שהיא קשורה. כגון סוסים קשורין בקרון וקשר שם חמור אע"ג דבלאו הכי אזלי אסור ולא חזינן לחמור כמאן דליתיה:

ירושלמי (שם) בראשונה לא היו אלא שנים דכתיב וירכב אותו במרכבת המשנה עמד פרעה ועשה שלש שנא' ושלישים על כולו עמדה מלכות [הרשעה] ועשתה ארבע. פי' פרעה קשר ג' סוסים במרכבה כדי שירוצו מהרה:

משנה ד

אין קושרין את הסוס לא בצדי הקרון. דרך עגלה להיות מושכת הקרון כדמשמע בריש כיצד הרגל (דף יז:) ואם בא לקשור סוס בצדי הקרון או לאחריה כדי ללמדו למשוך את הקרון אע"פ שאין זה דרך משיכה אסור:

ירושלמי (הל' ב) תני ר' מאיר פוטר אם היה מסייעו בין במעלה בין בירידה הכל מודין שאסור מפני מה אמר רבי יוחנן מפני שזה נושא עצלותו של זה וזה נושא עצלותו של זה רב אמר מפני שנושא חבל שבנתים ומסיק קשרו בשערו בין על דעת רב בין על דעת רבי יוחנן פטור:

לובדקים. אמרי' בפרק במה בהמה (שבת דף נא:) חמרא לובא ומפרש בירושלמי (הל' ג) על שם לובים וכושים במצעדיו (דניאל י״א:מ״ג) ואית דתני ליבדקס אבחטם מהו אבחטם חמר סלק ועיירים עשרה (בראשית ל״ב:ט״ז) תרגום ירושלמי ליבקסין עשרה:

הנולדים מן הסוס אע"פ שאביהן חמור מותרים. עם אותן שאביו ואמו סוס דלא חיישינן לזרע האב ורוצה להוכיח מכאן בפרק אותו ואת בנו (חולין דף עט.) דמיפשט פשיטא ליה לרבי יהודה דאין חוששין לזרע האב ודחי לעולם מספקא ליה ומירי באבוה דהאי חמור ואבוה דהאי חמור ודקאמרת צריכא למימר מהו דתימא אתי צד סוס ומשתמש בצד חמור וצד חמור משתמש בצד סוס קמ"ל. ובפרק בתרא דכתובות (דף קיא:) אמרינן הלכה כר' יהודה בפרדות דאמר פרדה שתבעה אין מרביעין עליה אלא מינה:

משנה ה

פרוטיות. מין פרדות הן ואין אדם יכול לברר בהן על ידי הסימנים [האמורים בפרק] דאותו ואת בנו (דף עט.) אי זה מהן אמו חמור ואי זה מהם אמו סוס דלא מינכר בהו ולכך אסורים זה עם זה:

הרמך מותר. בכולן מין אחד דכתיב בני הרמכים (אסתר ח):

מטמא באהל כאדם:

ירושלמי (הל' ד') אמר רבי חמא ברבי עוקבא בשם רבי יוסי ברבי חנינא טעמא דרבי יוסי וכל אשר יגע על פני השדה (במדבר י״ט:ט״ז) בגדל מן השדה כלומר מין אדם הוא א"ר בר נש דטור הוא והוא חיי מטיבורא פסק טיבורא לא חיי ושמעתי בשם הר' מאיר ברבי קלונימוס מאשפירא שהיא חיה ששמה ידוע והיא ידעוני דקרא ומעצם שלה

עושין כמין כשפים וכמין חבל גדול יוצא משורש שבארץ שבו גדל אותה החיה ששמה ידוע כעין אותם קישואין ודלועים אלא הידוע צורתו כצורת אדם בכל דבר בצורת פנים וגוף וידים ורגלים ומטיבורו מחובר לחבל היוצא מן השורש ואין כל בריה רשאי ליקרב כמלא החבל שטורפת והורגת כמלא החבל ורועה כל סביבותיה וכשבאין לצודה אין אדם רשאי לקרב אצלה אלא גוררין אותה אל החבל עד שהוא נפסק והיא מיד מתה:

כזית במשא וכעדשה במגע מספקא ליה אי היינו חולד דקרא או חיה ובשילהי מרובה (בבא קמא דף פ.) אמרינן מאי חולדת הסנאין שרצא וחרצא:

ירושלמי (שם) ר' חייא בשם רבי יוחנן אמר ו' ספקות הן הצלף באילן כבית שמאי כלי נתר ככלי חרס כבית שמאי חולדת הסנאין בשרצים כבית שמאי פול המצרי בזרעים ואנדרוגינוס באדם וכוי בחיה דברי הכל ר' חמא בר עוקבא אמר ואמה טרקסין מהו אמה טרקסין א"ר יוחנן בו נראה טוראיכסון מה בפנים מבחוץ א"ר יוסי מן הדא וארבעים באמה היה הבית הוא ההיכל לפני (מלכים א ו':י"ז) הדא דתימא מבפנים א"ל רבי מנא והכתיב ויעש את קדש הקדשים עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב הדא אמרה מבחוץ. פי' צלף בפרק כיצד מברכין (ברכות דף לו:) תניא צלף בית שמאי אומרים כלאים בכרם וב"ה אומרים אין כלאים בכרם אלו ואלו מודים שחייב בערלה ואמרינן התם בית שמאי ספוקי מספקא להו אי מין ירק הוא או מין אילן כלי נתר דתניא במסכת כלים (תוספתא פ"ב) כלי נתר ב"ש אומרים מטמאין מתוכן ומאוירן ככלי חרס ומאויריהן ככלי שטף וחולדת הסנאין מתני' דהכא פול המצרי בזרעים אין לפרש דהיינו ספיקא כי ההיא דקומץ רבה (דף ל:) ובפ"ק דר"ה (דף יג:) פול המצרי שזרעו לזרע מקצתו השריש לפני ראש השנה ומקצתו השריש לאחר ר"ה כיצד יעשה דאין תורמין מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש דא"כ ליחשוב אורז ודוחן ופרגין ושומשמין אלא היינו ספיקא לפי שיש בו מדות הרבה כדאיתא בפ"ב דשביעית (מ"ח וט') דתני ר"ש שזורי ששה מדות אמרו חכמים בפול המצרי זרעו לזרע מתעשר לשעבר לירק מתעשר להבא לזרע וירק או לזרע וחישב לירק מעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו כשהביא שליש לפני ראש השנה אבל הביא שליש לאחר ר"ה זרעו מתעשר לשעבר ירקו מתעשר בשעת לקיטתו עישורו כשליקט ממנו לפני ר"ה אבל ליקט אחר ר"ה בין זרעו בין ירקו יתעשר להבא זרעו לזרע וחישב עליו לירק באין מחשבה זרעו לירק וחישב לזרע לעולם אין מחשבת זרע חלה עליו אלא אם כן מנע ממנו ג' מורביות כשהביא שליש לפני ר"ה אבל הביא שליש לאחר ר"ה אפילו לא מנע ממנו שלשה מורביות זרעו לזרע ועשה כולו קצצין גמורין לפני ראש השנה זרעו מתעשר לשעבר ירקו בשעת לקיטתו עישורו מקצתו

עשה קצצין גמורין ומקצתו לא עשה הדא הוא צובר את גורנו לתוכו ונמצא מתעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו תני רבי אבדימי דמן חיפא ואפילו לא עשה כולו קצצין גמורין לפני ר"ה זרעו מתעשר לשעבר ירקו מתעשר בשעת לקיטתו עישורו א"ר יוסי והוא שהביא שליש למחשבת הזרע אבל הביא למחשבת ירק אפשר לומר זרעו מתעשר לשעבר ירקו מתעשר בשעת לקיטתו עישורו ואתמר צובר גורנו לתוכו ונמצא מתעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו זרעו לזרע לפני ר"ה שביעית ונכנסה שביעית בין זרעו בין ירקו מותר זרעו לירק לפני ר"ה שביעית ונכנסה שביעית בין זרעו בין ירקו אסור זרעו לזרע ולירק לפני ר"ה שביעית ונכנסה שביעית פשיטא זרעו מותר ירקו מאי תנא ר' חייא אסור תני ר' חלפתא בן שאול מותר מאן דמתיר דבר תורה מאן דאסר מפני מראית העין בפ"ב דשביעית יתבררו הדברים שש מדות כולן עד כאן:

ירוש' (שם) ואנדרוגינוס באדם שהוא ספק איש ספק אשה ותניא בתוספתא דבכורים (פ"ב) אנדרוגינוס יש בו דרכים שוה לאיש ויש בו דרכים שוה לאשה ויש בו דרכים שוה לאיש ולאשה ויש בו דרכים שאינו שוה לא לאיש ולא לאשה. כוי בחיה ספק בהמה ספק חיה ותנן בפ"ב דבכורים (משנה ח) כוי יש בו דרכים שוה לבהמה ויש בו דרכים שוה לחיה ויש בו דרכים שוה לחיה ולבהמה ויש בו דרכים שאינו שוה לא לחיה ולא לבהמה דברי הכל ולא פליגי בהו בית שמאי וב"ה אבל שאר תנאי פליגי באנדרוגינוס בפרק הערל ובכוי בפרק אותו ואת בנו:

משנה ו

שור בר. מין בהמה וחלבו אסור ולרבי יוסי מין חיה וחלבו מותר ומפרש בירושלמי (שם) רבנן אמרי מכאן הוה וערק לתמן ור' יוסי אמר עיקרו מן תמן הוה ואע"ג דמפרש תמן באלו טרפות (דף נט.) אלו הן סימני חיה כל הנהו סימנים נאמרו בשור חוץ מן השור הבר:

כלב מין חיה. בתוספתא קתני מה הפרש יש בין רבי מאיר לחכמים אלא שהכותב חייתו לבנו רבי מאיר אומר כתב לו כלב וחכמים אומרים לא כתב לו כלב ועוד נפקא מינה לענין מקדיש חייתו דכיוצא בה אשכחן בפרק ב' דנדרים (דף יח:) גבי כוי דמקדיש חייתו ובהמתו הקדיש את הכוי ר' אליעזר אומר לא הקדיש את הכוי:

ואדם מותר בכולן. בספרי דריש בפ' כי תצא אם כן למה נאמר בשור ובחמור בשור ובחמור אי אתה חורש אבל אתה חורש באדם ובהמה:

תניא בתורת כהנים כל הולך על כפיו זה הקוף כל הולך להביא את הקופד וחולדת הסנאין ואדני השדה וכלב הים אין לי אלא חיה טהורה חיה טמאה מנין תלמוד לומר ההולכת על ארבע לכל החיה להביא את הפיל:

תניא בתוספתא (פ"א) חמשה דברים נאמרו בשור הבר אסור משום אותו ואת בנו וחלבו אסור וקרב לגבי המזבח וחייב במתנות וניקח בכסף מעשר לזבחי שלמים אבל לא לבשר תאוה ר' יוסי אומר זהו תאו האמור בתורה ומותר משום אותו ואת בנו וחלבו מותר ואסור לגבי המזבח ופטור מן המתנות וניקח בכסף מעשר לבשר תאוה אבל לא לזבחי שלמים והרי הוא כחיה לכל דבר וחכ"א תאו בריה לעצמה שור בר בריה לעצמה. פי' לכל דבר לרבות כסוי הדם ולענין כותב אדם חייתו או בהמתו לבנו:

ירושלמי (הל' ד) [תנא] הא שור עם שור הבר אינן כלאים דלא כרבי יוסי דאמר כלאים ומי שמתרגם [תאו] ותור ברא אמר כר' יוסי:

פרק ט

משנה א

ירושלמי (הל' א) כתיב (דברים כב) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו הייתי אומר אינו אסור אלא מללבוש ת"ל (ויקרא יט) לא יעלה עליך אי לא יעלה עליך הייתי אומר לא יפשיל הקופה לאחריו ת"ל לא תלבש מה מלבוש דבר שהוא מהנה הגוף אף אין לי אלא דבר שהוא מהנה הגוף לאיזה דבר נאמר לא יעלה עליך ר' יונה בשם רבי זירא שאם היה בגד גדול מקצתו יש בו כלאים ומונח לארץ ומקצתו אין בו לא יתכסה בו מצד שני אי פשתים הייתי אומר פשתים שלם [נ"א של ים] או קנבוס ת"ל צמר מה צמר שאין לו שם לווי אף פשתן שאין לו שם לווי [מנין שאין לו שם לווי] אמר ריב"ל כתיב (מלכים ב ג) ומישע מלך מואב היה נוקד מהו נוקד רועה והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר אין לך קרוי צמר אלא צמר אילים:

ואינו מטמא בנגעים אלא צמר ופשתים. דכתיב (ויקרא יג) בבגד צמר או בבגד פשתים יכול יהו מטמאים בנגעים בין צבועים בין שאינם צבועים ת"ל בגד צמר או בגד פשתים מה פשתים כברייתה אף צמר כברייתה אוציא הצבוע בידי אדם ולא אוציא צבוע בידי שמים ת"ל לפשתים ולצמר מה פשתים לבנה אף צמר לבנה (לשון הירושלמי שם) תנינן תרתי כללי ולא דמיין דין לדין תנינן אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים בין צבועין בין אינן צבועין ותנינן אינו מטמא בנגעים אלא צמר ופשתן ובלבד לבנים ר' יונה בוצראה

בעי קומי ר' מונא תמן אתמר בין צבעים בין לבנים וכה אתמר ובלבד לבנים א"ל שנייה היא ששנה עליו הכתוב צמר צמר [ב' פעמים] מה צמר כברייתה אף פשתים כברייתה: **ואין הכהנים לובשים לשמש בבית המקדש אלא צמר ופשתים**. א"ר זעירא כתיב (שם טז) בד קודש ילבש בד שעולה יחידי והרי צמר עולה יחידי פירשו בקבלה (יחזקאל מד) לא יעלה עליהם צמר בשרתם בשערי החצר הפנימית וביתה הא מבחוץ מותר להעלות עליהן ומנין שמותרין בכלאים דכתיב (שמות לט) ואת המצנפת שש ואת פארי המגבעות שש ואת מכנסי הבד שש משזר ואת האבנט שש משזר תכלת וארגמן וכתיב (יחזקאל מד) פארי פשתים יהיו על ראשם ומכנסי פשתים יהיו על מתניהם לא יחגרו ביזע את דורש שש משש שש מפארי ופארי מפארי. פי' פשתים שלם או קנבוס יש מין א' שקרוי פשתים שלם ומין אחר שנקרא פשתים קנבוס ואין נקראין פשתים סתם לעולם וממעט להו משום דיש להם שם לווי צבוע בידי שמים כגון רחלים שחורות בד שעולה יחידי קנה יחיד' מכל גרגר ואין ב' קנים עולין מגרעין א' ואף הצמר עולה יחידי כל נימא נימא לבדה ולהכי פריך והרי צמר עולה יחידי ובפ"ב דזבחים (דף יח:) שינויא אחרינא את דורש שש משזר כלומר משש דאבנט מה להלן היה תכלת אף כאן תכלת ושש מפארי דידה ופארי מפארי פשתים ומיהו אי אפשר לומר כן דבהדיא מוכח בפ"ק דיומא (דף יב:) דלא הוה כלאים בד' בגדים אלא באבנט דתניא אין בין כהן גדול לכהן הדיוט אלא אבנט דברי רבי ומפרש התם דאיירי בכ"ג ביוה"כ ומשמש בבגדי לבן בפנים שכולן של בד ואית דמפרש לעולם בשאר ימות השנה ובהנך דשרו ויש לפרש דיליף שש דאבנט שהוא פשתן משש דמגבעות ושש דמגבעות מפארי שעמו ופארי דמגבעות מפארי פשתים ילבשו דכתיב בהדיא פשתים:

אם רוב מן הגמלים מותר. לערב עמהם פשתן:

וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה. דאם רוב קנבוס מותר לטרוף עמהן צמר:

תניא בתוספתא בזמן שהביא פשתן וטרף עמהן וטרפן זה בזה אבל העושה חלוק מצמר גמלים כולו או כולו צמר ארנבים וארג בו חוט אחד של צמר בצד זה וחוט אחד של פשתן בצד זה אסור. פי' כשבאו החוטים של צמר ושל פשתן זה אצל זה אבל אם זה בצד אחד של חלוק שכולו צמר גמלים וזה בצד אחר מותר:

משנה ב

השיראין. מפרש בירושלמי (שם) מטכסא:

הכלך אצבין קסרי אמר רשב"ג חזרתי על כל מפרשי הים ואמרו לי כולכא שמו ובריש במה מדליקין (שבת כא:) משמע דכלך היינו מטכסא ואית דקרי לה שירא פרנדא:

אבל אסורין משום מראית העין. דדמי לצמר ופשתים ואין לאסור אותן לולאות שמשימין בסרבל של צמר שהן של משי דהיינו שיראין בעל כורחין אותן בגדים של משי אין זה שיראין שבגמרא שהרי מצוין בינינו הרבה ושיראין אינן מצויין מדבעי למימר בריש במה מדליקין (שם) דשיראין היינו שירא פרנדא ובשילהי סוטה (מח:) אמרינן משחרב בית המקדש בטלה שירא פרנדא וזכוכית לבנה ולא בטלו לגמרי אלא שאינן מצוין כל כך:

כרים וכסתות. עשוין לשכיבה ואמרי' ביומא בריש בא לו (יומא דף סט.) לא יעלה עליך אבל אתה מותר להציעו תחתיך אבל אמרו חכמים אסור לעשות כן שמא תכרך נימא על בשרו ואפילו עשר מצעות זו על גבי זו וכלאים תחתיהן אסור לישן עליהן הכא גבי כרים וכסתות ומרדעת דלקמן בשאין בשרו נוגע לא גזור בדבר שאין דרכו בהעלאה:

ירושלמי (שם) הא דאתמר מותר בריקן אבל לא במלא בנתון על גבי אסטוונות אבל לא בנתון ע"ג מטה [פי'] של חבלי' שלא נשקע תחתיו וצידי הכר עולים עליו אבל צדדין של עץ קשה ואין נשקע:

אין עראי לכלאים. דלבישת עראי שמה לבישה ואסור ובריש התכלת (מנחות דף מא.) מייתי לה ומשמע דאיירי בטלית קטנה אע"פ שאין הגדול יוצא בה עראי:

על גבי י' לבושין. ואף ע"פ שאינו נהנה ממנו:

אפילו לגנוב את המכס. כדי יציאת השער שנוטל בו המכס שאין נותנין מכס מבגדים שלובש אדם וסבר דבר שאינו מתכוין אסור כדמוכח בריש הגוזל בתרא (בבא קמא דף קיג.) ופליג [אסתמא] (דאתמר) דמוכרי כסות דסיפא ובמוכס שאין לו קצבה איירי או במוכס העומד מאיליו כדמוכח התם דאי בסתם מוכס בלא כלאים אסור דדינא דמלכותא דינא והא דאמר רבי יוחנן בסוף המוציא יין (שבת דף פא:) דדבר שאינו מתכוין אסור ופריך עלה מסתם מתני' דנזיר חופף ומפספס ולא משני סתמא אחרינא אשכח מתניתא דהכא אפילו לגנוב את המכס משום דאידך דסוף פרקין עיקר דמוכרי כסות דבתרייתא היא ומיהו איכא עוד סתמא בפרק כירה (שבת דף מא:) מיחם שפינהו דמוקי לה אביי התם כמאן דאמר דבר שאין מתכוין אסור ועוד תנן בפרק במה בהמה (שבת דף נד.) מכניס חבלים לתוך ידו ובלבד שלא יכרוך ומפרש בגמ' משום כלאים ופירש שם בקונטרס דסבר דבר שאין מתכוין אסור ונראה דפריך מאי אולמא דהאי סתמא מהאי סתמא ואפילו איכא סתמי טובא דאסרי הא אמרינן בפ"ב דקידושין מה לי חד סתמא מה לי תרי סתמי:

ירושלמי (שם) אמר רב כל שאסור משום מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור מתניתא פליגא על רב פשתן שצבעה בחרת לא יעשה אותה אימרא מפורסמות ובכרים

ובכסתות מותר. פי' אין דרך לצבוע פשתן אלא צמר וכשהפשתן צבוע אי אפשר לאורגו עם בגד של פשתן לבן וללבוש בפרהסיא משום דמיחזי כלאים ובכרים ובכסתות מותר אפילו מפורסמות ואע"ג דמשום כלאים גמורין נמי אין בהן כדקתני מתני' איצטריך הכא אפילו בשרו נוגע בהן ואפי' מלאים ואפילו ע"ג מטה והשתא פליגא דרב דמשמע דוקא מפורסמות הא בחדרים מותר ועוד מייתי התם טובא דפליגא דרב ומסתברא דלאו לחנם נקט אימרא אלא לפי שחוט של אימרא שעשוי לחזק הבגד שלא יקרע ודרך לטוותו גסה כעין מטוה של צמר שהוא גסה וגם מתוך שצבוע דאיכא תרתי טועין בו לומר שהוא של צמר ויש טעם משום מראית העין:

משנה ג

מטפחות הידים. מפה שפורסין על השולחן דרך בני אדם מכובדין כשמביאין להן פת או בשר נותנין להן במפה ובירושלמי (הל' ב') פסיק הלכה כר' אלעזר דאסר וא"ר זעירא כשהיו מביאין לר' אבינא ביעתא במפה דאית בה כלאים והוא לא מקבל על שלא יתכוונו בחמה מפני החמה כלומר שהמפה מונעו שאינו נכוה בביצה שהיה חמה:

מטפחות ספרים. הא דאסר ר' אלעזר מפרש בירושלמי (שם) ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן מפני שעושה אותה כמין תיק ומשימה בחיקו ונותן ספר תורה עליה ר' אבא בשם ר' חייא בשם רב מפני שמחמם בה ידיו:

מטפחות הספג. כשאדם יוצא מבית המרחץ מביאין לו סדין או מטפחות ומסתפג בה:

ור' אלעזר אוסר. משום דפעמים שרואה את רבו ומתעטף בה:

מטפחות הספרים. ספר שמספר בני אדם פורס לפניו מפה שיפול השער עליה ויש בהן משום כלאים ואמרי' בירושלמי (שם) הדא דאיתמר במתכוין לשם מלבוש אבל אינו מתכוין לא:

משנה ד

תכריכי המת. בנדה פרק האשה (דף סא:) פליגי דאמר ר' אמי ואיתימא ר' לא שנו אלא לספדו אבל לקברו אסור ור' יוחנן [אמר] אפילו לקברו דכתיב (תהלים פח) במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ותימה דליתסר משום לועג לרש דאפילו ציצית אמרי' בפרק התכלת (מנחות דף מא:) דההיא שעתא ודאי רמינן ליה משום לועג לרש כל שכן שאין להלבישו כלאים משום לועג לרש ושמא שאני מצות ציצית שהיא שקולה כנגד כל המצות כדאמרינן בפרק התכלת (מנחות דף מג:) וראיתם וזכרתם אי נמי שאני כלאים דבחי דומיא דמת לא אסור דלא מיתהני כלל ואנן בעינן הנאה פורתא כדמשמע

בריש יבמות (דף ד:) דבעינן העלאה דומיא דלבישה דאית בה הנאה לאפוקי מוכרי כסות והא דדייק מינה דמצות בטלות לעתיד לבא כשיחיו ואייתי סייעתא שיעמדו בלבושיהם:
ומרדעת של חמור. בנדה פרק האשה (שם) דאסרינן בגד שארג בו כלאים לעשות מרדעת שמא ישכח ויקחנו ויעשה טלאי לבגדו ומשום שמא תכרך לו נימא לא אסיר כדפרשינן גבי כרים:
ירושלמי (הל' ג) תני אין מדקדקין במת ולא בכלאים בבית המדרש ר' יוסי הוה יתיב מתני והוה תמן מיתא מן דנפק ליה לא אמר כלום ר' אמי הוה יתיב מיתני אמר חד לחבריה את לביש כלאים א"ל ר' אמי שלח מאניך והב ליה. פי' אין מדקדקין במת להחמיר לענין דברי תורה שאסור לדבר לפני המת כדאמר ר' יוסי הוה מיתני ולא הודיעוהו שהיה שם מת עד שיצא ולא בכלאים בבה"מ שכעס רבי אמי על אותו שאמר לחברו את לבוש כלאים וציוהו לפשוט את בגדיו להלבישו ובפ' מי שמתו (ברכות דף יט:) משמע דאסור דאמר רב יהודה אמר שמואל המוצא כלאים בבגדו פושטו אפי' בשוק ושמא התם בכלאים דאורייתא והכא בכלאים דרבנן:

משנה ה

מוכרי כסות. שיש בהן כלאים מוכרים כדרכן לובשו להראותו בשוק:
ובלבד שלא יתכוין להנאתו ומהכא דייקינן בשילהי כירה (שבת דף מו:) דדבר שאין מתכוין מותר ואפי' במידי דכי מיכוין איכא איסורא דאורייתא ופליגא אסתמא דלעיל:
והצנועין המחמירין על עצמן מפשילים במקל לאחוריהן:

משנה ו

תופרי כסות. טעמא דהנך כטעמא דרישא:

משנה ז

הברסין. מפרש בירושלמי (הל' ה) ברסין בודיא ברדיסין דולמא דלמטיקון קובלון ומעפירין מנעלות הפינון דדרסין ובערוך פירש ברסין גלופקרין שמכסין המטות וברדיסין כמו כן אלא אלו רכין ואלו עבין פינון עדילדין מן הפסולת:
עד שיבדוק. שמא יש ביניהן פשתן:
ממדינת הים. מפרש בירושלמי (שם) מחוף הים שבמדינת הים:
אין צריכין בדיקה שחזקתן מן הקנבוס. ואמרינן בירושלמי (שם) הדא דאתמר בראשונים שלא היתה פשתן מצויה אבל עתה שמצויה הפשתן בכל מקום צריכין בדיקה ולפיכך צריך להזהר כשאדם נותן בגדי צמר לאומן שלא יתפור בחוטי פשתן לפי שהפשתן מצוי וגם במלבושיהן בניקחין מן הנכרים ויש לסמוך במקומנו להתיר לפי

שהפשתן ביוקר מן הקנבוס וטוב יותר לאומן לתפור בו לפי שהוא חזק החוט בשעת תפירה אבל בארץ אנגלי"טירא ובנורמנדי"אה שאין הקנבוס מצוי להם אסור בלא בדיקה ואפילו המנעלים העשוין מבפנים בלבדין צריכין בדיקה שלא יהו תפורין בפשתן:

ומנעל של זרב. ל' חימום מל' בעת יזורבו (איוב ו) כלומר מנעל העשוי לחימום הרגל ועושין מנעלים כפופין וביניהן משימין משי או פשתן ואין חוששין שמא ביניהן צמר ובערוך גריס זרד:

ירושלמי (שם) מנעל של זרב אית אתרין דזרבין עמרא מלגיו כהדא דרבי זירא מפקיד לרבי אבא בר זבינא דיאמר לבר ראשון דלא יחוט ליה מסאניה בכיתן אלא ברצועה ומודה רבי זירא בההן פיסקי דעמר על דכיתן דהיא שרי דהוא שנץ גרמיה והיא נחתא ליה:

משנה ח

שוע. לשון שעיעות תרגום חלקת צואריו שעיעות (בראשית כ"ז:ט"ז) שהצמר טווי בפני עצמו ושוע בפני עצמו וכן הפשתן שוע בפני עצמו וטווי בפני עצמו ואחר כן נוז דהיינו שניהן ארוגין יחד ולא כרבינו תם דמפרש נוז משזר ואריג מדכתיב יחדו דהכא משמע בהדיא דמשעטנז נפקא לן אריג וכן בירושלמי וכן בפרק קמא דיבמות ושם הארכתי (יא):

נלוז ומליז. מרחיק את ישראל מאביהן שבשמים מלשון אל יליזו מעיניך (משלי ד':כ"א):

משנה ט

הלבדין. טורפין הצמר והפשתן זה עם זה ומחברין כעין בגד ע"י אומנות בלא טויה ואריגה:

פיף של צמר ושל פשתן. אחר שמשלימין האורגין הבגד עושין בשפת הבגד ונקרא פיף ואם הבגד של פשתן אסור לעשות פיף מצמר:

מפני שחוזרין לאריג. כלומר דומים הם לאריג וי"מ מסבבין הן את האריג ובערוך פירש פיף צלצול של צמר:

ירושלמי (הל' ה) ניחני שוע ולא ניתני טווי אילו תנן שוע ולא תנא טווי הוינן אמרינן טווי מותר מתני' לא אמרה כן אלא אין אסור משום כלאים אלא טווי ואריג ניתני שוע ולא ניתני נוז אילו כן אמרין נוז מותר מתני' לא אמרה כן אלא פיף של צמר בשל פשתן אסור מפני שחוזרין לאריג ניתני נוז ולא ניתני שוע אילו כן הוינן אמרינן שוע מותר מתניתין לא אמרה כן אלא הלבדין אסורין מפני שהן שועין:

משיחות של ארגמן. של צמר צבוע ארגמן ואסורין לחגור על גבי חלוק של פשתן מפני שהוא שולל שדרך לתופרן בחלוק או לקשרן שלא ינתק מן החלוק מלשון וכלן רשאים

לשוללן למוללן ללקטן בפרק בתרא דמ"ק (דף כו:) וכמו קורע מתוך השלל מתוך המלל דהתם:

עד שלא קושר. כלומר קודם שיקשור בה מתניו דרכו לחבר במלילה החגור של צמר עם החלוק של פשתן ובירוש' (שם) אמרינן משיחה של ארגמן אסורות אית תניי מותרות מאן דאסר בגין אילין טורסייא דהוא מכפת מאן דמתיר דהוא שנץ גרמיה והיא נחתה לה כלומר דאגד בה לבד ואינו כופתה בחלוק ועולה ויורדת:

לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן. שלא יעשה אדם חגורות של צמר וחגורות של פשתן ויקשרם זה בזה ואפי' ישים ביניהן רצועה של עור אסור כגון רצועה של עור שמשיחות של פשתן בראשה הא' ומשיחות של צמר בראשה הב' וכשחוגר בה קושר ב' ראשיה של צמר ושל פשתן ביחד דאל"ה פשיטא דשרי ופוק חזי מה עמא דבר הסרבלין שלנו של צמר ויש בהן עורות של טלאים או של שפנים תפור מן הפשתן וההיא דתניא בתוספתא דאסור חלוק של צמר גמלים וארנבים וארג בו חוט אחד של צמר בצד זה וחוט אחד של פשתן ל"ק מידי כדפרשינן לעיל והא דתנן נמי בסמוך שק וקופה מצטרפין לכלאים לא קשיא מידי כמו שאפרש:

משנה י

אותות הגרדים. דרך הגרדים והכובסין לכתוב שם הבעלים על הבגד מעשה רוקם ואם הבגד של צמר והאותות של פשתן אסורות משום כלאים:

תכיפה אחת. תפירה אחת שתחב המחט בבגד פעם אחת אינו חיבור לטומאה ולטהרה שאם נטמא זה לא נטמא זה ואם הזה על זה לא הזה על זה:

ואין בה משום כלאים. דאם חוט אחד של צמר וחוט אחד של פשתן וחברן בתכיפה אחת:

והשומטה בשבת פטור. ולא הוי כקורע על מנת לתפור ב' תפירות של פשתן דחייב כדתנן בפ' כלל גדול (שבת דף עג.):

שני ראשיה לצד אחד. כגון שתחב המחט והוציאו ושייר מן החוט וחזר והכניס ראש החוט הב' ונמצאו ב' הראשין לצד האחד וקשרו כדאמר גבי התופר ב' תפירות והא לא קיימא אמר רבה בר בר חנה שקשרן (יב):

עד שישליש. שיכניס ויוציא ויחזור ויכניס ג"פ (יג):

מצטרפין לכלאים. אם חתיכה של בגד צמר מחובר בשק וחתיכה של בגד פשתים מחוברת בקופה ותכף החתיכות זו בזו בב' תכיפות מצטרפין אע"פ שהן ב' כלים ולא אמרי' האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואינן חבור ובסל ובקופה הוה בעי למימר

בירושל' (הל' י) דשרי לפי שרגילין להחלק זה מזה יותר ומסיק דאסור ובאב ובנו מיבעיא ליה אם זה לבוש מאנין דעמר וזה מאנין דכיתן דההן בו נשוך כלומר שתכופים בב' תכיפות ודוקא היכא דנסב פיסקי דעמר ועגיל על תרוייהו כלומר שהקיף האב והבן בחגורה של צמר שלא יחלקו זה מזה משמע הא לא עגיל על תרוייהו פשיטא ליה דשרי דאינן חיבור:

ירושלמי (שם) מה ר' יהודה כר' אליעזר דתנן רא"א האורג ג' חוטין בתחלה ואחד על האריג חייב אמר עולא טעמא דר"א תמן ע"י שמלאכתו מתקיימת ברם הכא פחות מכאן מסתתר הוא רבי סימון בשם ריב"ל לא שנו אלא שק אבל סל לא אשכח תני הסל והקופה והשק מצטרפין בכלאים אהלים אין בהן משום כלאים רבי ירמיה בעי הוא ובנו מהו שיצטרפו בכלאים והיך עבידא האב לבוש מאנין דעמר ובריה מאנין דכיתן נסב פיסקי דעמר ועגיל על תרוייהון א"ר יוסי ההן בו נשוך רבי חגי בעי הוא עצמו מהו שיצטרף בכלאים היך עבידא היה לבוש ברדסין דעמר בחדא רגליה וברדסין דכיתן בחדא רגליה א"ר יוסי וההן בו נשוך (יד) עוד ירושלמי (הל' ד) אבוה דרב ספרא שאל לר' זירא מהו למיתן פריטין בגולתן ומקטרינון בחוט דכיתן ומהו למיתן פריטין לגו סדינא ומקטרינון בחוט דעמר א"ל חכים רבי לרב הונא [דר"ה אמר אסור] (דאסור) שמואל אמר מותר ר' יעקב בר אחא בשם רבי יוסי אמר מותר: